И. С. ТУРГЕЊЕВ – САБРАНА ДЕЛА – КЊИГА XVIII



СЦЕНЕ И КОМЕДИЈЕ

II

НАРОДНА ПРОСВЕТА – БЕОГРАД

И. С. ТУРГЕЊЕВ

САБРАНА ДЕЛА У 20 КЊИГА

УРЕДНИК

МИЛАН КАШАНИН

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА

НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД
1936

И. С. ТУРГЕЊЕВ

САБРАНА ДЕЛА

КЊИГА XVIII

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
МИЛАН КАШАНИН



НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

СЦЕНЕ И КОМЕДИЈЕ

II

С РУСКОГ ПРЕВЕЛИ:

ЈОВАН МАКСИМОВИЋ

ЉУБОМИР Ј. МАКСИМОВИЋ



НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

За штампарију „Народна Просвета":
А.Ивановић, Београд, Обилићев венац 5

САДРЖАЈ

Нежења

Комедија у три чина

— Превео Јован Максимовић —

ЛИЦА:

Михаило Иванић Мошкин, чиновник министарства, 50 година. Живолазан, добродушан старац. Поверљив и дружеван. Сангвиничног темперамента.

Петар Илић Вилицки, колешки секретар, 23 године. Неодлучан, слабовољан, самољубив човек.

Родион Карловић фон-Фонк, титуларни саветник, 29 година. Хладан, сувопаран створ божји. Ограничен, наклоњен ситничарењу. Пази на све могуће конвенционалности. Човек, што кажу, „са карактером". Као и многи Немци који су се порусили, говори преко мере чисто, и правилно изговара сваку реч.

Филип Јегоровић Шпуњђик, властелин, 45 година. Хтео би да изгледа образован.

Марија Васиљевна Бјелова, сирота, живи код Мошкина, 19 година. Скромна руска девојка.

Јекатерина Савишна Прјашкина, тетка Марије Васиљевне, 48 година. Брбљава, плачљива снаша. У суштини, прекомерно себично чељаде.

Алкивијад Мартиновић Созоменос, пријатељ Фонков, 35 година. Грк; са крупним цртама лица и сниским челом.

Малања, куварица код Мошкина, 40 година. Тупоглава Финланткиња.

Стратилат, дечко, слушче код Мошкина, 16 година. И иначе глуп, али још већма оглупавио од сувише наглог пораста.

Мићка, слуга Вилицког, 25 година. Жив, енергичан слуга, који се у Петрограду још више развио.

Писмоноша.

Радња се збива у Петрограду: 1-ви и 3-ћи чин у стану Мошкина; 2-ги у стану Вилицког. Између 1-ог и 2-ог чина пет дана; међу 2-им и 3-им — недеља дана.

ЧИН ПРВИ

Позорница претставља салон не богатог, али не ни сиротног чиновника. Десно два прозора; између прозора огледало; сточић пред огледалом. Право су врата за претсобље, лево врата у другу собу. Спреда, такође лево, диван, округао сто и неколико фотеља; десни угао заграђен зеленим завесама-преградама („шпанским зидом"). На дивану се излежава Стратилат. Зидни часовник искуцава два часа.

Стратилат. Један... два... Два сата. Што ли то господина нема? (Ћути). Ја ово као да сам малко заспао. (Опет ћути). А могао бих, бога ми, што и јести. (Звижди, дохвати са стола и отвара књигу). Их, брате, штагар је ту речи! Дед баш ову... гле, молим те, колика је дугачка! (Почиње да сриче). Н... а... ј — нај; п... р... о — најпро; с... в... е — најпросве; ћ... е... н — најпросвећен; и... ј... и. (У претсобљу се чује звонце. Стратилат устаје, али не пушта књигу из руку). И... ј... и — најпросвећен... (Опет звонце). О, ђаво да га носи! Ето, научи ти ту сад да читаш! (Баци књигу на сто па трчи да отвори врата).

Мошкин (улази. Под мишком му је глава шећера; у једној руци бутеља, у другој женска картонска кутија). Опет чмаваш!

Стратилат. Не спавам, молим.

Мошкин. По очима ти видим. (Указујући му вратом и раменом на главу шећера). На, узми ово! Однеси Малањи. (Стратилат узима главу; Мошкин излази на авансцену. Стратилат хоће да оде). Је л' Марија Васиљевна код куће?

Стратилат. Нема је ту.

Мошкин. А куд је отишла, не знаш? (Оставља кутију и бутељу на сто па вади из задњег џепа пакет).

Стратилат. Не знам. Тетка јој је долазила, питала за њу.

Мошкин. Је л' одавно?

Стратилат. Па... имаће један сат.

Мошкин. А Петар Илић није долазио док ја нисам био ту?

Стратилат. Нису долазили.

Мошкин (поћутавши малко). Но, иди. И зови ми Малању.

Стратилат. Разумем. (Оде).

Мошкин (пипајући се). Нисам, чини ми се, ништа заборавио. Све сам ваљда купио. Све. Тачно. (Вадећи из џепа умотано стакленце). Ту је и колоњска вода. (Ставља стакленце на сто). Који ли је то сат? (Гледа на часовник). Прошло два. Што ли то Петруше нема? (Опет гледа на часовник). Два прошло. (Спуштајући руке у џеп са стране). Ево, и

паре су његове спремљене. (Хода по соби). Много сам се замајао. Али и случај је необичан. (Улази Малања и Стратилат. Мошкин им се живо обраћа). Дадас је петак канда?

Стратилат. Петак, господине.

Мошкин. Па наравно. (Малањи). Но шта је, хоће л' бити ручак?

Малања. Биће, како не би био.

Мошкин. И добар ручак?

Малања. Добар, добар, него како!

Мошкин. Пази, снашо, немој данас да ми закасниш. Имаш ли све што ти тамо треба?

Малања. Имам, имам! Све је ту.

Мошкин. И ништа ти више не треба?

Малања. Ништа. Него за погачице ће мало вина требати.

Мошкин. На — ево ти за вино. Али пази, Малања, покажи данас шта знаш. Данас имамо госте на ручку.

Малања. Разумем.

Мошкин. Но, нећу да те задржавам; иди — с Богом пошла. (Малања оде). Стратилате! Нови фрак ми спреми, и лептирасту машну са траком — чујеш? (И Стратилат одлази. Мошкин застане). А што сам се ја то устумарао, као да ми кућа гори? (Седа па брише лице марамицом). Спадох с ногу од јутрос! . . . (Разлеже се звонце). Ко би то могао бити? Јамачно Петруша. (Ослушкује). Не, није његов глас.

Стратилат (улази). Некакав господин жели да с вама говори.

Мошкин (узрујан). Какав господин?

Стратилат. Не знам. Некакав непознат.

Мошкин. Непознат! Па што га ниси питао ко је?

Стратилат. Па и питао сам их. Ал' они кажу да с вама самим желе да говоре.

Мошкин. Чудновато! Но, замоли га да уђе. (Стратилат излази. Мошкин са узбуђењем гледа према вратима. Улази Шпуњђик. На њему је дуг зеленкаст реденгот).

Шпуњђик (прилазећи Мошкину). Не можете да ме познате?

Мошкин. Ја? Ја, признајем вам, канда... немам част...

Шпуњђик (са дружевним прекором). Мишо, Мишо! Зар ти тако старе пријатеље заборављаш?...

Мошкин (загледавши се). Та јеси л' ти?... али не... тачно... Филип Шпуњђик?

Шпуњђик. Ја сам, Мишо, ја... (Обисну се један другом о врат).

Мошкин (испрекиданим гласом). Друже... па откуд тако... откад се себе... Седи, брате! Е не бих ти се надао... Какав случај... (Опет се грле). Седи, седи. (Обојица седну и загледају се један у другог).

Шпуњђик. Охо, па ми прилично остарисмо!

Мошкин. Да, брате, да. Остарили, брате, остарили. А и како да не? Па шта — ја држим да ће да буде двадесет година како се нисмо видели?

Шпуњђик. Да, двадесет ће јамачно бити. Пролази време!

Мошкин (упадајући му у реч). Гледам те сад, брате, па просто очима својим не верујем. Шпуњђик, Филип, код мене у Петрограду — а? Е, па добро ми дошао, побратиме! Како ме нађе?

Шпуњђик. Ето сад! Зар је нека вештина чиновника наћи? Знао сам у ком министарству служиш. Кучин, Ардалион, прошлог лета код мене у село сратио . . . ваљда се сећаш Ардаше Кучина?

Мошкин. Какав ти је то Кучин? А, да не буде то онај што се оженио ћерком трговца Каравајева — а мираз, сећам се, није добио?

Шпуњђик. Тај, тај исти.

Мошкин. Сећам се, сећам се. Он је дакле још жив?

Шпуњђик. Жив, дабогме да је жив. Но, па ето од њега сам чуо да си ти у државној служби . . . Да! И Лупинус ме молио да те поздравим.

Мошкин. Иван Афанасјевић?

Шпуњђик. Ама какав Иван Афанасјевић! Ивана Афанасјевића одавно међу живима нема; син његов, Василије . . . сећаш се, онај хроми?

Мошкин. Ах, да, да.

Шпуњђик. Но па ето — он те поздравља.

Мошкин (маше главом). Та шта говориш! Време, брате, време — а? Него збиља, је л' жив Бундјуков?

Шпуњђик. Жив је. Тај ће сто година живети. Лани је старију кћер за Немца земљомера удао. На-

равно, наравно! И Бундјуков ме молио да те поздравим. Сви се ми тебе често сећамо, Мишо!

Мошкин. Хвала, Филипе, хвала. Па чим ћу да те послужим? Ракијице, ил' можда чаја?... Изволи. Да ти се донесе чибук? Јер ми ћемо и сад као што смо некада. (Тапше га по бедрима и узима му шешир из руку).

Шпуњђик. Хвала, Мишо — ја не пушим.

Мошкин. А да се чим прихватиш?

Шпуњђик. Не, хвала.

Мошкин. А што? Сигурно си уморан од пута?

Шпуњђик. Па — то не бих могао казати; све време од саме Москве сам преспавао.

Мошкин. Ал' ручаћеш код мене?

Шпуњђик. Драге воље.

Мошкин. Ама знам ја да си ти паметан човек. — Тако, тако, побратиме. Никад ти се не бих надао, признајем ти, никад! А, збиља, је си л' се оженио?

Шпуњђик (уздахне). Жењен сам. А ти?

Мошкин. Не, ја, брате, овај... ја се нисам женио. Па имаш ли деце?

Шпуњђик. Како да немам! Петоро њих. Због њих сам сад и долазио овамо.

Мошкин. А што?

Шпуњђик. Па да шта ћу? Јер треба их негде сместити — у неке школе их дати.

Мошкин. Наравно, наравно... А где си отсео?

Шпунђик. Замисли, ту сасвим близу. Гостионицу „Европу" знаш?... Ту одмах иза Сенске. Опет по препоруци Кучиновој. Но, брате, ал' Петроград је,

да ти кажем, град! Ја досад само што сам на Дворски трг стигао да одем. Признајем... Па тек Исакије, Исакије шта вам само вреди! Па и ови тротоари... све то дивљење изазива.

Мошкин. Да, да... чекај само, нећеш знати у шта пре да погледаш... А сећаш ли се, Филипе, оне сусетке наше...

Шпуњђик. Татјане Подољске, ваљда?

Мошкин. Да, да — ње, ње!

Шпуњђик. Отишла Богу на истину, Мишо... девет година већ.

Мошкин (поћутавши малко). Бог да јој душу прости! — Но, а како твоји послови?

Шпуњђик. Па, хвала Богу... полагацко; не могу се жалити. А како твоји? Од оно доба, како си се од нас преместио, држим да си већ до великих чинова доспео?

Мошкин. Не, брате, нисам ја тај! Какви ту велики чинови? И ја тако полагацко.

Шпуњђик. Али орденчић си неки ипак стекао?

Мошкин. Орден додуше имам... (Погледа према вратима).

Шпуњђик. Ти канда чекаш некога?

Мошкин. Да, очекујем. (Тарући руке). Ја сам ти данас, брате, у великом послу.

Шпуњђик. А што?

Мошкин. Погоди.

Шпуњђик. Па како могу ја...

Мошкин. Не, погоди, погоди.

Шпуњђик (загледа му се право у очи). Ама

да ниси ти . . . чуј, да ниси ти наумио да се жениш? Не жени се, Мишо брате, ја ти кажем.

Мошкин (смејући се). Не брини, братац! . . . Зар у овим годинама? Него си ипак и погодио — ту код мене у кући је свадба.

Шпуњђик (указујући на сто). А за то ја гледам . . . Какве му, рекох, то куповине?. . . А ко ти се то жени?

Мошкин. А ето, причекај, па ћу ти — само не сад, сад немам времена . . . него тако, неки пут у вече, или тако, много ћу ти шта имати да причам. Па ћеш да се начудиш, брате. Уосталом, у две у три речи могао бих ти, скоро, и сад. Ето, видиш ли, Филипе, то ми је ето салон, а ту ти ето и спавам . . . (Указујући иза шпанског зида). У другим ми собама васпитаница борави, сиротица убога. Па њу ето сад удајем.

Шпуњђик. Васпитаницу?

Мошкин. Да; то јест, она је, уосталом, девојка благородна, титуларног саветника Бјелова кћи; с покојном сам се њеном мајком некако пред њену смрт упознао — и чудан је некако случај испао. За дивно чудо, какве се неки пут ствари дешавају . . . Збиља, мора човек да призна, да су судбине неисказане и незнане. А морам ти рећи, Филипе, да ја у овом стану свега ево трећу годину станујем; а Машина мајка је до саме смрти свога мужа две мање собице у овој кући на четвртом спрату изнајмљивала; а муж јој умро поодавна. (Уздишући). Кажу да су му се пред смрт ноге биле промрзле — помисли само какав

удар? Стара је живела у крајњој сиротињи, пензија мала, неко ју је из сажаљења помагао — све су то били ништавни приходи... Елем, идем ти ја, брате, једном степеницама — беше зимње доба — а вратар испросипао силну воду па није брисао, а вода се на степеницама заледила... (Вади бурмутицу). Шмрчеш ли ти бурмут?

Шпуњђик. Не, хвала.

Мошкин (повукао у нос позамашан чупак бурмута). Елем, идем ти ја... Наједном, ето ти ми у сусрет старице. То беше Машина мајка; ја се тада с њом још нисам познавао. Хтела да ми се склони с пута, шта ли, ил' јој је така судбина испала, тек ти она наједном оклизну, па наузнако, и преломи ногу. Нога јој се у паду под њу подавила. (Устаје, показује Шпуњђику како, па опет седа). Размисли, побратиме, така несрећа у њеним годинама да је задеси — какав положај! Ја је, наравно, одмах дигох, дозвах млађе, однесох је у собу, наместих је у постељу, потрчах по лекара... Намучила се, јадница, — а већ кћи јој... Господе, Боже мој!... И ето, од то доба почех ја к њима одлазити, па сваки дан, сваки дан... Заволео сам их, нећеш веровати, — као род рођени. Читавих шест месеци прележа стара. Но... најзад, оздрави, стаде на ноге. Ал' је наједном ђаво надари — оде у купатило: много је чистоћу волела, оде, назебе, одболова четир дана, и — Богу душу даде. Саранисмо је на последњи новац што јој се у кући нашао... (Скрсти руке)... Но, расуди сад и сам, Филипе, какав је био по-

ложај кћери јој — а? Не, реци, а? Од родбине — нигде никог! То јест, морам ти рећи, има она једну рођаку, удовицу, Прјашкину Јекатарину — по оцу јој тетка пада; али та Прјашкина ни сама пребијене паре није имала... Истина, у Конотопском округу живео је тада, па и сад, мислим, да није липсао, матере њене — исте моје васпитанице — брат од стрица, неки Грач-Пехтерја, властелин, кажу, имућан човек. Те му ја одмах после смрти старице Бјелове писах да је, рекох, дете, ето, остало после матере... тако и тако. Помозите, рекох, уђите у дететов положај. А он мени у одговор: „Ко ће све белосветске просјаке нахранити; а вас ако је саосећање и сажаљење тако распилавило, ви је лепо сами к себи узмите, а мени је доста и мојих брига"... Па добро, рекох, кад је тако. Те је тако ја узех к себи. Она у први мах дуго није пристајала... Али ја остадох при свом. Како то, рекох, ако Бога знате? Шта вам је? Ја сам стар човек; деце немам: ја вас као рођену кћер волим. Куд ћете ви сад, тако сама саморана; тек ваљда нећете на улицу изаћи? — Осим тога, и покојница ми ју је на самртном часу у аманет оставила... Те тако она, најзад, пристаде. И ето, од то доба она стално код мене борави. Али каква је то красна девојка, Филипе, кад би ти знао! Него ето, видећеш је... Ето, видећеш: док је само погледаш, одмах ћеш је заволети...

Ш п у њ ђ и к. Верујем ти, Мишо, верујем... А за кога је ти то удајеш?

М о ш к и н. Па опет за једног красног човека; за

једног финог младића. И све је то удесио — твој покорни слуга. Ја ти, брате, морам о себи рећи: ја се на своју судбину не могу жалити: ја сам срећан, бога ми сам срећан ... више но што сам и заслужио.

Шпуњђик. А како се зове он, ако смем питати?

Мошкин. А што да не смеш? Ствар је сасвим удешена: кроз једно две недеље, даће Бог, биће свадба. Младожења моје Маше зове се — Вилицки, Петар Илић. Вилицки се зове. Са мном у истом министарству служи. Красан млад човек. Двадесет три су му године, а већ је колешки секретар, за који дан и титуларни, а претпостављени га његови имају у виду и за даље. Далеко ће отићи. Није богат, наравно, али шта мари? Добру главу има, вредан радник, скроман ... Познанства лепа има. Данас ће код мене ручати; уосталом, он скоро сваки дан код мене ручава — а данас хоће да собом доведе једног свог пријатеља, опет младог човека, али, знаш, таквог ... (Прави значајне покрете). Са службом је код самог министра; ну, разумеш...

Шпуњђик. Е, е! (Погледавши на себе). Па како ћемо, побратиме? Ја не могу овакав остати ... Дозволи, одох ја да фрак обучем.

Мошкин. Хајд, иди, молим те, — не говори глупости!

Шпуњђик. Не, не, Мишо ... што се тога тиче, дозволићеш ми ... овај ... да учиним што треба. Јер овако, твој гост, може човек бог зна шта да помисли. Какав је сад опет ово, рећи ће, паланачки

адраповац!... Не, не брате... имам и ја своје амбиције...

Мошкин (такође устајући). Најпосле, како хоћеш... Само пази: немој да закасниш.

Шпуњђик. Сад ћу ја један часак тркнути. (Узима капу). Ти дакле са тако угледним и финим светом општиш?... (Стискајући му руку). Ја се у тебе, Мишо, уздам... у погледу синчића знаш... а и осим тога, жена ми је толико наруџбина надавала, сачувај Боже! Само ми је помаде за читавих десет рубаља наручила, и све прве сорте, косметик-бергамот. Помози, брате; ти си, ја видим (указујући на купљене предмете) од сваке руке мајстор.

Мошкин. С највећим уживањем, душо моја. И сам ћу се потрудити, и Пећу ћу замолити. Он ми је тако услужан; охолости, знаш ли, ни најмање код њега. Само ми све нешто као да побољева од неког времена; баш као да није најбоље расположен.

Шпунђик. Зар уочи свадбе?

Мошкин. А и ја нешто нисам како треба. Уосталом, то су ситнице. Много ми ту имамо бриге и трчања — и све је то отуд. Но ја ти ипак на расположењу стојим. Учини доброту, побратиме, немој се снебивати ни устручавати.

Шпуњђик. Хвала ти. Ти се, видим, ништа ниси изменио. Остао си онај стари.

Мошкин. Надам се. (И он њему стиска руку). Него и с Петрушом сам се исто тако на чудан начин нашао и упознао.

Шпунђик (који се спремао да пође). Гле?

Мошкин. Но, то ћу ти после испричати. Замисли само, — и он је сироче. Без родитеља остао у детињству, стриц-старалац га у Петроград одвео, службу му нашао, и чудна се при том ствар десила... Уосталом, све ћу ја то теби после испричати; но он је потпун курс наука у гимназији завршио, имање је, уосталом, све изгубио; у добар час се ја ту нађох.. Него, нећу да те задржавам... још мало па ће три часа...

Шпунђик. А ручак кад је?

Мошкин. У четири, брате, у четири...

Шпунђик. Па то ћу ја још стићи... (У претсобљу се разлеже звонце). А да не буду то гости?

Мошкин (слушајући). Може бити... Али што то Маше нема?

Шпунђик (узбуђено). Па како то, брате, сад... би л' се то могло... овај... некако...

(Улази Маша са Прјашкином, у салопима.[1] Не скидају их).

Мошкин (угледав их). А ми вас баш помињемо... Где сте се ви то изгубиле?

Прјашкина. Па куповале, баћушка, куповале — знате како је.

Мошкин. Но, добро, добро. (Маши). Машо, да те упознам са мојим старим пријатељем и суседом, Филипом Јегорићем Шпуњђиком. (Шпуњђик се клања, Маша седне; Прјашкина избечила очи на Шпуњђика). Он је тек данас из села допутовао, из зави-

[1] Једноставне простране горње хаљине. — Прим. прев.

чаја ми занимљиве вести донео. Молим да га волиш и цениш.

Шпунђик (Маши). Ви ме извините, госпођице, што сам... у оваквом, тако рећи, путном негли-жеу... Ја нисам могао знати... („Струже ципелама под”).

Мошкин. Е, сад ћеш нам се још и извињавати! Какав је политичан! (Маши). А ти си ми данас нешто бледа, Машо? или си можда много уморна?

Маша (слабим гласом). Уморна сам.

Мошкин (Прјашкиној). Ви то много с њом трчите, Катарина Савишна; бојим се да ми не ослаби тако... А сад идите... Четврти је сат, а ви још необучене. Шта ће наш нови гост помислити? А он ће, док длан о длан, тек наједном банути... Хајд, идите.

Прјашкина. Нећемо ми закаснити, ништа се не бојте...

Мошкин. Но, добро, добро. Него ево, узмите шешир, и ову колоњску воду, и остало је ту све. (Даје јој што је покуповао. Маша и Прјашкина одлазе на лева врата. Мошкин се обраћа Шпуњђику). Но, шта велиш, Филипе, како ти се допада моја Маша?

Шпуњђик. Веома ми се, брате, допада... Веома, веома.

Мошкин. Но, знао сам... Него, иди, кад велиш да ти је потребно.

Шпуњђик. Па наравно, побратиме, немогућно је иначе... И овако ме је пред твојим дамама било срамота... Него, ето мене одмах... (Одлази у претсобље).

Мошкин (виче за њим). Али пази, немој да се где замајеш! (Хода по соби). Какав дан! А баш се радујем што Шпуњђик наиђе... Он је добар човек. (Застаје). Шта оно беше?... Да: што ли ми је Маша данас тако бледа? Уосталом, то је и разумљиво... Него што сам ја опет стао па се не облачим? Стратилате! О, Стратилате! (Стратилат улази). Фрак ми дај и другу машну. (Скида реденгот и машну. Стратилат оде за шпански зид па износи отуд фрак и другу машну. Мошкин се гледа у огледалу). Што ли ми је то лице као изгужвано? (Прелази четком по глави, почињући од потиљка). Што ли то Петруша није свраћао данас? Дај машну. (Помоћу Стратилата меће машну). Да л' збиља Петар Илић данас није долазио?

Стратилат. Никако се нису јављали. Ја сам вам већ говорио.

Мошкин (незадовољно). Знам да си ми говорио... Чудновато! Да се није разболео?

Стратилат. Не могу знати.

Мошкин (отпљуне). Ти гледај свог посла. Не говорим ја с тобом.

Малања (наједном улази из претсобља). Михаило Иванићу...

Мошкин (нагло јој се окрене). Шта хоћеш?

Малања. Паре за цимет молим.

Мошкин. За цимет? (Хватајући се за главу). Па ти си, као што видим, наумила да ме сасвим упропастиш. Па ти ми рече да имаш све што ти треба? (Претура по прснику). — На, ево ти четвртак.

Само пази, ако ручак не буде готов кроз (гледа на сат)... кроз четврт часа... гледај куд ћеш да се денеш!... А сад иди куд си пошла! Шта чекаш још?

Стратилат (полугласно Малањи која одлази). Куварица и по — да не види нико!

Малања. Убриши се, смољо!

Мошкин. Овамо ти, лајави, додај ми фрак. (Облачи фрак; Стратилат му га вуче од зади и намешта). Но, добро, иди. А лампе што већ не палиш? Зар не видиш да се смркло? (Стратилат излази у претсобље). Шта је ово сад?... Нисам, да кажем, много ишао данас... У сваком случају, не више но јуче, а колена ми клецају. (Седа и гледа на часовник). Три и четврт... Па што их нема већ до сад? (Осврће се). Рекао бих, све је у реду. (Устане па шчисти прашину са стола. Звонце). А! једва једном!

Стратилат (улази и јавља). Петар Илић Вилицки и господин фон (замуцкује)... фон Фокин.

Мошкин (шапатом Стратилату). Како рече? Је л' ти он рекао да га тако пријавиш?

Стратилат (такође шапатом). Они, они.

Мошкин (шапатом). А, а! (Гласно). Замоли их, замоли. (Стратилат излази).

(Улазе Вилицки и Фонк, у фраковима. Вилицки је блед и чисто брижан; Фонк се држи необично „важно" — строго и званично).

Вилицки (Мошкину). Михаило Иванићу, дозволите да вам претставим мог пријатеља, Родиона Карлића фон-Фонка. (Фонк се клања шепурећи се).

Мошкин (доста збуњен). Необично ми је при-

јатно... Ја сам се толико наслушао о вашим изврсним особинама... Веома сам захвалан Петру Илићу...

Фонк. И мени је, од моје стране, веома мило (Клања му се).

Мошкин. Ама, молим вас!... (Краће ћутање). Најпокорније вас молим да седнете... (Сви седају. Опет се зацари ћутање, Фонк са достојанством разгледа сву собу. Мошкин, накашљујући се). Какво је данас, може се рећи, веома пријатно време! Истина, малко хладно, али иначе врло пријатно.

Фонк. Да; данас је доста хладно.

Мошкин. Та... ако. (Вилицком, необично меким гласом). Што те нема данас тако дуго, Петруша? Јеси ли здрав? (Фонк прави једва приметан покрет обрвама код речи „те").

Вилицки. Здрав сам, хвала Богу. А шта ради Марија Васиљевна?

Мошкин. Маша је здрава... хм! (Фонку). Јесте л' изволели шетати од јутрос?

Фонк. Да, прошао сам једаред, дваред по Невском.

Мошкин. Врло пријатна шетња; такво све пристојно, узорито друштво; но, па и песак по тротоарима... радње... све је то врло удобно. (Поћутавши мало). Може се рећи, Петроград је — најпрва престоница овога света.

Фонк. Петроград је дивна варош.

Мошкин (не без бојазни). Јер тамо, у иностранству... ничега томе равног нема?

Фонк. Ја мислим да нема.

Мошкин. А још нарочито кад Исакије буде довршен; а тада већ... тад ће већ предност бити значајна.

Фонк. Исакијевски храм је величанствена зграда — у сваком погледу.

Мошкин. Ја се потпуно с вама слажем. А дозволите ми да дознам, његово високопревасходство како је у свом здрављу?

Фонк. Хвала Богу.

Мошкин. Хвала Богу! (Поћутавши мало). Хм! (Са осмехом). Него, ево, Родионе... Родионе Карлићу... Ви ћете нам, надам се, указати част... кроз две недеље је, ето... његова свадба... (указујући на Вилицког)... да нас удостојите свог присуства...

Фонк. За мене ће то врло ласкаво бити...

Мошкин. Ама молим вас, напротив, нама ће... (Поћутавши мало). Нећете ми веровати, Родионе Карлићу, како сам ја срећан кад их гледам, њих двоје... (Неодређено указујући на Вилицког и на врата лево). За старца, нежењена човека, као што сам ја... можете себи претставити... каква је то... неочекивана...

Фонк. Да. Брак, заснован на узајамној наклоности и на разуму (он значајно изговара ту реч), јесте једно између највећих блага и вредности човечијег живота.

Мошкин (са благовењем слушајући до краја Фонка). Тако је, тако је, молим.

Фонк. И стога ја, од своје стране, потпуно одо-

бравам намере оних младих људи који смишљено (он ту диже обрве) врше ту... ту свету дужност.

Мошкин (са још већим благоговењем). Да, господине, да; ја се с вама потпуно слажем.

Фонк. Јер шта може бити пријатније од породичног живота? Али размишљеност је при избору супруге — неопходна.

Мошкин. Наравно, наравно. Све што ви сад рекосте, Родионе Карлићу, све је то тако тачно... Признајем... ви мене извините... али, по мом схватању, Петруша треба да себе сматра за срећног што је заслужио ваше добро расположење према њему.

Фонк (лако жмиркајући). Ама, молим вас!

Мошкин. Не, уверавам вас, ја...

Вилицки (журно му упадајући у реч). Реците ми, Михаило Иванићу, ја бих желео да видим Марију Васиљевну... морам да јој кажем две, три речи.

Мошкин. Она је у својој соби... Јамачно се облачи сад... Уосталом, ти можеш да куцнеш на врата.

Вилицки. А! Ја ћу се̑ одмах вратити. (Фонку). Ви ћете дозволити...

Фонк. Молим, молим. (Вилицки излази на врата лево).

Мошкин (гледа за њим, примиче се Фонку па га узима за руку). Родионе Карлићу, ви ћете ме извинити: ја сам човек природан... код мене вам је: што на срцу, то и на језику... Дозволите да вам се још једном од срца, збиља од срца захвалим...

Фонк (са хладном учтивошћу). Ама зашто, молим вас?...

Мошкин. У првом реду за вашу посету; друго... ја видим, ви волите мога Петрушу... Ја нисам имао деце, Родионе Карлићу... али ја не знам да ли може неко и рођеног сина већма заволети но ја њега. И ето, то ме баш и у срце дира, просто тако ме у срце дира да се исказати не може... (Сузе му на очи навиру). Ви ме извините... (Спустивши глас — као да сам себи говори) Шта је то сад? Како те није стид?... (Смеје се, вади марамицу, утире нос и кришом брише очи).

Фонк. Мени је, верујте, веома пријатно бити сведоком таквих осећања...

Мошкин (прибравши се). Ви извините старчеву искреност... но ја сам се тако много лепог о вама наслушао... Петруша се о вама одазива са таквим уважавањем... Њему је тако драгоцено ваше мишљење... Ви ћете сад видети моју Машу, Родионе Карлићу; видећете је... и као пред Господом Богом вам кажем: она ће бити његова срећа, Родионе Карлићу; она је збиља дивна девојка!

Фонк. Ја у то ни најмање не сумњам... Јер већ само расположење и наклоност мог пријатеља, Петра Илића, гласовито говори у њену корист.

Мошкин (падајући у благоговење). Да, да...

Фонк. Ја, од своје стране, Петру Илићу од свег срца желим свако добро. (Поћутавши мало). Него дозволите ми да дознам: ви, канда, у првом департаменту као начелник служите?

М о ш к и н. Тачно сте рекли.

Ф о н к. А у чијем одељењу, ако смем питати?

М о ш к и н. У одељењу Куфнагела, Адама Андрејића.

Ф о н к (са респектом). А! Изврстан чиновник! Ја га знам. Изврстан чиновник!

М о ш к и н. Па наравно, наравно! (Поћутавши). А дозволите да будем љубопитљив — то ће да има канда већ пола године како сте се ви с мојим Петрушом упознали?

Ф о н к. (Г-ђа Прјашкина излази из бочних врата, накинђурена, са великом „машлијом" од жутих трака на чепцу. Она се полако приближује ка сабеседницима, понајлак им седа иза леђа и чупка врпце на ташни). Мени се код вашег пријатеља нарочито допада то што је он, може се рећи, један млад човек са правилима... (Мошкин пажљиво слуша). То је данас реткост. У њему нема оног ветра... знате: ветра... (Врти руком по ваздуху; и Мошкин тако исто врти руком и одобравајући клима главом). А то је важно. И ја сам ево млад човек... (Михаило Иванић учини покрет као да би да каже: о, молим вас)! Ја нисам неки Катон... ал' ипак...

П р ј а ш к и н а (скромно, но гласовито се накашље дискантом). Ех-ем! (Фонк застане и осврне се. И Мошкин се осврне. Прјашкина им начини „реveранс").

М о ш к и н. Шта сте желели, Катарина Савишна? (Фонк се полако диже; и Мошкин устаје).

П р ј а ш к и н а (збуњена). Ја... ја... сам дошла

до вас. . . (Фонк јој се као с неке висине поклони; она му учини „реверанс" иућути).

Мошкин. Ех, како. . . (Тргне се). Дозволите, Родионе Карлићу, да вас упознам. . . Прјашкина, Катарина Савишна, штаб-официрка. . . Тетка Марије Васиљевне. . .

Фонк (хладно јој се клања). Врло ми је мило. . . (Прјашкина опет клецне „реверанс").

Мошкин (Прјашкиној). Јесте л' желели нешто?

Прјашкина. Да. . . Марија Васиљевна је молила. . . управо није баш да ме је молила. . . но само кад би вам било могућно. . . на један часак. . .

Мошкин (прекорно). Шта је сад опет?. . . Зар је то баш сад морало бити?. . . (Крадом јој указујући на Фонка). Ех, брате!. . .

Фонк. Молим да се не устручавате. . . изволите само. . . ако је потребно. . .

Мошкин. Ви сте врло добри. . . Ја збиља не знам зашто ме то зову. . . Но ја ћу се очас вратити. . .

Фонк (дижући руку). Ама, молим вас.

Мошкин. Одмах, одмах. (Одлазећи са Прјашкином, он јој даје да позна његово незадовољство).

Фонк (сам; гледа за њима, смиче раменима, почиње да хода по соби. Прилази огледалу, дотерује се, затим, досетивши се нечега, диже четку, погледа на шпански зид). Ама шта је ово? Шта је то? (Ширећи руке). Куд су то мене довели? Каква је то смешна женска, па и тај старац, наклапа, плаче. . . каква им је то фамилијарност? Дечко у некаквој одвратној козачкој кабаници; куд год погле-

даш — нечистоћа... Ето тај кревет — па и цео тај стан, најзад, — шта је то? Јамачно ће им и ручак бити никакав, и шампањац бедан... мораћу га ипак пити... (Стратилат улази и веша упаљене лампе уза зид; Фонк га посматра, скрстивши руке; Стратилат га бојажљиво погледа и излази). Шта је ово? Како и они могу да гледају све ово, најзад? Просто не разумем... Слепоћа некаква. Уосталом, да им видимо још и невесту. (Из врата са стране излази Вилицки). А, Вилицки!

Вилицки. Мени Михаило Иванић рече да сте ви ту сами остали... Извините га, молим вас... Старац не зна куд ће пре.

Фонк. Ама молим вас, никакве увреде ту нема.

Вилицки. Ви сте врло добри и снисходљиви... Ја сам вас унапред упозорио... Михаило Иванић је изврстан човек... Ја га могу својим добротвором назвати... Но ви видите и сами: он је припрост... (Вилицки очекује да ће га Фонк прекинути; Фонк ћути). Је л' те да је он...

Фонк. А што?... Не. Г-н Мошкин је, на мој поглед, врло ваљан и пристојан човек. Наравно, он, колико сам ја могао да приметим, није бог зна како школован... Али то је питање другостепено. Збиља, ја сам ту видео једну даму... Је л' она тетка вашој невести?

Вилицки (лако поцрвенивши и за невољу се смешећи). Она је — осредњег стања — али је иначе такође веома доброг срца... и...

Ф о н к. Ја не сумњам. (Поћутавши). Јесте л' ви с г. Мошкиним одавна познати?

В и л и ц к и. Има једно три године.

Ф о н к. А је л' он одавна у Петрограду са службом?

В и л и ц к и. Одавна.

Ф о н к. Колико може г. Мошкин да има година?

В и л и ц к и. Па биће му каквих педесет.

Ф о н к. Па то он нешто дуго остаје начелник одељења! А хоћу ли скоро имати задовољство да вам и вереницу видим?

В и л и ц к и. Она ће одмах доћи.

Ф о н к. Г-н Мошкин ми се веома ласкаво о њој изразио.

В и л и ц к и. Ту нема ничег чудноватог. Михаило Ивановић је много воли, и пази је као мало воде на длану... Но Маша је збиља врло мила, врло добра девојка... Наравно, одрасла је у сиромаштву, у самоћи, скоро ни с ким није општила... Те је малко бојажљива, чак скоро дивљачна... Нема оне одрешитости, ни слободе у кретању, знате ли... Али ви је, молим вас, немојте судити строго, одмах на први поглед...

Ф о н к. Ама молим вас, Петре Илићу, ја сам, напротив, уверен...

В и л и ц к и. Не доносите свој суд на први поглед — то је све за шта вас молим.

Ф о н к. Ви мене извините... али ваша поверљивост.... ваша збиља ласкава поверљивост према ме-

ни. . . даје ми неко право. . . Уосталом, с друге стране, ја не знам. . .

Вилицки. Говорите, учините доброту, говорите.

Фонк. Ваша вереница. . . па она канда. . . нема неког већег имања?

Вилицки. Ништа она нема.

Фонк (поћутавши). Да. Но, уосталом, ја разумем. . . Љубав је. . .

Вилицки (такође поћутавши). Ја је много волим.

Фонк. Да. Но, у том случају, више нема шта да се жели, па ако тај брак може да вам срећу донесе — ја вам од свег срца честитам. А шта? Намеравате ли вечерас у позориште? Рубини пева у „Лучији”. . .

Вилицки. Вечерас? Не, не мислим. Али намеравам да ових дана одемо на неку претставу са мојом вереницом и Михаилом Иванићем. . . Али ви канда још нешто хтедосте да ми кажете у погледу. . . у погледу моје свадбе. . .

Фонк. Ја? Не. . . Него реците ми, молим вас, ваша вереница се, канда, Марија. . . Марија Васиљевна зове?

Вилицки. Марија Васиљевна.

Фонк. А презиме?

Вилицки. Презиме. . . (Погледавши устрану). Бјелова. . . Марија Васиљевна Бјелова.

Фонк (поћутавши мало). Да. Него, збиља, хоћемо ли сутра да одемо до Виденхопфа?

Вилицки. Па наравно... ако бисте хтели да ме претставите...

Фонк. Са највећим задовољством. Него, које је то доба дана? (Гледа на сат). Четврт до четири.

Вилицки. Време би било да се већ руча... Али шта је то с нашим Михаилом Иванићем?... (Осврће се... Из претсобља улази Шпуњђик. На њему је старински црн фрак са врло кратким струком и високом јаком; бела, тесна машна са пређицом; веома кратак, пругаст, кадифени прсник са седефским дугмадима и светло зеленкасте панталоне. У рукама му шешир од крзна. Спазивши два непозната му господина, он почиње да им се клања, постранце, „стружући" десном ногом под, дижући леву, и стискујући обема рукама шешир на стомак. На њему се опажа велика збуњеност. Вилицки и Фонк му се обојица ћутећи поклоне).

Фонк (полугласно Вилицком). Ко ће ово да буде?

Вилицки (такође полугласно). Ни ја, богами, не знам. (Шпуњђику). Доволите да чујем... Ви тражите неког?

Шпуњђик. Шпуњђик, Филип Јегорић, тамбовски властелин... Уосталом, немојте се узнемиривати. (Вади марамицу и брише зној).

Вилицки. Веома им је пријатно... Ви можда са Михаилом Иванићем желите да говорите?

Шпуњђик. Немојте се узнемиривати... Ја сам већ... овај... Ја сам... (Поцрвени, смеје се, па поребарке одлази у страну десно).

Фонк (Вилицком). Какав је ово особењак!

Вилицки. Вероватно неки познаник Михаила Иванића... Ја га, уосталом, нигда овде нисам виђао. (Гласно Шпуњђику). Михаило Иванић ће одмах доћи. (Шпуњђик направи неки неодређен знак руком, смеши се и окрене се. Вилицки се обраћа скоро са молбеним изразом Фонку). Родионе Карлићу... молим вас... извините...

Фонк (стискајући му руку). Ама немојте... шта имам да извињавам... (окрене се). А! па ево нам, чини ми се, и самог господина Мошкина...

(Из врата с лева улазе Мошкин и Маша. Он је води за руку. Одмах за њима улази Прјашкина. Маша је сва у белом, са плавом траком око појаса. Врло је збуњена).

Мошкин (триумфујући а унеколико и бојазно, и снебивајући се). Машо, част ми је да ти претставим господина фон-Фонка. (Фонк се поклони; Маша поклецне — начини реверанс; Прјашкина клецне иза ње. Мошкин Фонку, указујући на Машу). Ево, Родионе Карлићу, ово је моја Маша...

Фонк (Маши). Осећам се поласкан... и сматрам за срећу... Давно сам желео да имам то уживање... (Маша не одговара ни на једну од његових фраза но само наклони главу).

Вилицки. Ја се надам, Марија Васиљевна, да ћете ви заволети мога пријатеља... (Маша испод обрва погледа на Вилицког... он очевидно губи храброст. Краће ћутање).

Мошкин (угледавши Шпуњђика). А, Филипе

Јегорићу, извол'те. (Узима га за руку па га претстављa целом друштву). Шпуњђик, Филип Јегорић, мој сусед, тамбовски властелин. . . Данас из села допутовао. . . Филип Јегорић Шпуњђик. . . Шпуњђик, Филип Јегорић. . .

Шпуњђик (клања се свима и проговара). Много сам захвалан, Михаило Иванићу, много сам захвалан. . .

Мошкин (гласно свему друштву). Молим, узмите место. (Маша седне на диван). Родионе Карлићу! Је л' по вољи овамо? (Указујући на место поред Маше; Фонк седне). Филипе Јегорићу! (Указујући на фотељу према њима; Шпуњђик седа). Катарина Савишна! (Указује на диван до Маше. Прјашкина седа на фотељу лево). И ти, Петруша, седи. (Вилицки даје знак главом, па стане до Фонка. Ћутање). Хм! Пријатно нам време данас. . .

Фонк (смешећи се). Да. (Опет мање ћутање. Он се обраћа Маши). Петар Илић ми рече да ви намеравате да кроз који дан идете у оперу?

Маша. Да. . . Петар Илић нам је понудио. . . (Глас јој се прекида).

Фонк. Уверен сам да ћете имати велико уживање. (Мошкин, Шпунђик и Прјашкина слушају га са напрегнутом пажњом). Јер Рубини је ванредан уметник. Метода необична. . . глас. . . Не може човек довољно да му се надиви! — Ви јамачно волите музику?

Маша. Да. . . Веома је волим.

Фонк. Можда и сами свирате?

Маша. Врло мало.

Мошкин. Наравно. Она свира у клавир. Варијације и остало. Наравно.

Фонк. То је врло пријатно. И ја помало у виолину свирам.

Мошкин. И, јамачно, врло добро.

Фонк. То не бих смео рећи. Него онако, више ради сопственог задовољства. Но ја сам се увек чудио оним родитељима који потцењују, тако рећи, музичко образовање своје деце. То је, по мом схватању, непојмљиво. (Љубазно се обраћа Прјашкиној). Зар не? (Прјашкиној од страха задрхте усне, почне да жмирка једним оком и издаје болан звук).

Мошкин (брже јој долази у помоћ). Потпуну истину сте изволели рећи. И ја сам се томе често чудио. Какви шмокљани, кад помисли човек, живе на овом свету!

Шпуњђик (скромно се обраћајући Мошкину). Ја се с тобом, Михаило Иваничу, потпуно слажем. (Фонк се окреће према Шпуњђику. Шпуњђик се са респектом накашље у шаку).

Фонк (и даље погледа према Шпуњђику). Мени је врло пријатно што видим да код нас, у Русији, чак и у мањим местима, почиње да се јавља воља и љубав према уметностима. То је врло леп знак.

Шпуњђик (дрхтавим гласом, охрабрен Фонковом пажњом). Тачно тако, као што изволесте рећи. Ја сам, ево, човек средњег стања — па ето, можете питати Михаила Иванича — и ја сам за своје кћери клавир из Москве набавио. Само је једно зло:

код нас је тамо, за Божјим леђима, доста тешко наћи доброг учитеља.

Фонк. А ви сте, ако смем питати, из јужне Русије?

Шпуњђик. Тачно изволесте рећи: из тамбовске губерније, острогошког округа.

Фонк. А! Руска житница!

Шпуњђик. Крај је, наравно, плодан, али у последње време се не би могло рећи да је бог зна како пробитачан — за нас властелу.

Фонк. Како то?

Шпуњђик. Много слабе жетве... ево већ трећа година.

Фонк. То, богме, није добро!

Шпунђик. Далеко од добра. Ал' ипак, трудимо се колико можемо... мучимо се... јер дуг је ту! Наравно, ми смо свет прост, сеоски; с престоницом се ми равњати не можемо, истина; у престоници су, наравно, све најпрви производи, и остало... Ал' се ми ипак, што 'но веле, колико смо у стању, трудимо...

Фонк. То је сваке хвале вредно.

Шпунђик. Дужност пре свега. Ал' су незгоде велике. Неки пут просто не знаш како... од ког краја да почнеш. Ово, оно... да не да̂ Бог! Просто у ћор-сокак западнеш, па ни маћи!... Уобразиља ти чак, наједном, клоне и ослаби... (Даје себи уморан изглед).

Фонк. А какве то незгоде, например?

Шпуњђик. Ех, какве! Неки пут дође па се про-

вали насип. А и рогата, извинићете, стока такође нам много скапава. (Уздишући). Воља Свевишњег, наравно. Морамо јој се покоравати.

Ф о н к. То је непријатно. (Опет се окреће Маши).

Ш п у њ ђ и к. А уз то... (Приметивши да се Фонк од њега окренуо, он се збуни и ућути).

Ф о н к (Маши којој је Вилицки једно двапут шапутао на уво за време његовог разговора са Шпуњђиком). Ви, вероватно, и радо играте?...

М а ш а. Не... не много...

Ф о н к. Та ваљда није? Како је то чудновато! (Вилицком). Последња игранка у Властеоском клубу била је ванредно сјајна; ја мислим, могло је бити до три хиљаде душа.

Мошкин. Та шта говорите! (Обраћајући се Шпуњђику). А? Филипе? Ето куд би ти требао да одеш. Шта велиш, такво што ти тамо код вас не можеш видети? (Смеје се. Шпуњђик сетно диже поглед).

Ф о н к (Маши). Та је л' могућно да ви чак ни на тоалету важност не полажете — и уопште на уживања... То је тако својствено...

М а ш а. Ко то каже?... Све то ја врло волим...

Ф о н к (смешећи се према Прјашкиној). Вашом тоалетом се, по свој прилици, бави ваша тетка? Јер то не би спадало у делокруг господина Мошкина. (Прјашкина опет од страха избечи очи).

М а ш а. Да, моја тетка... дабогме (Фонк се непомично загледа неко време у њу. Маша обори очи).

В и л и ц к и (прилазећи одзади ка Мошкину, по-

лугласно). А шта је било с ручком, Михаило Иванићу? То је страшно... Разговор се с места не миче...

Мошкин (устајући и скоро шапатом Вилицком, али са необичном енергијом). Ама шта знам да радим са том проклетом куварицом? Тај ће ме створ божиј у гроб отерати! Иди, Пећа, тако ти Бога, реци јој да ћу је одмах сутра отерати ако нам овога часа не дâ да ручамо! (Вилицки хоће да иде). И реци макар том мазгову Стратилатки да нам донесе да се чиме пре ручка прихватимо — али на новом послужавнику; јер тај је кадар... Мари он! Он зна само ножевима у претсобљу да чангрља. (Вилицки оде. Мошкин се обраћа ужурбано и са сјајним лицем Фонку). Тако, тако, тако. Ја се с вама потпуно слажем.

Фонк (не без неког чуђења погледа у Мошкина). Да. А реците ми, молим вас... (Он не зна шта да каже). Да! А г-н Куфнагел где станује?

Мошкин. На Великој Подјаческој, у Блиниковљевом дому, у дворишту, на трећем спрату; над капијом му стоји фирма — некако необична. Веома занимљива фирма: ништа се на њој разумети не може; а занат му је, јамачно, добар.

Фонк. А! покорно вам благодарим. Треба с тим Куфнагелом да се разговорим. (Смеје се). А њему се једном у мом присуству десило нешто врло чудновато. Замислите; идемо ми једном по Невском...

Мошкин. Да, да...

Фонк. Елем, идемо ми по Невском; наједном испаде нам у сретање некакав оснижи господин у

медвеђој бунди. Наједном вам тај господин поче да грли Куфнагела, цмаче га у саме усне — замислите! Куфнагел га, наравно, гура од себе, каже му: јесте л' ви полудели, шта ли вам је, господине?" А господин у бунди запе па га опет грли, пита га је ли одавно из Харкова допутовао... И све то, замислите, на улици! Најзад се читава ствар разјасни: господин у бунди је од Куфнагела држао да је неки његов пријатељ... Каква ипак, сличност, — молим да приметите! (Смеје се; сви се смеју).

Мошкин (усхићено). Презанимљива анегдота! Уосталом, такве сличности се дешавају. Ето, и код нас — сећаш се, Филипе — два наша суседа — браћа Полугусанови — сећаш се? Просто, једног од другог не можеш разазнати, неки пут. Ни узми ни остави, један као други. Истина, једном је нос био мало као припљуснут, а на једном оку му беона, после се ускоро пропио и оћелавио; а ипак, сличност је била да се човек чуди. Је л' да, Филипе?

Шпуњђик. Да сличност је, збиља, велика. (Дубокомисаоно). Уосталом, то, кажу, неки пут зависи од разних узрока. Наука ће то, наравно, кад тад докучити.

Мошкин (ватрено). И докучиће, неизоставно ће докучити!

Шпуњђик (с достојанством). Али тачно се, ја мислим, то казати не може. Него, уосталом, може бити. (Поћутавши). Најзад, што да не?

Фонк (Маши). Игра природе је у таквим случајевима веома чудна. (Маша ћути. Из претсобља у-

лази Стратилат са закуском на послужавнику. За њим Вилицки).

Мошкин (који није ни седао од оног доба како је устао; ужурбано). Је л' по вољи да се мало прихватите пре ручка? (Стратилату, указујући на Фонка). Ходи овамо, ти! (Фонку). Је л' по вољи мало ајвара? (Фонк одбија). Не желите? Но, како је по вољи. Катарина Савишна, служите се — и ти, Машо. (Прјашкина узима залогај хлеба с ајваром и једе, једва расклапајући уста. Маша се не одазива). Филипе, што не узмеш нешто? (Шпуњђик устане, одведе Стратилата малко у страну па успе себи чашицу вотке. Вилицки прилази Фонку. Наједном се на вратима претсобља укаже Малања).

Малања. Михаило Иванићу...

Мошкин (као ван себе појури јој у сусрет и одупирући се коленом о њен трбух, полугласно). Куд срљаш, мечко, куд?

Малања. Па ручак...

Мошкин (изгура је напоље). Добро, иди. (Брзо се враћа). Нико више не жели? Нико? (Сви ћуте. Мошкин шапуће Стратилату). Иди, иди, па брже јављај: „ручак је готов". (Стратилат излази, Мошкин се обраћа Фонку). А дозволите да вас упитам, Родионе Карлићу, играте л' ви неки пут карата?...

Фонк. Да, играм; али сад ћемо ми, канда, скоро и ручати. А осим тога, ја сам сад у тако пријатном друштву (указујући на Машу. Вилицки лако стеже усне).

Мошкин. Наравно, ми ћемо сад одмах да руча-

мо. То ја само тако. Него, ако је по вољи, можемо после ручка — на мале паре, разуме се.

Фонк. Драге воље. (Маши). А ви сте, ја мислим, према картама потпуно равнодушни?

Маша. Да, ја се никад не картам...

Фонк. То је разумљиво. У вашим годинама су друге мисли у глави... А ваша се уважена тетка карта?

Маша (малко се обраћајући Прјашкиној). Карта се.

Фонк (Прјашкиној). Преферанса?

Прјажкина. Пикета.

Фонк. А! Ја ту игру не знам... Али уопште, наше даме имају право да се жале на карте...

Маша (невино). А што?

Фонк. Како што? Ваше питање мене чуди.

Вилицки. Збиља, Марија Васиљевна... (Маша се страшно збуни).

Стратилат (Излазећи из претсобља громогласно). Ручак је готов.

Мошкин. Но хвала Богу! (Сви устају). Изволʼте, драги гости, не замерите, — шта је Бог дао. Машо, подај руку Родиону Карлићу. Петруша, поведи Катарину Савишну (Шпуњђику). А ја ћу, брате, с тобом. (Узима га под руку). Ево овако. (Сви иду у претсобље. Мошкин и Шпунђик иза свију). Ето, још који дан па ћемо се тако и на венчање упутити. Филипе... А што си се ти тако наједном скуњио?

Шпуњђик (уздишући). Ништа, брате, сад ми је мало лакше. Него само, видим ја: у Петрограду —

није оно што је код нас. Не-е. У велику бригу ме бацио.

Мошкин. Е, брате, све су то ситнице. Причекај мало па ћемо бутељу шампањца да попијемо у здравље вереника — то ће боље бити. Хајдемо, побратиме! (Одлазе).

ЧИН ДРУГИ

Позорница претставља прилично сиромашку собу младог нежењеног чиновника. Према гледаоцу врата; десно друга. Сто, диван, неколико столица, књиге на полици, чибуци по угловима, комод. Вилицки седи, обучен, на столици и држи у крилу отворену књигу.

Вилицки (поћутавши мало). Мићка!

Мићка (улазећи из претсобља). Шта заповедате?

Вилицки (погледавши на њ). Лулу. (Мићка иде у угао па пуни лулу). Од Родиона Карлића данас није донето писмо?

Мићка. Није. (Даје Вилицком лулу и шибицу).

Вилицки (распаљујући лулу). Да!... Михаило Ивановић ће, можда, данас наићи — а ти ћеш му... опет казати да нисам код куће. Јеси л' разумео?

Мићка. Разумем. (Одлази).

Вилицки (неко време пуши и наједном устане). Него, то се ипак како било мора већ једном свршити! То је неиздржљиво! То је просто неиздржљиво! (Хода по соби). Моје држање је, ја то знам, неопростиво грубо; већ је пет дана како им нисам одла-

зио... од самог оног проклетог ручка... Али шта да радим, Боже мој! Ја се не знам претварати... Но то се мора чиме било свршити. Јер не могу се ја овако непрестано крити, по читаве дане седети код познаника, ноћивати код њих... Треба се на шта било одлучити, најзад! Шта ће они тамо у министарству о мени помислити? То је неопростива слабост, просто детињарија! (Замисливши се на часак), Мићка!

Мићка (улазећи из претсобља). Шта је по вољи?

Вилицки. Ти ми, канда, рече... и Михаило Иванић је јуче свраћао?

Мићка (забацујући руке за леђа). Дабогме! Они су још од недеље сваки дан изволели свраћати.

Вилицки Е?

Мићка. У недељу су изволели чак веома забринути дотрчати: Је л' ти, кажу, здрав твој господин — зашто јуче код нас није долазио?

Вилицки. Да, да, ти си ми говорио. — Па шта? Ти си му ваљда одговорио да ја...

Мићка. Ја сам им казао да ви нисте у вароши... Отпутовали су, рекох, некуд послом.

Вилицки. Но, а шта он?

Мићка. Они су се чудили. Какви су то сад, кажу, наједном послови?... и како то да сте ви тако наједном отпутовати изволели, ни речи им не рекавши. Они су се, кажу, после у министарству распитивали: тамо ништа не знају — значи: није званична ствар. Веома су се изволели забринути и узнемирити. И питали су како сте ви изволели отпуто-

вати, то јест, да л' сте узели градског фијакеристу, ил' кочијаша кириџију, и колико сте рубља собом изволели понети... Веома су били забринути.

В и л и ц к и. Па шта си му одговорио?

М и ћ к а. Ја, као што сте ви изволели наредити: „не знам, рекох, куд се господин упутити изволео, ал' само одвезао се с пријатељима: значи, да се ван вароши провозају. Сваког часа га, рекох, очекујем". Они се мало замислише па одоше — ето, од то доба сваки дан навраћати се изволевају. Ономад чак двапут. Синоћ су ваљда подруг сата код вас у кабинету преседети изволели: вас су непрестано чекали; писамце оставили.

В и л и ц к и. Да... прочитао сам га... Него чуј: ако данас опет Михаило Ивановић дође, ти му реци да сам се вратио па сам опет од куће отишао — ал' да ћу код њега данас неизоставно доћи... Чујеш?... Неизоставно. — Хајд, иди; па ми парадни мундир спреми.

М и ћ к а (одлазећи, са осмехом). Чак су се код покућара распитивати изволели. Каже, вели, да ли ти, братац, знаш куд је то Петар Илић отпутовао?

В и л и ц к и. А шта покућар?

М и ћ к а. Покућар му рече да, вели, не зна, него да ви, канда, збиља не изволевати код куће ноћивати.

В и л и ц к и (поћутавши). Но, иди. (Мићка одлази. Вилицки почиње да хода по соби). Каква детињарија! И каква глупа мисао — крити се! Као да је то могућно!... Сад ћу морати лагати, измишљавати... Али старца је немогућно обманути — све ће

на видело изаћи. Ех, како је све то гадно, гадно! . . . (Застане). И шта се ово учини од мене? — Зашто ме — просто мравци подилазе кад само помислим да треба, најзад, да одем већ једном до њих? Јер ја сам, ипак, вереник: за који дан треба да се венчам. . . Осим тога, ја Машу волим. . . Да. . . да; ја сам готов да се њоме оженим. А и ствар је већ удешена. . . дао сам реч. . . но, и, најзад, ја уопште немам ништа против. . . (Смиче раменима). Чудновато! Ово ја никако, признајем, нисам предвиђао! (Опет седа). Али тај ручак! тај ручак! Док сам жив тај ручак заборавити нећу. И шта би Маши наједном? Јер она није глупа. . . наравно, није глупа. Но, једне речи, ал' једне речи није знала рећи! А Фонк и овако и онако, и одовуд, и одонуд — на све могуће начине. Јок, ћути као заливена! „Да. . . наравно. . . врло ми је мило. . ." Ето, то јој је све што је успела да каже! . . . А ја, све оно време, у земљу да пропаднем од срамоте! Фонку сад у очи погледати не смем, богами! Све ми се чини да он баш као да ми се потсмева. А има, додуше, и чему. Наравно, он, као човек деликатан, цело своје мишљење неће изрећи. . . (Омање ћутање). Бојажљива је, дивљачна. . . међ бољим се светом никад није кретала. . . Наравно. Па од кога онда и да се научи. . . томе. . . но, тим манирима, најзад. . . ваљда неће од Михаила Иванића, збиља! . . . Међутим, она је тако добра, тако ме воли. . . Па и ја њу волим. (Ватрено). Зар ја кажем да је не волим? Само, ето. . . (Опет омање ћутање). Ја се с Фонком слажем: васпитање је — важна ствар,

веома важна ствар. (Узима књигу). Него, треба да одем до њих... треба да им одем... Да; данас ћу да одем тамо. (Баца књигу). Ах, како је све то ружно! (Улази Мићка). Но, шта је ново?

Мићка (пружајући му писамце). Писмо.

Вилицки (погледав на потпис). А! Но, добро; иди. (Мићка излази. Вилицки брзо отвара писмо). Од Маше! (Чита у себи — па, довршивши, опушта руке у крило).Каква су то сад претеривања! На шта то? (Устаје и чита гласно). „Ви мене не волите више; то је за мене сад већ очевидно". — Колико ли је пута то већ писала? — „Молим вас, немојте се устручавати; ми смо обоје још слободни. Ја сам већ одавна приметила на вама поступно хлађење према мени..." Е, то баш није истина! „Мада се ви, на изглед, спољa, нисте изменили... но сад као да вам је дошло тешко да се и даље претварате... А и нашто? Ви сте, кажу, отпутовали из Петрограда... Је л' то истина? Очигледно, ви се бојите да се са мном састајете. Но, како је, да је, ја бих желела да се објасним с вама... Одана вам" и остало. „...Кад се вратите, ви ћете затећи ово писмо. Дођите нам, не ради мене — но ради јадног старца који хоће да полуди за све ово време. Ако се ја варам, ако сам вас узгред огорчила — извините ме... Но ваша последња посета... До виђења". — (Са извесном збуњеношћу). Но, нашто то, нашто све то? Шта је то сад? Како је није срамота, најзад... Вечно неки неспоразум... Лепи изгледи за будућност! Но, рецимо, ја сам, збиља, погрешио: читавих пет

дана им нисам одлазио; — али зашто брже боље изводити овакве закључке?... И какав јој је то неки свечан тон? (Погледа опет на писмо и важно маше главом). У свему том има више себичности него љубави. Љубав се тако не изражава. (Поћутавши). Него, ја збиља треба већ да им одем — још данас. Крив сам пред Машом, збиља. (Хода по соби). Свратићу код њих сад одмах, пре министарства... Иначе ми је уз пут. Да, да, неизоставно ћу да им одем... (Застане). Да; само ће ми у први мах бити незгодно... Али сад, што му је — ту му је. Из ове коже никуд! (Из претсобља се разлегне лупа. Он ослушкује и оставља писмо у џеп. — Мићка улази).

Мићка. Господин Фонк су дошли. Ради би да вас виде. С њима је још некакав господин.

Вилицки (поћутавши мало). Замоли господу. (Мићка излази. Улазе Фонк и Созоменос. Вилицки им иде у сретање). Како ми је мило...

Фонк (стежући му руку). Петре Илићу, дозволите да вас упознам са својим добрим пријатељем... (Вилицки и Созоменос поклоне се један другом). Ви сте, можда, слушали... Г-н Созоменос...

Вилицки. Наравно... ја сам...

Фонк. Уверен сам да ћете један другог заволети...

Влицки. Ја не сумњам...

Фонк. Бави се књижевношћу, и са великим успехом.

Вилицки (са уважењем). О-хо!

Фонк. Он још ништа није штампао... али ми је

ових дана прочитао приповетку... Ванредно добро написан састав! Нарочито стил — превасходан!

Вилицки (Созоменосу). Какав је наслов, дозволите да дознам?

Созоменос (нагло, испрекидано; он уопште испрекидано говори). „Племенитост судије на обалама Волге."

Вилицки. А!

Фонк. Много осећања, топлоте; има чак узвишених места.

Вилицки. Ја бих се осећао веома поласкан кад би г. Созоменосу било угодно да и мени прочита своју приповетку...

Фонк. О, ја мислим, и њему ће то врло мило бити... (Погледајући на Созоменоса). Господа писци ретко одбијају такве молбе. (Смеју се; Созоменос му одговара унутрашњим и храпавим смехом).

Вилицки. Седите, господо; ако је по вољи, да вас послужим лулама? (Даје им чибуке и дуван. Фонк одбија. Созоменос седа, понајлак пуни лулу и полако се освреће око себе).

Фонк (Вилицком, док Созоменос пуни лулу). И помислите, каква чудноватост! Господин Созоменос све до сад ни најмање није слутио да у њему лежи књижевнички дар... а он, као што видите, није баш тако млад... Колико вам може бити година, Алкивијаде Мартинићу?

Созоменос. Тридесет пет. А могу л' добити мало ватрице?

Вилицки (додајући му шибице са стола). Изволите, изволите.

Созоменос. Хвала. (Рипаљује лулу).

Фонк (Вилицком). А осим тога, он пореклом није Рус... Него, он је још у раном детињству оставио свој завичај, налазио се у разним дужностима, служио већим делом по мањим местима; дошао, најзад, у Петроград, у намери да се посвети сапунџијској индустрији — кад тек наједном поче да — пише!... Шта значи таленат! (Вилицки саосећајно гледа у Созоменоса). Ја, признајем, нисам неки велик љубитељ данашње књижевности: сад вам некако чудновато пишу. Осим тога, мада сматрам себе за потпуног Руса, те руски језик признајем, тако рећи, за свој рођени језик, ипак ја, баш као и Алкивијад Мартинић, нисам руског порекла, те, следствено, немам, тако рећи, гласа...

Вилицки. О, молим вас! Па ви, напротив, ви ванредно владате руским језиком; ја се чак стално дивим чистоти, елеганцији вашег стила... молим вас...

Фонк (скромно се смешећи). Може бити... може бити...

Созоменос. Први зналац.

Фонк. Но, рецимо. Шта сам, оно, хтео да кажем?!... Да! ја, збиља, нисам велики љубитељ савремене књижевности (седа; и Вилицки седа), али врло волим руски стил, правилан и изразит стил... Отуд ме је тако и обрадовала приповетка г. Созоменоса... Ја сам одмах похитао да му изјавим своје

искрено дивљење. Уосталом, да је штампа, то му ја још не бих саветовао, стога што, на жалост, код данашњих критичара ја врло мало укуса налазим.

Созоменос (извадивши лулу из зуба и уносећи се сабеседницима у лице). Сви ти критичари ништа под Богом не разумеју.

Вилицки. Да; много нешто мудријаше у својим критикама.

Созоменос (не мењајући положај). Просто, ништа.

Вилицки (Фонку). Све што ми рекосте о г. Созоменосу врло узбуђује моје љубопитство, и ја бих веома желео да се упознам са његовом творевином...

Созоменос (непрестано у оном истом положају и снизивши глас). Ништа. (Па опет забагла лулу).

Фонк. Он ће вам ових дана своју приповетку донети. (Устајући и одводећи мало Вилицког у страну). Ви видите, он је прилично чудноват човек, што кажу, особењак; али то се баш мени на њему и допада. Сви прави писци су велики особењаци. Признајем, веома ми је мило што сам га пронашао. (Са важношћу). Che le brodeche. (То Фонк изговара Je le protège[1] на свој, немачки начин). Но, а шта ми ви радите, драги мој Петре Илићу? Како ваши послови?

Вилицки. Па... све као и обично.

Фонк. Ви ових дана у министарство нисте долазили?

[1] Ја га протежирам. — Прим. прев.

Вилицки. Нисам долазио... (Поћутавши). Ви знате зашто?

Фонк. Хм! Но како намеравате сад?...

Вилицки. Рећи ћу вам искрено, Родионе Карлићу... Ја сам данас намеравао да се одвезем онамо...

Фонк. И врло ћете добро учинити.

Вилицки. Ви разумете, то не може тако остати... А чак ме је стид... То је, најзад, и смешно. А уз то, ја ту баш и нисам сасвим у праву... Потребно је да се објасним, и ја сам уверен, све ће се то довести у ред, да боље бити не може.

Фонк. Наравно.

Вилицки (осврнувши се). Признајем вам... Ја бих врло волео да с вама мало разговарам...

Фонк. Па добро. Шта вам смета и сад?...

Вилицки. Ја бих желео да разговарамо у четири ока... Ствар је доста тугаљива...

Фонк (снизивши глас). Вама можда смета присуство г. Созоменоса... Молим вас! Погледајте га само! (Указује на Созоменоса, који је утонуо у тупу укоченост, па тек овда-онда испушта дим из уста). Он нас и не опажа. Његова уобразиља није као у мене и вас: он је сада, можда, на Истоку, у Америци, Бог зна где. (Узима Вилицког под руку па почиње да с њим хода по соби). Говорите слободно што сте имали да ми кажете.

Вилицки (неодлучно). Видите, ја управо не знам ни од ког бих краја до почнем... Ви према мени

указујете такво расположење. Ваши савети су свагда практични, тако умни...

Ф о н к. Молим, молим, без комплимената!

В и л и ц к и. Помозите ми, тако вам Бога! Ја се налазим, као што сте већ могли приметити из наших последњих разговора, у веома тешком положају... Ви знате, ја се женим, Родионе Карлићу; намеравам да се оженим... Дао сам реч, и, као частан човек, рад бих био да своју реч и одржим... Ја ни због чега не могу корети своју вереницу; никаква се промена код ње није десила... Ја је волим — а међу тим... Ви нећете веровати, сама помисао на блиско моје венчање такав на мене чини утисак, такав... да неки пут самог себе питам: — имам ли ја, у данашњем свом стању, право да примим руку моје заручнице; да не буде то, најзад, с моје стране превара? Шта је то, реците ми? Је л' то бојазан да изгубим своју самосталност, или друго неко осећање?... Ја сам у великој неприлици, признајем.

Ф о н к. Чујте, Петре Илићу... Хоћете ли ми дозволити да вам изложим своје мишљење потпуно искрено?

В и л и ц к и. Учините доброту! учините доброту! (Заставши и освр̀ћући се на Созоменоса). Али, бога ми... мени је много незгодно пред господином... А! па он је, веселник, канда заспао!

Ф о н к. Та ваљда није?... Збиља! (Прилази Созоменосу, који је заспао, оклембесивши главу на груди, и у продужењу свега следећег разговора тек овда онда задрхће, и, што кажу, „носи мртвима воду").

— Ах, па ово је врло занимљиво! (У себи). Eine allerliebste Geschichte! (Гласно). То му се, видите ли, доста често дешава... Какви су особењаци та господа писци! (Сагибајући се к њему). Спава као заклан! Али мени се то, верујте, много допада. То је врло оригинално, зар не?

Вилицки. Да-а.

Фонк. Но, ето, значи, сад немате од чега да се узнемиравате. (Обојица се обраћају на аван-сцену). Елем, чујте, љубазни мој Петре Илићу... Ви желите да чујете моје мишљење о вашем браку... је л' те? (Вилицки климне главом). То је питање веома деликатно. Почећу тим... (Застане). Ето, видите л', Петре Илићу, по моме схватању, човеку је, нарочито у наше време, немогућно живети без извесних правила. Бар ја сам, још у својој првој младости, прописао себи неке, тако рећи, законе, од којих никада и ни у којој прилици не отступам. Једно између мојих главних правила јесте ово: „Човек никад не сме сам себе обарати, не сме допуштати себи да се срозава; човек мора осећати уважење према самом себи, дужан је да даје себи рачуна о свим својим поступцима". А сад прелазим лично на вас. Ви сте се, пре једно две године, упознали са г-ном Мошкиним; г-н Мошкин вам је не једном указивао услуге, можда чак и веома значајне...

Вилицки. Да, да, ја сам њему за много шта обвезан, за много...

Фонк. Ја у то ни најмање не сумњам; не сум-

њам чак ни у вашу захвалност... Племенитост ваших мисли ми је и сувише добро позната... Али ту се сад јавља питање на које треба обратити пажњу. Господин Мошкин је, наравно, један врло ваљан човек, али, реците и сами, љубазни мој Петре Илићу, ви и он — припадате ли вас двојица једном и истом друштву?

Вилицки. Па ја сам тако исто сиромах као и он; чак сам још сиромашнији.

Фонк. Ствар није у богатству, Петре Илићу: ја говорим о образованости, о васпитању, о начину живота уопште... Ви извините моју искреност...

Вилицки. Говорите само — ја вас слушам.

Фонк. А сад... Сад о вашој заручници. Реците ми, Петре Илићу, волите ли ви њу?

Вилицки. Волим. (Ућути на часак). Ја је волим.

Фонк. Јесте ли заљубљени у њу? (Вилицки ћути). Ето видите ли, драги пријатељу, љубав... наравно... против љубави се не може говорити: то је огањ, то је вихор, то је вртлог, шта хоћете, једном речи, феномен... с љубављу је, збиља, тешко војевати. Ја, од своје стране, ипак мислим да ни ту памет не сме да губи своја права; али моје лично мишљење у том случају не може послужити као опште правило. Ако ви тако много волите своју заручницу, онда нема смисла ни да ја разговарам с вама; све наше речи ће бити, тако рећи, само један празан разговор. Али мени се, напротив, чини да почињете да се колебате, ви сте у неодлучности; ви, најзад, сумњате у своја сопствена осећања, — а то је веома важна тачка. У

сваком случају, ви сте сад у стању, што кажу, да примате савете пријатеља. (Узима Вилицког за руку). Чујте! дед'те да бацимо један хладан поглед на ваше односе према Марији Васиљевној. (Вилицки погледа у Фонка). Ваша вереница је врло љубазна, врло мила девојка, неоспорно... (Вилицки обара очи). Но ви знате, и најбољи дијамант захтева извесну обраду. (Вилицки брзо баца поглед на Созоменоса). Не брините се, он спава. Није у том питање, Петре Илићу, волите ли ви сад своју заручницу или не, него у том: хоћете ли ви са њом срећни бити? Образован човек има своје потребе којима његова жена неки пут не саосећа; њега занимају питања која су њој неприступачна... Верујте, Петре Илићу, једнакост је неопходно потребна у брачном животу... то јест, дозволите да објасним. Ја ниуколико не пристајем на ону тобожњу једнакост мужа и жене о којој су се сад тако развикали којекакви лудови... Не, жена треба да се слепо покорава мужу... слепо... Ви разумете, ја говорим о другој једнакости.

Вилицки. Све је то тако... и ја се у свему с вама слажем. Али чујте, Родионе Карлићу, ставите ви сад себе и на моје место. Како може неко сад од мене захтевати да изневерим своју дату реч? Молим вас! Јер ја ћу својим отказом убити Марију Васиљевну... Јер она се, као дете, предала у моје руке. Та ја сам је, може се рећи, извео на светлост; ја сам је пронашао, ја сам јој се наметнуо!... те сам сад и обвезан да идем до краја. Како хоћете ви да

ја сад наједном збацим са себе ту одговорност?... Та ви бисте ме први морали презирати...

Фонк. Дозволите, дозволите; ја нисам намеран да вас сасвим оправдавам; али ваши се разлози још могу оспоравати. По мом схватању, дужности бивају од две руке: дужност према другима и дужност према самом себи. Какво право имате ви да шкодите самом себи, да кварите свој сопствени живот? Ви сте млади, живот је ваш, што кажу, у пуном цветању; ваши претпостављени имају вас у виду; вама претстоји, можда, сјајна каријера... Па зашто хоћете ви сад да напустите ствар коју сте тако лепо започели?

Вилицки. А што да је напуштам, Родионе Карлићу? Зар ја не могу да и даље останем у служби, па да...

Фонк. Наравно да можете, пошто се ожените, да и даље служите — нема спора. Али ево шта, Петре Илићу: све се може постићи временом; али ко се не би радије послужио најкраћим путем? Вредноћа, усрдност, тачност — све то не остаје без награде, истина; сјајне способности чиновникове су такође веома корисне; оне обраћају на њ пажњу старијих; али везе, Петре Илићу, везе, добра познанства — необично су важна ствар у свету. Ја сам вам већ саопштио своје правило о избегавању блиских односа са људима нижег реда; из тог правила сасвим природно проистиче друго, а наиме: настојте да се што више упознајете са људима на вишим положајима. И то није чак ни одвећ тешко. У друштву

су, Петре Илићу, увек готови да приме човека-радника, скромног, са образовањем... А кад се он једном обрете у бољем друштву, он временом може да начини добру партију, нарочито кад је сам и нема никаквих породичних веза.

Вилицки. Ја се с вама потпуно слажем, Родионе Карлићу, али ја нисам частољубив; ја се лично бојим тог „великог света", и готов сам да век проведем у домаћем кругу... Осим тога, ја не видим да сам ја обдарен неким тамо сјајним способностима, а усрдност код чиновника, како ви и сами кажете, не остаје без награде... Но мене друге мисли у бригу бацају. Мени се све чини да на мени лежи морална обавеза... Да кажем још више: ја не могу да помислим о коначном разлазу са својом заручницом без неког страха, а међутим ме и брак страши... тако да ја сад лепо не знам на шта да се одлучим...

Фонк (важно). Ја разумем ваше душевно стање. Оно и није тако чудновато као што ви мислите. То вам је, ето, видите ли, Петре Илићу, прелаз; то је прелазно, тако рећи, стање, — криза. Разумите ме — криза. Кад бисте ви могли да се сада некуд склоните; да се удаљите одавде бар на какав месец дана, ја сам уверен да бисте се ви вратили као сасвим други човек. А после позовите у помоћ сву снагу свога карактера — и одлучите се!

Вилицки (загледавши се у Фонка). Ви мислите? Али Маша, Родионе Карлићу, Маша? Савест ће ме моја утући.

Фонк. То је, наравно, веома непријатно. Ја потпуно са вама осећам. Али шта да се ради?

Вилицки. Ја сам гнусан, гнусан човек!

Фонк (строго). Нашто такве речи? То је, дозволите да вам приметим, то је детињарија... Ви мене извините... Али искрено саучешће које ја према вама осећам... (Вилицки му стиска руку). Наравно, Марији Васиљевној ће то у први мах бити тешко; њени јади можда неће тако лако и одмах ишчезнути; али размислимо хладнокрвно. Ви баш и нисте толико криви као што то ви себи замишљате. А ваша вереница ће вам, од своје стране, морати бити чак и захвална... Ви сте јој, тако рећи, пружили руку, ви сте је први извели из мрака таме, ви сте пробудили способности које су у њој спавале; ви сте, најзад, отпочели њено образовање... Но ви сте пошли још и даље. Ви сте пробудили и изазвали у њој наде — неостварљиве; ви сте је, рецимо, обманули; но ви сте ту и самог себе обманули... Јер ви се, понављам, нисте претварали да сте заљубљени, нисте је обманули намерно?

Вилицки (ватрено). Никад, никад!

Фонк. Па што се онда сад тако кидате? Зашто непрестано себи пребацујете? Верујте ми, љубазни Петре Илићу, ви до данас, осим добра, ништа Марији Васиљевној нисте учинили!...

Вилицки. Боже мој, Боже мој! На што да се одлучим? (Фонк га ћутећи гледа). Ви ме сад јамачно презирете....

Фонк. Напротив, ја вас само жалим.

Вилицки. Али уверавам вас, Родионе Карлићу, ја ћу ипак наћи у себи још снаге да изађем из овог положаја... Ја сам вам из свег срца захвалан за ове ваше савете... Ја не мислим да бих ја био у свему са вама сагласан; све ваше закључке ја примити не могу... Ја засад још не видим никакву преку потребу да изменим своју одлуку; али...

Фонк. Ја то никако нисам ни захтевао, Петре Илићу... Размислите прво сами о свом положају...

Вилицки. Наравно, наравно... Ја сам вам неисказано захвалан...

Фонк. Ја сам ту, ви разумете, сасвим по страни...

Вилицки. Тако вам Бога, Фонк, не говорите тако... (Мићка улази из претсобља). Ко је то? А! ти? Но шта хоћеш? (Мићка се смешка). Шта је било?

Мићка. Некаква госпођа пита за вас.

Вилицки. Каква госпођа?

Мићка (опет се смешка). Госпођа. Дама. Желе само с вама да говоре.

Вилицки (узбуђено погледа у Фонка па се опет окреће Мићки). Па што јој ниси казао да нисам код куће? (Мићка се смешка). Па где је та дама?

Мићка. У претсобљу.

Фонк (снизивши глас). Па зар ћете се ви сад према нама устручавати? Ја и он (указујући на Созоменоса) можемо отићи. (Буди га). Алкивијаде Мартинићу, пробудите се! (Созоменос мумла). Пробудите се. (Созоменос избечи очи). Како је могућно тако спавати!

Созоменос. А ја баш као да сам дремнуо?

Фонк. Да, дремнули сте. А сад хајдемоте. Време је. (Созоменос се диже).

Вилицки (који је све то време стојао непомично, наједном ужурбаним гласом). Али зашто, господо, зашто ви идете?

Фонк. Па, молим вас...

Вилицки. Можда је то тек тако, ништа нарочито. То тек онако неко за мене пита.

Созоменос (као из бачве). Па ми можемо и остати.

Фонк (Созоменосу). Тссс... Алкивијаде Мартинићу, разумите... Њима је, ето, дама дошла...

Созоменос (промукло и исколачивши очи). Дама?

Вилицки. Ама то ништа не значи... Уверавам вас, то је тек тако... То је шта било, онако... Ја не знам... није то ништа.

Созоменос (исто онако промукнуто). А је л' млада?

Вилицки. Ја, Бога ми, не знам... А не бисте ли ви хтели, господо, да одете код мене у спаваћу собу, на часак, јер ће вам кроз претсобље, знате л', бити незгодно... Само на часак...

Фонк. Како је по вољи... али, молим вас, немојте се због нас устручавати.

Вилицки. Не, збиља, ако се што не журите, ако не намеравате некуд ићи, останите, молим вас. Па ћемо још да разговарамо.

Фонк. Драге воље. Хајдемоте, Алкивијаде Мар-

тинићу. (Обојица се упуте према вратима десно).

Созоменос (у ходу, Фонку). Је л' млада? а?

Фонк (са осмехом). Не знам... (Обојица улазе у спаваћу собу).

Мића (који је све досад стојао, забацивши руке за леђа и смешкајући се). Дакле, како заповедате?

Вилицки. Замоли госпођу, разуме се. (Мићка излази. Вилицки закључава врата с десна па се враћа на авансцену. Улази Маша, у шеширу под велом, и застане, не дошавши до средине собе. Вилицки јој се приближи). Дозволите да чујем с киме имам... (Наједном цикне). Марија Васиљевна! (Маша прилази непоузданим корацима дивану, седа и диже вео. Врло је бледа). Ви... овде, код мене!... (У току читаве следеће сцене Вилицки често баца поглед према вратима од спаваће собе и говори полугласно).

Маша (слабо). Нисте ми се надали, је л' те?

Вилицки. Зар сам могао и помислити...

Маша. Нисте ми се надали... Не бојте се, ја ћу одмах ићи... Јесте ли сами?

Вилицки. Сам сам... но...

Маша. Мени се чини да сам чула ту неке гласове...

Вилицки. Били су ми ту пријатељи... но отишли су...

Маша. И ја ћу одмах ићи... Јесте л' се одавна вратили с пута?

Вилицки. Марија Васиљевна... ја сам...

Маша (погледавши у њега). Значи, то је исти-

на, истина... ви сте се крили... Боже мој! Не бојте се... ја нисам дошла овамо с намером да вам правим непријатности... (Застане).

Вилицки. Марија Васиљевна, опростите ми... Кунем вам се Богом, данас сам хтео да дођем код вас.

Маша. Велика част... но ја вам не пребацујем... Ја сам дошла само да се објасним с вама... Ја сам вам данас написала писмо...

Вилицки. Умирите се, молим вас... гле како сте побледели!... Да нисте болесни?

Маша. Здрава сам, хвала Богу... није то ништа... Здрава сам ја више но што ми треба. Ја сам дошла...

Вилицки (седне до ње и упада јој у реч). Чујте, Марија Васиљевна, ја сам крив — крив сам вам да горе бити не може... Опростите ми. Е, па ево вам: истина је, ја нисам никуд из Петрограда путовао... Него сам избегавао састанак с вама. Зашто? питаћете ви. Не знам ни ја, тако ми Бога. Ја неки пут... Са мном се збивају непојмљиве ствари... глупе мисли роје ми се у глави... и тада ја сам себе не могу да познам... но код вас се тада одмах јављају сумње и подозрења... Ви сте претерано осетљиви, Марија Васиљевна.

Маша. Зар ја... претерано осетљива, Вилицки? Та ево пет дана, читавих пет дана...

Вилицки. Но, да, да; крив сам, крив сам; опростите ми, будите снисходљиви...

Маша. Не рекавши ми ниједне речи... (Само што се није заплакала).

Вилицки. Тако вам Бога, умирите се... Све ће то проћи. Све ће се на најбољи начин удесити... видећете.

Маша. Не, Вилицки, то неће проћи. Прошла је само ваша љубав... Зар сам могла помислити да ће свега две недеље пред венчање... Али какво венчање! Као да бих ја сад још могла веровати...

Вилицки. Чујте, Марија Васиљевна, ми збиља треба да се разговоримо; ми се морамо озбиљно објаснити... Разуме се, не сад и не овде. Треба једном већ прекинути све те неспоразуме...

Маша. Прекинути? Па они су већ прекинути. Као да ја не осећам да ме ви више не волите, да сам вам досадила, да сам вам на терету? Ја то врло добро осећам, Петре Илићу. Наравно, ја нисам ни достојна вас; нисам добила такво образовање... Али ви сте сами, ви сте први... Сетите се, зар сам вам се ја наметала? Ја вас и сада само једно молим: не мучите ме; реците да сте ме престали волети, да је међу нама све свршено... па, ако ништа, бар нећу више бити у неизвесности.

Вилицки (тужно). Али по чему ви мислите...

Маша. По чему? Па зар би било могућно да ја не приметим вашу хладноћу? За то ми не треба никакве учености. Пре се нисте одмицали од мене, доносили сте ми књиге, читали сте са мном... неки пут бисте ме звали Машом... (Снизивши глас). Ви сте чак престајали били да ми го-

ворите „ви”, а сад... Зар сам могла да не приметим ту промену — реците и сами? — Шта ми је у том што сте ви мој вереник, поклоне ми доносите?... Ах, Вилицки, ви ме више не волите, ви ме не волите...

Вилицки. Машо, како можете тако што говорити?... Истина, ја сам пред вама крив; али, понављам вам, све ће се то лепо објаснити. Ја и ви треба да се разговоримо, да разјаснимо наш положај. Ја сам частан човек, Машо, ви то знате; ја вас нигда нисам обмањивао... ви ми сад само узалуд срце раздирете... Но, да, крив сам... па опростите ми...

Маша (оборивши главу). Не волите ви мене, не волите...

Вилицки. Опет ви! Па то је од ваше стране, бога ми, немилосрдно. Ви врло добро знате да ја вас волим. Погледајте ме: је ли могућно да ви то не осећате?... Умирите се, тако вам бога, и вратите се кући... а ја ћу још вечерас...

Маша. Шта! ви желите да ја што пре одем од вас?

Вилицки. Нашто тај разговор, Машо! Какво вам је то уживање, и себе и мене мучити! Уосталом, ја немам права да вас укоравам: ја сам крив пред вама и ћутим. Али, збиља, послушајте ме...

Маша (не дижући очију). Чиме ли сам могла ја заслужити ту вашу хладноћу, Вилицки, реците ми... (Мало по мало почиње да плаче). Наравно, ја нисам тако школована... Ваш пријатељ мора да ми се ономадне смејао... Бог зна шта вам је он о мени

наговорио... Јер ја знам: ви сте га тада довели били у намери да ме узме на егзамент... (Код речи „егзамент" — Вилицки „прогута кнедлу"). Али ја сам бар... (Плаче).

Вилицки (молећим гласом). Престаните, молим вас, престаните... Јер то вам ништа одлакшати неће... Само узалуд убијате себе... Како бисте ви такво што!... Престаните...

Маша (кроз сузе). Ви мене не волите.

Вилицки. А ви још рекосте да хоћете да се са мном објасните... Но ви сад нисте у стању ништа да саслушате... Па како ћемо ја и ви после живети, кад ето ви још сад, пре венчања?... (Маша јеца). Машо, тако ти бога... твоје сузе ће ми сву душу искидати... ако Бога знаш, умири се, — само ћеш видети, све ће се лепо објаснити, све — веруј ми... Ми треба да једно друго помажемо; јер обоје нас — и мене и тебе — још мало веће тешкоће у животу чекају.

Маша. Ви ме не волите више!...

Вилицки (малко љутит). Ама доста, доста, ако Бога знаш... Па зар сте ви све поверење према мени изгубили? Па лепо, ја сам крив; опрости ми; погледај, ево ме на коленима пред тобом... (клекне).

Маша (кроз сузе). Намојте, немојте...

Вилицки (малко оштрије). Ако ме збиља волите — престаните, ако Бога знате... Ви и не слутите у какав ме глуп положај стављате... (Скоро шапатом). Тако ти Бога, Машо, иди... Вечерас ћу неизо-

ставно, неизоставно доћи... (Маша непрестано плаче). Та престаните, ако Бога знате!...

Маша (кроз сузе). Збогом остајте за навек, Петре Илићу... (Почиње гласно да јеца).

Вилицки (скочи). Ах, та ово је већ и сувише! Машо... Машо... (Она непрестано горко плаче). Машо! (Она рида. Он јетко:) Та престаните, најзад... Могу нас чути...

Маша (скидајући марамицу с лица). Шта рекосте?

Вилицки (збуњено и љутито указујући на врата од спаваће собе). Тамо је један мој пријатељ.

Маша (исправља се). И ви ми то нисте одмах казали?... О, па ви мене презирете! (Истрчи напоље).

Вилицки (полети за њом). Машо... та причекај, Машо... (Он стоји неко време непомично, хвата себе ћутећи за главу; затим, прибравши се, иде к вратима од спаваће собе, отвара их — и говори збуњен и силом се смешећи). Господо, изволите — сад можете. (Фонк и Созоменос улазе. Фонк је спокојан и равнодушан, као да ништа није чуо... Созоменос поцрвенео као рак — образи му се надули од уздржаваног смеха). Извол'те.

Фонк. Је л' ваша посета отишла?

Вилицки. Да... (Он крадом погледа у обојицу, као желећи да дозна јесу л' чули што). Отишла је. Ви ме извините... Ја сам вас можда задржао...

Фонк. Ни најмање, молим вас... (Даје знаке Созоменосу који само што није прснуо у смех). Ни нај-

мање. — А шта, зар ви данас нећете излазити некуд? Дивно време.

Вилицки. Да; у министарство ћу да одем... (Фонк и даље даје знаке Созоменосу). А где ћете бити вечерас?

Фонк. Вечерас сам намеран... (Созоменос наједном прсне у смех).

Вилицки (заједљиво). Ја видим, господо, ви сте тамо све чули...

Созоменос (кроз смех). Него шта... него шта ви мислите!

Фонк (строго Созоменосу). Алкивијаде Мартинићу, дозволите да вам приметим. Тај ваш смех је врло неумесан... (Созоменос грца, али се и даље смеје. Фонк узима Вилицког под руку па га одводи у страну). Петре Илићу, молим вас, немојте се љутити на њега... Сви су ти што пишу — будале и, ако ћемо нашто, њих у пристојне куће не би требало ни пуштати: они појма немају о пристојности... Не љутите се на мене, Петре Илићу... Учините доброту...

Вилицки (огорчено). Ама молим вас, ја се ни најмање не љутим, нити вам што замерам. Господин Созоменос је потпуно у праву... Таква бесмислена, ружна сцена... Шта имам да се љутим... Молим вас! (Созоменос седа, јечи, одмара се, дува и брише сузе).

Фонк (обраћајући се Созоменосу). Та престаните већ једном, Алкивијаде Мартинићу... (Вилицком,

стежући руку). Ви можете бити уверени да нико ништа неће чути...

Вилицки. Ама молим вас, напротив; зашто? То је врло занимљива анегдота.

Фонк (прекорно). Петре Илићу...

Вилицки. Не, збиља...

Фонк. Но, добро, добро. Уосталом, у читавом том догађају нема ничег необичног и чудноватог... Ви сте сами криви, дозволите да вам кажем... Ваше отсуствовање... Ја налазим да је све то сасвим природно. Чак је у неку руку и похвално...

Вилицки (заједљиво). Ви мислите?

Фонк. Наравно. У свему томе се види велика оданост...

Вилицки. О, без сумње.

Фонк (поћутавши мало). Ето вам и живог, тако рећи, коментара на моје речи... А уосталом, боље дед'те да говоримо о нечем другом...

Вилицки (још увек огорчено). Да... да говоримо о нечем другом... О чем ли бисмо могли ми говорити?

Фонк (Созоменосу). Но, јесте л' се смирили већ једном? (Созоменос клима главом). Пазите, немојте опет да заспите!

Созоменос. Па зар ја увек спавам?

Фонк. Боље би било да нам проредитујете неколико стихова... Ја сам уверен да ви и песме пишете...

Созоменос. Досад их нисам писао, ал' најзад, кад велите, покушаћу.

Фонк. Покушајте, ја вам саветујем. (Обраћајући се Вилицком). Ах да, збиља: јесте л' слушали ви Рубинија?

Вилицки. Нисам — ал' одавно имам намеру да се с мојом вереницом извезем до опере. (Гласно се смеје). Само не знам, кад ће нам поћи за руком.

Фонк. Прексиноћ сам га опет слушао у „Лучији... До суза ме је гануо.

Вилицки (кроз зубе). До суза, до суза...

Фонк. А знате ли шта, Вилицки? Ви сте човек врло строг и такав кога нечим малим и осредњим не можеш задовољити.

Вилицки. Ја?

Фонк. Да, ви.

Вилицки. На пример?

Глас Мићкин (у претсобљу). Ама нису код куће... нису. Изволели су се извести. (Вилицки уħути и слуша. Исто и Фонк).

Глас Мошкинов. Кад је тако, хоћу да му писмо оставим.

Глас Мићкин. Наредили су ми да вам кажем да ће они данас код вас свратити... а писмо ви можете и ту написати.

Фонк (обраћајући се Вилицком). Шта је то сад? (Вилицки не одговара).

Глас Мошкинов. А што нећеш да ме пустиш?

Глас Мићкин. Немогућно је. Врата су закључана. Они су кључ изволели однети.

Глас Мошкинов. Па ти хтеде у собу по мастило да уђеш?

Глас Мићкин. Ама немогућно. Бога ми, немогућно.

Глас Мошкинов. Чуј, Мића — твој господин је код куће... Ја знам. Пусти ме.

Глас Мићкин. Кад вам кажем да је немогућно!

Глас Мошкинов. Но, но, Мићо, пусти ме! Твој господин није излазио. Ја сам ту у пиљарници питао, а и покућара. (Дижући глас). Петруша, Петруша, реци овом да ме пусти. Ја знам да си ти код куће.

Вилицки (не смејући да у очи погледа Фонку и Созоменосу који опет хоће да прсне у смех — прилази вратима од претсобља). Уђите, уђите, Михаило Иванићу, учините доброту... Јеси л' ти полудео, шта ли ти је, Мићка? (Улази Мошкин и Мићка. Мошкин је страшно узбуђен. Кад опази Фонка и Созоменоса, он почиње да се клања на све стране. Вилицки се, смућен, рукује с њим). Добро ми дошли, Михаило Иванићу, добро ми дошли! Извините, молим вас... то је сад неспоразум био... (Мићки, који је зинуо да говори). Хајд, чисти се!

Мићка. Па ви сте ми сами...

Вилицки. Чисти се, кад ти кажем! (Мићка излази).

Мошкин. О, молим те, није то ништа! Напротив, ти мене извини... ја сам вам ту сад, можда, на сметњи... (Опет се клања Фонку и Созоменосу,

који га отпоздрављају. Созоменос устаје са столице. Мошкин прилази Фонку). Родиону Карлићу, мој најнижи... Ја вас у први мах нисам био познао... Знате, светлост ми ударила... (Врти руком у ваздуху). Па како сте ми?

Фонк. Хвала Богу; како сте ви?

Мошкин. Помало — најпокорније благодарим. (Још једном се поклони Фонку и смеши се). Какво је дивно време данас! (Он је очевидно утучен. Тешко ћутање).

Фонк (Вилицком). Па до виђења, Петре Илићу. (Узима шешир). Ми ћемо се ваљда још видети данас.

Мошкин (Фонку). Надам се да вам нисам посметао... Учините доброту, ако сте имали нешто важно, ја могу и после наићи... Ја сам само хтео да се часком видим са Петром Илићем...

Фонк. О, не... Ми смо и тако хтели да идемо... Алкивијаде Мартинићу, хајдемоте...

Вилицки (смућено). Ви дакле идете?...

Фонк. Да... но ми ћемо се видети... Где ћете ви ручати?

Вилицки. Не знам... а што?

Фонк. Ако вас негде не задрже, дођите код мене... око пет часова... А сад збогом остајте. (Мошкину). Част имам поздравити вас. (Мошкин му се поклони).

Вилицки. Збогом пошли, Родионе Карлићу... Алкивијаде Мартинићу... Где ви станујете?

Созоменос. На Гороховој, у дому трговкиње Жмухине.

Вилицки. Ја ћу имати задовољство... (Испраћа их до претсобља. Они оду: Вилицки се враћа. Мошкин стоји непомично, па га и не гледа. Вилицки му неодлучно прилази). Врло ми је мило што вас видим, Михаило Иванићу.

Мошкин. И мени... и мени је врло мило... Петруша, наравно. Ја сам... овај... ја сам... (Ућути).

Вилицки. Ја сам хтео данас да дођем до вас, Михаило Иванићу... Ја ћу и тако скоро морати поћи од куће... А што не седнете?

Мошкин (још увек у истом положају). Хвала... свеједно... Но, па како твој пут ван Петрограда?... Јеси л' здраво?

Вилицки (брзо). Добро сам, добро... хвала Богу... Које је то доба?

Мошкин. Јамачно два часа.

Вилицки. Зар већ два?

Мошкин (брзо се окреће Вилицком). Петруша, Петруша, шта је то с тобом, брате?

Вилицки. Са мном... Михаило Иванићу?... Ништа...

Мошкин. (прилазећи му). Рашта се ти на нас љутиш, Петруша?

Вилицки (не гледајући на њега). Ја?...

Мошкин. Јер ја све знам, Петруша; ти ван вароши ниси излазио. А читавих пет дана ниси нам долазио... Крио си се од мене... Шта је то с тобом, Петруша — кажи ми? Да те није ко од нас што увредио?

Вилицки. Та шта то говорите!... Напротив...

Мошкин. Па откуд онда наједном таква промена?

Вилицки. Ја ћу вам то... после објаснити, Михаило Иванићу...

Мошкин. Ми смо свет једноставан; волимо те из свег срца; извини нас ако смо ти што скривили. Ми све ово време нисмо знали шта да мислимо, Петруша; клонули смо духом, страшно смо се намучили. Замисли и сам какав је морао бити наш положај! Познаници нас питају: где ли је то Петар Илић? Ја бих да им кажем: отишао из вароши на кратко време, — ал' ме језик не слуша... не знам шта да радим. И непосредно пред свадбу, замисли. А тек Маша, јадница! О себи и да не говорим. Јер Маша... имај у виду: па она је твоја вереница. Јер она, јадница, осем тебе, и мене, никога на свету нема. — Па бар да је ту неки узрок, него тако — као да си ми нож у срце забо.

Вилицки. Бога ми, Михаило Иванићу...

Мошкин. Ја знам, Петруша, она је ту код тебе малочас била... (Вилицки лако уздрхта). Јутрос наједном мeће шешир; питам је — куда ће? А она ми, као да је памећу шенула: пусти ме, вели, — идем да купим што нам треба. (Сетно). Но каква ту сад куповина, Петруша, сам размисли! Ја тада ништа; пустих је — па за њом... Кад тамо, а она улицом трчи-трчи, јадница, па право овамо... Ја се склоним за угао, знаш тамо где се штофови продају... Гледам је тако после једно четврт часа, излази она од

тебе, сиротица моја, не можеш је познати колико се променила; села на фијакер, оборила главу, па кад се заплака, јадница! ... (Застаје и брише очи).

Вилицки (узбуђено). Ја сам крив, Михаило Иванићу, збиља сам крив и пред тобом, и пред њом ... Опростите ми, тако вам Бога!

Мошкин (уздишући). Ах, Петруша, Петруша, не бих се томе од тебе надао!

Вилицки. Опростите ми, Михаило Иванићу ... Испричаћу вам целу ствар, па ћете видети да ће се све то још дати у ред довести. То је сигурно. Ја ћу још данас бити код вас па ћу вам све објаснити. Опростите ми.

Мошкин. То ти је паметно, Петруша; но, хвала Богу. Ја сам знао да ти ниси кадар да нас намерно огорчиш ... Дед да те загрлим, душо моја! та читавих те пет дана видео нисам ... (Грли га).

Вилицки (брзо). Чујте ... Немојте да мислите да сам ја нешто непријатно рекао Марији Васиљевној ... Напротив, ја сам се својски трудио да је умирим ... Али она је била толико узбуђена ...

Мошкин. Верујем ти, Петруша ... само замисли ти себе на њеном месту ... Петруша, ти ваљда ниси престао да нас волиш?

Вилицки. Та како можете и помислити тако што!

Мошкин. И ни њу ниси престао да волиш? Она тебе тако воли, Петруша ... Она ће умрети ако је ти оставиш!

Вилицки. Што ви то говорите, Михаило Иванићу?...

Мошкин. Имај на уму да је она твоја заручница... већ је и дан свадбе одређен... и још по твом пристанку...

Вилицки. Па зар неко квари венчање? За Бога!... Па ја волим Марију Васиљевну...

Мошкин. Па хвала Богу! Па хвала Богу! Значи, све је како треба. Нешто се то теби онако... учинило да није... Али отсада, Петруша, молим те: боље увек реци, макар просто изгрди; а не овако... читавих пет дана...

Вилицки. Не помињите ми, молим вас, то више... И тако ми је тешко... отсад тога више неће бити — верујте ми.

Мошкин. Но, свршено је, Петруша, свршено... Ко прошасто помене, томе нек... ти већ знаш...

Вилицки (не гледајући у Мошкина). Само сам ја, збиља, Марији Васиљевној рекао, па и сад вама понављам, да ћу ја морати имати с њом једно мало објашњење... знате ли, ради тога, да се слични неспоразуми не би отсада понављали...

Мошкин. Ама какви то неспоразуми, човече Божји! И шта ти значе ти твоји „неспоразуми"? Ја то никако не разумем.

Вилицки. Потребно је да се ја о томе са Маријом Васиљевном објасним.

Мошкин. Па ко би могао имати нешто противу тога? То је твоје право. Јер она је теби жена — а ти њој муж и наставник; па од кога ће она да слуша

поуку, правила, тако рећи, на путу живота — ако не од тебе? Јер век заједно провести — то није што преко поља прећи; треба да једно другом у свако доба могу истину говорити. Ти си се и иначе много о њој старао, о њеном образовању, то јест — јер она је сироче, а ја човек нешколован. То је твоје право, Петруша.

Вилицки. Ви мене никако не разумете, Михаило Иванићу... Но, уосталом, то ће се све разјаснити, видећете, у најскоријем времену — и све ће после да иде лепо као што је и досад било. (Погледавши у њега). Него, ви сте се чак и у лицу изменили, јадни мој Михаило Иванићу!... Како сам грешан, како сам неопростиво крив пред вама!

Мошкин. Ето га сад! Три пуне године си ти мени само радост причињавао и живот ми сладио... а сад ме само једном ожалостио — па чудна ми чуда! Не вреди ни говорити! А што се тиче објашњавања — ја се уздам и ослањам на тебе, јер ти си нам глава паметна... ти ћеш то све на најбољи начин удесити. Само, молим те, буди увиђаван и снисходљив. Машу, ти и сам знаш, нема смисла застрашивати. А што је она као какво сироче снебивљива и повучена — ти на то не гледај. Она није ком-ел-фонт, рецимо; али не састоји се у том животна срећа, Петруша, веруј ми; него у крепости, у љубави, у доброти срца. Ти имаш, наравно, пријатеље школоване — па вам је, наравно, и разговор ваш такав, увек дубокоуман... А ми... ми само

знамо да те од свег срца волимо... То нам, Петруша, већ нико порећи не може...

Вилицки (стискајући му руку). Добри, добри мој Михаило Иванићу... Чиме сам заслужио ја ту љубав? (Мошкин се смеши и маше руком). Бога ми, не знам чиме (Кратко ћутање).

Мошкин. Погледајде ми у лице... Но, ето!... Опет онај мој стари Петруша...

Вилицки. Како сте ви добри, како сте добри!... (Опет краће ћутање). Баш ми је криво: време ми је да идем у министарство.

Мошкин. У министарство? Па добро? Ја те нећу задржавати... А кад ћеш код нас, Петруша?

Вилицки. Вечерас, Михаило Иванићу, неизоставно.

Мошкин. Но, добро. А што не би сад одмах, Петруша?

Вилицки. Сада, Михаило Иванићу, бога ми, не могу. — Мићка!

Мошкин. Но, како знаш! А како би ти се Маша обрадовала!...

Мићка (улазећи). Шта заповедате?

Вилицки. Званичан фрак.

Мићка. Разумем. (Излази).

Мошкин. Тек наједном, после свих тих суза и узнемирења... замисли! А? Петруша?

Вилицки. Бога ми, Михаило Иванићу... Довече ћу вас неизоставно посетити, неизоставно...

Мошкин (са уздахом). Па добро.

Вилицки. Јер ја све ово време чак ни у мини-

старство нисам одлазио . . . Замислите само . . . А то, најзад, може и да се примети, па да ми . . .

Мошкин. Но, на један часак . . . пре министарства.

Вилицки. Не могу вам описати како и мене савест због тога мучи . . . Ви, молим вас, тако, припремите Марију Васиљевну. Реците јој и ви нека ми опрости . . .

Мошкин. Ето га сад, шта је измислио! Потребне неке припреме — таман посла! Просто ћу те довести па ћу јој рећи: ето ти га, нашег бегунца . . . а она ће ти пасти око врата — ето ти свих припрема . . . (Мићка улази са фраком). Обуци лепо тај фрак — па хајдемо.

Вилицки. Најпосле, добро, — само на часак . . . (Облачи фрак).

Мошкин. Па видећемо . . . како ћемо. . . (Мићки, који додаје фрак). А! бестидниче један! Гле га, молим те, какав је! (Мићка се смеши). Уосталом, морам и да га похвалим: слуга мора господарску вољу да извршује. — Но, Петруша, баш ти хвала, васкрсао си нас све . . . Хајдемо!

Вилицки. Хајдемо. (Одлазећи, Мићки). Ако господин Фонк опет наиђе, реци му да ћу доћи код њега данас . . .

Мошкин. Но, све ћемо ми то после још да видимо . . . На, ево ти шешир — хајдемо. (Обојица оду).

Мићка (остаје, гледа за њима, па полако излази на аван - сцену). „Бестидниче један!" — каже ми старац. — Али, ко ће да им уфати рачун! Јер на-

редио ми да га не пуштам... Него најбоље ће бити да прилегнем па да отспавам мало, јер овај... (Тропи на диван). Ех, брате, — откад му говорим ново канабе да купи! Јер овом су федери као погача згњечени. Али... мари ти он за диван! Бог зна где је његова памет. Сигурно код девојака! Најпосле, нека га враг носи! Јер све је то... То је... (Загледа се у своје високо подигнуте ноге). Ал' што добро шије онај несрећни Капитон!... (Заспи).

ЧИН ТРЕЋИ

Иста декорација као и у првом чину. Мошкин у домаћем капуту — татарском огртачу —, брижан и ожалошћен, стоји код врата с леве стране па ослушкује. После неколико тренутака на прагу се указује Прјашкина.

Мошкин (скоро шапатом). Но, шта је?

Прјашкина (исто тако). Заспала.

Мошкин. И није у ватри?

Прјашкина. Сад није.

Мошкин. Хвала Богу! (Ћутање). А знате ли шта, Катарина Савишна, ипак је не остављајте саму... шта зна човек, тек наједном нешто затреба...

Прјашкина. Па наравно, баћушка, наравно!... Наредите само да ми самоварчић спреме...

Мошкин. Наредићу, матушка, наредићу... (Прјашкина оде. Мошкин полако иде на аван-сцену, седа, загледа се неко време у под, пређе руком преко лица, па викне). Стратилате!

Стратилат (излазећи из претсобља). Шта желите?

Мошкин. Самовар за Катарину Савишну спреми.

Стратилат. Разумем. (Хоће да оде).

Мошкин. Нико није долазио?

Стратилат. Нико.

Мошкин. И ништа... тако... није донето?

Стратилат. Ништа.

Мошкин (уздахне). Но, иди. (Стратилат оде. Мошкин се осврће, хоће да устане, али се опет спушта у наслоњачу). Боже мој, Боже мој, та шта је ово? Наједном опет, опет се све стропоштало... Сад је ствар већ сасвим јасна... (Опушта главу). Какав начин, какав начин и средство, најзад... (Поћутавши мало). Никакво средство ту сад не може помоћи... Све је сад... (Одмахне руком). Мањ ако само собом, некако... Да ако му се ипак памет окрене... (Уздише). О, Господе Боже! (Из претсобља улази Шпуњђик. Мошкин диже поглед). А, то си ти, Филипе? Хвала ти што нас бар ти не заборављаш.

Шпуњђик (стискајући му руку). Ене де! Ваљда сам ја неки ваш варошанин. (Поћутавши). Но, шта је, је л' долазио?

Мошкин (погледавши у њега). Не, није долазио.

Шпуњђик. Хм, није долазио. А какав је узрок?

Мошкин. А Господ би га знао. Непрестано се извињава — све нема кад, бајаги.

Ш п у њ ђ и к (седајући). Нема кад! Но, а шта ради Марија Васиљевна?

М о ш к и н. Нешто јој није добро. Сву драгу ноћ ни тренула није. Сад се одмара.

Ш п у њ ђ и к (машући главом). Ех, кад помисли човек . . . (Уздахнувши). Да, да, да.

М о ш к и н. А шта ти радиш?

Ш п у њ ђ и к. Па трчим и знојим се — по мојим стварима — ето шта радим. Али само, признајем ти, Михаило Иванићу, кад вас погледам, вас Петрограђане — не-е, тешко је с вама радити. Па мислим: само што даље од вас. Не, ви сте, господо — враг би вас знао какви сте ви то!

М о ш к и н (не гледајући у њега). Ама немој тако. . . Има ваљда и овде доброг света.

Ш п у њ ђ и к. Не кажем — може бити . . . ал' само ту човек мора добро отворити очи, бити стално на опрезу . . . (Поћутавши). Дакле није долазио Петар Илић?

М о ш к и н (наједном му се окрене). Филипе, што да кријем пред тобом? Ти видиш у мени потпуно убијеног човека.

Ш п у њ ђ и к. Ма немој тако, за Бога!

М о ш к и н. Потпуно, потпуно дотученог, убијеног човека. И како изненадно! Сећаш ли се, Филипе, кад си ономад дошао, свега пре две недеље . . . сећаш ли се како сам те дочекао, какве сам планове градио, сећаш ли се? А сад! . . . Сад се све то у амбиз сурвало, брате, све у земљу пропало, у сам пре-

исподњи пакао — а ја седим као будала, мислим али ништа не могу да смислим.

Шпуњђик. А можда ти то и преувеличаваш, Мишо?

Мошкин. Камо среће да преувеличавам! Ти си, ето, свакидашњи нам гост, ти и сам можеш оценити. Но, рецимо, после оног ручка, сећаш ли се, мора да му се нешто није допало, није нам после долазио — но, можда сам, рецимо, тада рекао или учинио неку глупост. Ја се дигох до њега, објасних се са њим; но, доведох га овамо; Маша мало отплакала, опростила му . . . лепо. И сад, рекао би човек, све је у најбољем реду, зар не? Додуше, он се тада не задржа дуго код нас, — срамота га било, шта ли . . . тек он ју је тад опет уверавао, тако, знаш, већ како му следује: све ће, вели, бити као што је и било — но, једном речју, као вереник, младожења. . . . Лепо. Сутрадан долази, још јој и поклон донео; забави се ту часак, два — па се брже боље опет изгуби. Каже: послови. Сутрадан никако није ни долазио. . . затим опет једном сврати, преседе свега један сат, и скоро све време је ћутао. Ја, знаш, о свадби; рекох, како и када . . . време је, рекох; он: да, да — и толико; ал' ето, од то доба опет га нема . . . као да је у земљу пропао. Код куће га никад затећи не можеш, на писма не одговара. . . . Па ето, реци и сам, Филипе, како то сад изгледа? Јер то је, најзад, и сувише јасно и очевидно. Значи, извлачи се. А? Извлачи се. И замисли ти сад себи: у каквом сам ја сад положају? Јер одговор-

ност, може се рећи, сва на мени лежи: јер ја сам сву ту кашу закувао... А она је, наравно, самора-на сирота; за њу нема ко да се заузме. Али ко би могао помислити да ће Петруша... (Застане).

Шпуњђик (са дубокомисаоним изгледом). А знаш шта ћу ја теби да кажем, Михаило Иванићу?

Мошкин. Шта?

Шпуњђик. А да се није он можда пробекријао? Фос-парке, — што кажу. Јер Петроград је за такво што — најгрознија варош.

Мошкин (поћутавши). Не, није то. Није такав човек он, а и да јесте, ипак не би он тако поступао.

Шпуњђик. А можда му се каква друга девојка допала? Пријатељ његов, онај што се онако кочопери, можда га је упознао с неком таквом особом...

Мошкин. То пре. Него неће ни то бити. У њему се некаква промена извршила; ја просто не могу да разумем; баш као да нам је неко, место њега, неког другог подметнуо. И не гледа ме више онако, и смеје се не онако, и говори друкчије, а Машу просто избегава. Ах, Филипе, Филипе! тешко ми је, да знаш само како ми је тешко! А што је најстрашније, Филипе: до недавно какав је то добар и красан млад човек био... А сад... И откуд то наједном? Како је то, како је могло то...

Шпуњђик. Да, да, Мишо, то, збиља... овај... није лако, што кажу. Само, ипак, мени се чини да ти грешиш што си тако духом клонуо...

Мошкин. Ех, Филипе, Филипе, ти не знаш... та ја сам њега као сина волео! Та ја сам с њим по-

следњи залогај делио. И шта ме највише убија: да се бар на нешто љути, знаш — лакше би ми било, ипак бих се пре нечем надати могао; а овако — просто равнодушност нам указује, чак сажаљевање... Ето шта је убиствено, Филипе. Јер ето, он нити долази, нити ће доћи, и сутра неће доћи, и мени сад као да је чудновато и помислити да би нам он још икада могао доћи.

Шпуњђик. Да, брате, да; не каже се узалуд у песми: „Превратно је све на овоме свету." Да.

Мошкин. Просто да човек легне па да умре... (Улази Прјашкина). А! Катарина Савишна! Но, како је?

Прјашкина. Хвала Богу, Михаило Иванићу, хвала Богу; не изволите се узнемиравати. (Шпуњђик јој се јавља). Здраво да сте, Филипе Јегорићу.

Шпуњђик. Од нас вам поштовање, Катарина Савишна. Како сте ви у свом здрављу?

Прјашкина. Хвала Богу, баћушка, хвала Богу. А како сте ви?

Шпуњђик. И ја, хвала Богу. А Марија Васиљевна како је у свом здрављу?

Прјашкина. Сад је мало боље. А ноћас је сасвим рђаво спавала. (Уздише као да певуши). Ех-и-ех. (Мошкину). А шта је било са самоварчићем — јесте л' изволели наредити?

Мошкин. Наредио сам, како не бих, наредио сам... А зар вам га још није донео? Стратилатка! (Стратилат улази са самоваром). Шта је с тобом, море?

С т р а т и л а т. Тек сад је узавреo. (Носи самовар у Машину собу).

Ш п у њ ђ и к (Прјашкиној). Ви се, ја тако замишљам, просто не одмичете од постеље Марије Васиљевне...

П р ј а ш к и н а. Дабогме. Јер ко би се ту сад о њој бринуо? Сами изволите размислити.

Ш п у њ ђ и к. Ви сте, ја сам уверен, примерна тетка.

П р ј а ш к и н а. Много сам вам захвална, Филипе Јегорићу.

М о ш к и н. Но, добро, добро. (Стратилат се враћа из Машине собе, и даје Мошкину писмо). Од кога је то?

С т р а т и л а т. Не могу знати.

М о ш к и н (погледавши на потпис). Петрушкина рука. (Брзо отвара и чита. Шпуњђик и Прјашкина пажљиво се загледају у њега. Мошкин страшно бледи за време читања, па, завршивши, пада у наслоњачу. Шпуњђик и Прјашкина хоће да му се приближе, но он одмах скочи и говори испрекиданим гласом). Ко је... то... ко је то тамо... донео... ко је... зови га.

С т р а т и л а т. Шта заповедате?

М о ш к и н. Зовни... Ко је донео... ко је донео... (Даје знаке Шпуњђику и Прјашкиној. Стратилат излази па се одмах враћа са писмоношом. Писмоноша има на глави шлем).

П и с м о н о ш а. Шта желите, господине?

М о ш к и н. Јесте л' ви, љубазни мој . . . Јесте л' ви донели ово писмо . . . од господина Вилицког?

П и с м о н о ш а. Нисам, господине . . . Поштом је дошло. Приватна писма нам је најстрожије забрањено да носимо.

М о ш к и н. Ах, да, тачно, извините . . . Ја сам, видите ли, мислио . . . (Сасвим се сплео).

Ш п у њ ђ и к (Мошкину). Умири се. Стратилате, иди, плати том човеку. (Стратилат и писмоноша излазе). Мишо, прибери се . . .

М о ш к и н (наједном застане). Све је свршено, пријатељи моји! Све! Ја сам пропао, Филипе, и сви смо ми пропали. Све је свршено!

Ш п у њ ђ и к. Ама шта је?

М о ш к и н (отварајући писмо). Па ево, чуј. И ви, Катарина Савишна, чујте. Он се одриче, драги моји, коначно се одриче. Венчања неће бити, и уопште — све је свршено, све је пропало, све, све! Ево, ево шта ми пише. (Шпуњђик и Прјашкина стану са обе стране Мошкинове). „Љубазни мој Михаило Иванићу, после дуге и непрестане бо . . . борбе са самим собом, ја осећам да се морам најзад објаснити с вама . . . искрено. Верујте, та одлука пада мени тешко, веома тешко. Ја, Бог ми је сведок, то никако нисам могао предвиђати, и желео бих да вас избавим од такве непријатности . . . Најмање оклевање било би сада неопростив грех . . . Ја сам се и тако одвећ дуго ломио . . . Ја не налазим и не признајем себе за способна да живот Марије Васиљевне учиним срећним, па вас молим да њену реч, њено обећање примите од

мене — назад.” — Назад! (Шпуњђику). Ево, види. (Шпуњђик гледа у писмо. Мошкин чита даље). „Ја не смем чак ни да молим опроштење; осећам у коликој сам мери ја кривац и пред њом, и пред вама, па хитам да изјавим да ја не знам девојке достојније потпуног штовања . . .” Чујете ли: „Потпуног штовања”. Чујете л’ ви то? — „Предвиђајући неопходност да прекратим на неко време наше односе, растајем се с вама са скрушеним срцем . . .” А? а? — „Не могу да не увиђам и да не признам, Михаило Иванићу, да ви имате потпуно право да ме сматрате чак и за незахвалног (Мошкин маше главом). . . и нећу вас и вашу васпитаницу уверавати о мојој оданости, о мом искреном учешћу; такве речи могу сада, сасвим оправдано, изазвати само ваше негодовање, те ћу стога да ућутим . . . Будите срећни и ви и она . . .” Срећни! срећни! . . . и он још сме то да каже — он, он! . . . (Мошкин покрива лице рукама).

Шпуњђик. Умири се, Михаило Иванићу; шта ћемо сад, кад је тако! (Поћутавши један часак). Ти, канда, ниси то до краја прочитао . . .

Мошкин (уклањајући руке с лица). Ама то је којешта! То бити не може! . . . Он, најзад, нема права . . . Таман посао! Идем сад одмах код њега . . . (Почиње брзо да хода по соби). Стратилатка! капу ми дај! бунду! одмах! фијакериста позови овај минут!

Шпуњђик. Ама куд ћеш ти, Михаило Иванићу, куда ћеш, ако Бога знаш!

Мошкин. Куда?! Право њему. Да му пока-

жем! . . . А! зар тако ти, синко мајчин! Лепо, лепо! На одговор ћу да га позовем. На одговор!

Шпуњђик. Али на који начин ћеш ти њега на одговор да позовеш?

Мошкин. На који начин? Ево на који начин! Ја ћу да му кажем: штовани господине, молим да ми одговорите без околишања и увијања. Је л' вас Марија Васиљевна чиме било увредила? Је л' вас увредила она чиме, штовани господине? Можда сте ви понашањем и владањем њеним незадовољни, штовани господине?

Шпуњђик. Па он ће ти . . .

Мошкин. Не, не, одговарајте, господине, одговарајте! Је ли она можда неваспитана девојка, господине! Је л' она нека девојка без правила и реда, а? а? (Кидише на Шпуњђика).

Шпуњђик. Наравно, наравно, ал' он ће теби . . .

Мошкин. Шта? Ви две године долазите у нашу кућу, бивате ту дочекивани као род рођени; деле с вама последњу пару, дају вам, најзад, по вашој упорној молби, такво благо од девојке — дан венчања већ одређен, а ви . . . о-о-о! Не, не . . . Капу ми дај, Стратилатка! (Стратилат улази). И сад се наједном предомислисте! Узео човек перо — крц, крц, крц — па мислите да сте се извукли? Јок, брате! Извинићете. Показаћу ја вама, господине мој, причекајте мало; нећу вам ја дозволити да се шегачите с нама! Још на крају додаје: „дугове ћу моје све исплатити". Ама ни гроша мени од њега не треба! Шта ми капу моју не дају? (Стратилат му даје капу; али он је не узима

но и даље хода). И он је тако што могао! Ама јеси л' ти то, Петруша! Међу нама је све свршено, све! Он мисли, Машу нема ко да брани, па турио образ под ноге! Kô вели, чудна ми чуда! Потегнућу па одрећи. Али јок, братац, преварили сте се у рачуну... нисте се на правог намерили! Ништа то што сам ја старац, ја ћу рђу на двобој да изазовем!

Пр ј а ш к и н а (цикне). Сачувај Боже!

Ш п у њ ђ и к. Та шта ти је, Мишо, шта ти је?!

М о ш к и н. А што? Ти мислиш, ја не знам из пиштоља испалити? Исто као и сваки други! Ама шта је то, ја капу иштем, иштем — двадесет четири пута узастопце је иштем!

С т р а т и л а т. Па ево је... Који пут вам је већ дајем.

М о ш к и н (истргне му капу из руке). Но, и ти си његовим трагом пошао! Шубу ми дај! (Стратилат трчи по шубу). А чекај, синко мајчин — запржићемо ми теби чорбу! Чекај!

Ш п у њ ђ и к. Ама причекај, Мишо — чуј прво што ти глас разума говори!

М о ш к и н. Ама иди ми с душе ти с твојим гласом, и с твојим разумом! — Човек је, видиш ваљда, у очајању, помахнитао од бола, а ти му ту разум под нос тураш... Нек иде све устаман! (Облачи шубу). А ако тако не иде, на колена ћу пасти пред њим: нећу се дизати, рећи ћу му, просто: „ту ћу на месту умрети, ако не повучеш своју реч. Сажали се, смилуј се, рећи ћу му, над једном сиротом; зашто, рећи ћу му, зашто си је заклао, ако Бога знаш!" А

ви, пријатељи моји, останите ту — нађите се ту, рођени моји! Ја ћу се вратити, брзо ћу се вратити, овако или онако, ал' ћу се вратити... Само, тако вам Бога, да Маша како не дозна док ја нисам ту — тако вам Бога! А ја ћу очас, очас, очас! Ви ме ту чекајте.

Шпуњђик. Ми ћемо драге воље, само, веруј...

Мошкин. Ништа ми сад не говори! Ништа нећу да чујем! А ја ћу се вратити, одмах ћу се вратити. Умрећу, ал' ћу се вратити... (Истрчи. Шпуњђик и Стратилат су пренеражени, не знају шта да мисле. Прјашкина уздише и кука, седа. Стратилат се загледа са Шпуњђиком, полако излази).

Прјашкина (болно и гласно уздишући, скрстила руке). Еј, до Бога мога! Ах, мили моји! О-ох! Згрешила сам, несретница! Чиме ли ће се све ово свршити, Боже мој, Боже мој милостиви! Ах, соколови моји! помозите ми, кукавици сињој!...

Шпуњђик (прилазећи јој). Умирите се, Катарина Савишна, ко зна, даће Бог, па ће се све још некако у ред довести.

Прјашкина. Ах, Филипе Јегорићу, соколе мој, нема томе више лека! Нико то у ред довести, ни помоћи не може! Гле молим те, каква се то несрећа на нас сручила! Шта сам у моје старе дане дочекала! Господе Исусе Христе, помилуј ме, грешну...

Шпуњђик (седајући до ње). Умирите се, бога ми, умирите се. Па тако ви себи и нашкодити можете.

Прјашкина (бришући се и долазећи помало

к себи, плачевним гласом). Ах, Филипе Јегорићу, уђите само у мој положај... Јер Маша је моја рођена братучеда, Филипе Јегорићу. Како је мени сада да све то подносим — то ви замислите! А после, и Михаило Иванић, јадник, — како ћу ја сад све то да поднесем?! Јер с њиме сам Бог зна шта сад они тамо могу да учине; а како је мени због свега тога!

Шпунђик. Наравно, све је то врло непријатно.

Прјашкина (истим оним плачљивим гласом). Ах, Филипе Јегорићу! Па од овог већ ништа ни грђе ни горе бити не може, Филипе Јегорићу! соколе мој! И ево шта на све то још морам да кажем: све сам ја то унапред предвиђала!

Шпунђик. За Бога?

Прјашкина (непрестано оним истим гласом). Кад вам кажем! Али нису хтели да ме слушају; нису ме слушали, баћушка ви мој, Филипе Јегорићу. А ја сам им вазда говорила: ништа од те ваше свадбе бити неће, ох, ништа од тога бити неће, и неће... Стално сам им говорила, ал' нисам имала коме.

Шпуњђик. А зашто нису хтели да вас слушају?

Прјашкина (тренутно мењајући глас). А Господ ће их знати зашто, Филипе Јегорићу. Мора да су мислили: стара жена па све којешта говори. А ја ћу вам рећи, Филипе Јегорићу, наравно, ја сам жена проста, нисам из неког првог друштва; што да кријем! Али мој муж, Бог да му душу 'прости! дотерао је био до штаб-официрског чина; у провијантима се, роде мој, рачунао; па смо се, роде мој, и са добрим светом познавали — туђини су нам сваку

пошту указивали, а своји ме, ето, ни-за-шта не цене. Генералица Бондоидина нас је у свом дому примала, Филипе Јегорићу, а нарочито је према мени веома, може се рећи, пажњу указивала. Сећам се тако: седим сама с њом у њеној спаваћој соби, а она ми каже: дивим вам се, каже, Катарина Савишна, какав ви у свему вкус имате. А Бондоидина, генералица, с првом се господом знавала. Ја, вели, с вама веома пријатно време проводим. Па нареди и чај да ми се донесе — тако ми бога. Што да лажем? А рођена, ево, братучеда, неће да ме слуша! Зато сад ето и кука. Но сад је већ касно.

Шпунђик. Но, можда још није касно.

Пријашкина. Како да није касно, Филипе Јегорићу? Шта ви то говорите? Разуме се да је касно. То се сад већ вратити не може, извините. Било и битисало! Шта говорите ви то? Молим вас!

Шпунђик. Може бити, може бити. Али, Катарина Савишна, реците ми, тако вам Бога — ја видим, ви сте жена паметна — зашто то данашња младеж нас старије никад неће да слуша? Јер ми им добро желимо. Што ли је то тако, а?

Пријашкина. Па стога што су ветрењасти, Филипе Јегорићу. Бондоидина, генералица, не један пут ми је о том говорила. Ох, — каже, сећам се: — ох, Катарина Савишна, кад погледам ја на ову данашњу младеж — но! просто, левом руком човек да се прекрсти, и ништа више! Јер шта сам ја мојој братучеди говорила: „нећеш се ти, рекох, за њега удати, говорила сам јој: видиш га какав је плаовит, а изгледа и

неки велик рачунџија; на другу страну тај гледа... Ох, на другу!" . . .А она мени: „Оставите то, тето, мени". Најпосле, како хоћеш, голубице моја. И ето шта испаде од њеног „оставите!" Јер и ја сам имала кћер, Филипе Јегорићу. Наравно, наравно! И каква лепотица је била; такве се данас нешто не виђају, роде мој, истину вам кажем, не виђају се. Обрве, нос — не можеш их се нагледати; а већ очи. . . ни исказати се не може какве су то очи биле — као главице лука, роде мој! Па, кад је погледа човек, а она само стреља њима, просто стреља, просто стреља. Е па шта, удала сам је; и тако сам је лепо удала, за добра човека, ахтихтехтора. Но, хтео је, додуше, да попије коју чашу више, али који је тај који греха нема? Ето, видећу ја, како ће Михаило сад нашу Машу удомити? Дочекаће да и седе плете, јадница моја!

Шпуњђик. Но, па је л' задовољна ваша ћерка с мужем, је л' срећна?

Пријашкина. Ох, Филипе Јегорићу, не говорите ми о њој! Она је још лањске године умрла, роде мој; а ја сам се ње већ три године пред смрт јој сасвим била одрекла.

Шпуњђик. А што то?

Пријашкина. Ништа та, баћушка, није знала да цени: за пијаницу ме је, вели, мати удала. Мој муж, вели, ништа не зарађује, само зна да грди. . . Па како онда ту човек да буде паметан? Чудна ми чуда: пије човек, па шта с тим! Где је тај што не пије? Мој покојник умео је, по неки пут, ако је дозвољено каз'ти, тако да се нашљема, да већ горе не мож' бити

— па сам га ипак поштовала. . . Новаца нису имали; наравно, то није пријатна ствар, али сиротиња није порок. А што ју је грдио, значи да је заслуживала. А по моме простоме схватању, излази да је муж — глава; где стоји то да нема право да поучава, Филипе Јегорићу, сами реците. А зар је жена за то жена да дигне нос?

Шпуњђик. Слажем се с вама.

Пријашкина. Али ја сам јој опростила: она је већ умрла. . . а да шта знам? Рајско јој насеље! Јер она се сад јамачно каје. Бог нек јој буде на помоћи! А ја нисам нека зла. Не, баћушка, мени само да је да век свој некако до краја догурам.

Шпуњђик. Та шта ви то говорите, Катарина Савишна! . . Нисте ви још тако стари.

Пријашкина. И-и-и, идите, молим вас, баћушка! Наравно, Бондоидина, генералица, била ми је вршњакиња, а овамо лице јој је куд и камо старије од мога изгледало. Чак ми се и сама чудила. (Ослушкујући). Ах, Маша иде. . . рекла бих, али не. Не, нико не иде. То мени у ушима зуји. Увек ми пред ручак зуји у ушима, Филипе Јегорићу, или ме нешто стане под лажичицом притискати, па није да притискује него просто богу душу! Од шта би то, баћушка, могло бити? Знам једну видару, па ми саветује да ноћу намажем трбух маслом од конопље, шта ви мислите? А добра је то видара, премда је Арапка. Црна је, верујте, као чизма, а рука јој као перо лака. . .

Шпуњђик. А што да не? Покушајте. По неки пут, верујте, баш та проста средства изванредно

знају да помогну. Ево, ја своје познанике лечим. Наједном ми, тако, знате, дође у главу: овим, на пример, покушаћу овај мелем. И — да видите, још те како помогне. Кмета нашег сам катраном од водене болести излечио: мажи се, рекох, и ништа више. И излечих га, верујте Богу!

Пријашкина. Да, да, да. Уме то да буде. Но све то Бог, све то Бог. У свему је његова света воља.

Шпуњђик. Наравно, ја добро разумем, овде су доктори, све први учевњаци, Немци, они најбољи. А ми, сељаци, за божјим леђима, тако рећи, животаримо. Где ћемо ми по докторе да шиљемо: ми простачки живимо, наравна ствар.

Пријашкина. Ама оно и боље је по простачки, Филипе Јегорићу. А и тешко је с тим докторима и учевњацима на крај изаћи, баћушка. Ето, ништа бољи нису од Петра Илића. А ко је томе крив? Сами смо криви. Ево, узмите само Михаила Иванића: дед', реците сами, зар је ко њега по ушима шибао да одрањује туђу девојку, зар га је ко шибао? Зар је то његова брига да је удаје? Зар је то посао за мушкарца? Хтео је доброчинством да је обаспе — у реду ствар, нека га Бог поживи, али ипак није требало да се пача у туђ посао. Је л' те да није требало, реците и сами?

Шпуњђик. Оно, рецимо, тачно је да није требало. То је женска работа. Не полази чак ни вама женама та ствар увек од руке. Ето, код нас има једна сусетка, Перехрјанцева, Олимпијада. Три кће-

ри има у кући, све три биле верене а ни једна се није удала. Последњи младожења је чак ноћу, по мразу од кога је камен пуцао, из куће побегао... Стара Олимпијада, причају, онако сва рашчупȇ, кроз прозорче за њим викала: „причекајте, причекајте, дозволите да се објаснимо", а он преко сметова — као зец, па к'о да га ни било није!

П р ј а ш к и н а. Ништа лакше од греха, баћушка Филипе Јегорићу... Оно наравно... Па ипак, да су мене хтели слушати... Имала сам у виду човека, то јест, како да вам кажем, просто, шта ми радиш? (Љуби врхове својих прстију). Ја како! (Уздише). А сад? Сад је све пропало, као у воду. Него одох да видим Машу... Шта ли она, Боже, ради? Јамачно још спава, голубица моја. Шта ли ће рећи кад се пробуди, кад чује!... (Опет шмрче). Ех, баћушка, баћушка! шта ли ће све бити од нас? А што ли се то Михаило Иванић не враћа? да му се није што десило? Да га нису убили? Премлатиће га, јадника!

Ш п у њ ђ и к. Ама молим вас: премда није далеко одавде, ипак треба времена. Тамо, па натраг, е, па и задржаће се код њега... ваља им се објаснити.

П р ј а ш к и н а. Да, да, баћушка, имате право... само ми све изгледа, ох, није ово на добро, ох, није на добро! Претући ће га, Филипе Јегорићу, претући ће га!

Ш п у њ ђ и к. Ама идите, молим вас!

П р ј а ш к и н а. Па, видећете... Никад се ја не варам, баћушка... ја, верујте ми, већ знам... Не за-

варавајте се ви што се Петар Илић издаје за смиреног... То вам је први разбојник!

Шпуњђик. Ама не...

Прјашкина. Само се ви ослоните на мене. Измесиће га, као питу ће га измесити.

Шпуњђик. Баш сте ви, матушка, чудна жена... Је л' ми то у разбојничкој јазбини живимо, а? Овде није никоме слободно да се бије. Зато је власт ту. Јесте ли ви при себи?

Прјашкина. Само ће му рећи: „Како смеш ти мене да узнемирујеш? Идите бестрага заједно са вашом Маријом Васиљевном... И шта се то, псето маторо, качи?" Па ће га онда по зубима... по зубима.

Шпуњђик. Маните, молим вас! Шта ви то? Како само можете тако, Бога ми!

Прјашкина. И баш ће га по зубићима распалити, ој, распалиће га, јадника мог!

Шпуњђик. Ех, Катарина Савишна!

Прјашкина (почињући да плаче). Распалиће га, Филипе Јегорићу, још те како ће да га распали... Сушти Кајин...

Шпуњђик. А ја сам вас још у паметне жене рачунао!

Прјашкина (ридајући). Ох, звизнуће га, голубе мој...

Шпуњђик (љутито). Па добро, узмимо да ће га баш и звизнути.

Прјашкина (бришући сузе). И ништа му неће бити, ништа неће бити оном псу.

Шпуњђик (осврћући се). А ево и њега! (Прја-

шкина се осврће: из претсобља улази Мошкин у бунди и шубари. Лагано долази до средине сцене, обесивши руке и непокретно упрвши погледом у под. Стратилат иде за њим).

Прјашкина и Шпуњђик (скачући истовремено). Но, шта је? Но, шта је?

Мошкин (не гледајући их). Отселио се!

Шпуњђик. Отселио се?

Мошкин. Да, отселио се, а није рекао куд... тојест, није рекао да се мени каже куд. Није се вратар, обешењак, бадава смејао... Али ја ћу већ дознати, сутра, данас ћу још дознати. У министарству ћу дознати. Неће се он тако лако извући... не, не не!

Шпуњђик. Што не скинеш бунду, Михаило Иванићу...

Мошкин (бацајући шубару на под). Ето вам, узмите, узмите све што хоћете. На што ће ми све то? (Стратилат свлачи с њега бунду). На што? Све ми је сад једно! Вуците, узимајте све. (Седа у наслоњачу и покрива лице рукама. Стратилат подиже шубару с пода и одлази са бундом).

Шпуњђик. Па испричај нам, бар...

Мошкин (наједном дижући главу). А шта да вам причам? Дошао сам, питам: је л' код куће? „Није", веле; „отпутовао". — Куда? — „Не зна се". — Ето, шта се ту има причати? Ствар јасна као дан. Дошао крај свему, то вам је све. А зар је давно било кад смо заједно стан тражили за... Јер његов је, вели, био тескобан... А сад ми, наравно, само једно остаје: да се удавим, и толико.

Шпуњђик. Ама шта ти то, Мишо, шта ти? Јеси л' ти при себи, човече?

Мошкин. Па шта ћу друго? (Скаче). Волео бих ја тебе да видим на моме месту! Шта ми сад остаје да чиним? Ох, Боже, шта сад да почнем? Како ћу сад Маши на очи?

Прјашкина. Дабоме... Ето вам сад, баћушка Михаило Иванићу... А нисте хтели да ме слушате...

Мошкин. Ех, Катарина Савишна! Смучили сте ми се горе од... пелена... Није сад о вама реч... Шта сад Маша ради?

Прјашкина (са дубоким осећањем увређеног достојанства). Спава.

Мошкин. Извините ме, молим вас... Видите и сами у каквом сам положају... А осим тога, увек сте били на страни тога... тога човека, Петра Илића... (Ставља руку на раме Шпуњђиково). Да, пријатељу мој, удар ми је нанесен, удар, пријатељу... право у срце, пријатељу... да. (Застаје). Него, у осталом, ипак треба да се на нешто одлучим. (Размисливши). Отићи ћу до министарства. Дознаћу тамо адресу. Да, да.

Шпуњђик (убедљивим гласом). Побратиме Михаило Иванићу, дозволи да ти кажем неколико речи, што се каже, због сувишности осећања. Дозволи, Мишо. По каткад, знаш, савет може... Дозволи.

Мошкин. Добро, де, говори, шта је?

Шпуњђик. Чуј ме, Мишо; не иди. Не иди, послушај ме. Мани. Горе ће бити. Повукао реч — па сад, што му је, ту му је. То се не да поправити, Ми-

шо, никако се не да. Просто на просто, нема никакве могућности да се то сад поправи. Веруј ми. Ево и уважена Катарина Савишна ће ти то исто рећи. Само ћеш се узалуд срамотити. И ништа више.

Мошкин. Лако је теби причати.

Шпуњђик. Не, немој тако. И ја осећам, Мишо, како то... овај... боли. Али зрело размишљање — ето шта је. Ваља помислити, шта ће из свега тога испасти? Ето на шта сад ваља, што се каже, пажњу обратити. Јер, коме ће од свега тога бити најгоре? Теби, на првом месту, а и Марији Васиљевној. (Прјашкиној). Зар није тако? (Прјашкина клима главом). Но, ето, видиш. Кажем ти, мани се. Као да нема других младожења̂ на свету осим њега! А Марија Васиљевна је паметна девојка.

Мошкин. Ех, како ви то само лепо мудрујете, а мени се у глави врти, баш као да ме је неко маљем по темену млатнуо. Наћи ће се младожење... као да је то тек тако! Та цела је ствар била објављена, свадба је била на прагу, та ту је част замрљана, част ту страда! То ви разумите. А, после, да ли ће Маша и хтети да пође за другога? Лако је вама причати. А како је мени? Јер, она је моја штићеница, сиротица. Та ја сам за њу пред Богом одговоран.

Шпуњђик. Али сад се ствар већ не да више поправити. Јер онај је тргао реч. Све би сад било само мучење самог себе...

Мошкин. А ја ћу да му подвикнем!

Шпуњђик. Ех, Михаило Иванићу, нисмо ни ја

ни ти од оних што могу неког да заплаше. Бога ми, окани се. Избаци из главе — па крај!

Мошкин. Мислиш ли ти да је то тек тако? Кад би и ти, ето, тако, читаве две године, свакога дана... Ама шта ту вреди причати! Удавићу се — па свршена ствар.

Шпуњђик. Ама нашто такве речи, Мишо? Како те није срамота? У твојим годинама!...

Мошкин. У мојим годинама?

Шпуњђик. Доста, брате, доста, бога ми. Ништа ти то не ваља. Доста. Прибери се. Крст преко свега.

Прјашкина. Бога ми, оканите се свега, баћушка Михаило Иванићу!

Шпуњђик. Право каже, окани се. Послушај старога пријатеља. Мани се ћорава посла.

Прјашкина. Еј, маните се, Михаило Иванићу!

Мошкин (почињући да хода по соби). Не, неможе се то тако. Никако ви не говорите оно право. Морам ја са Машом да поразговарам, ето шта сад треба. Морам ја њој да објасним... Па нека она сама одлучи. (Заустављајући се). Јер, најзад, то је њена ствар. Отићи ћу па ћу јој рећи: крив сам пред вама, Марија Васиљевна. Све сам то ја замесио, неразмишљено сам, под старе дане, поступио. Ето вам, па ме казните како год знате. А ако ваше срце не може да истрпи, из ових стопа идем к њему, па ћу га, како знам и умем, довући до вас — па крај. Ето вам, Марија Васиљевна, изволите сад смислити... (Хода по соби).

Шпуњђик. Е, брате, ни то ти не одобравам. То, брате, није за девојку. Је л' тако, Катарина Савишна?

Прјашкина. Тако је, анђелчићу мој, Филипе Јегорићу, сасвим је тако.

Шпуњђик. Но, ето, видиш ли. Све ти то, брате, некако погрешно... Боље би ти било кад би се ослонио на здрав разум. А осим тога, све се то још да поправити. Сети се само оних стихова: „Мила Хлоја, страшно ли је — свога драгог изгубити — ал' се не дај тешкој тузи — још је живот пред тобом!"

Мошкин (продужује да хода по соби и да разговара сам са собом). Да, да. Тако је, то је добра мисао. Добро је. Како она рекне, тако ће и бити. Да, да.

Шпуњђик. Јер... (Зауставља се и значајно се загледа у Прјашкину). Јер, понављам ти, нису то посла за девојку. Та она те и онако неће разумети — откуд би то било могућно? Бог би те свети знао шта си све понаизмишљао! Она ће се, просто на просто, горко заплакати; ништа друго него ће се горко заплакати. Па шта ћеш онда?

Прјашкина (слинећи). Ох, Филипе Јегорићу, не говорите такве речи. Мене бар поштеди, Филипе Јегорићу. О-ох! Бар се над старицом сажали, соколе мој!

Мошкин (не слушајући их). Да, да. Нема ту шта. Тако је. (Шпуњђику и Прјашкиној). Е, пријатељи моји, хвала вам што сте ме сачекали... А сад, знате ли шта? Оставите ме самог на пола часа. Вре-

ме је, ето, лепо: идите па се прошетајте мало по корзу, пријатељи моји.

Шпуњђик. Ама, зашто?...

Мошкин (журно). Да, да, до виђења, до виђења... Само на пола часа, на пола часа...

Шпуњђик. Ама куд нас ти то тераш?

Мошкин. Куд год хоћете... (Шпуњђику). Ето, одведи је на Миљутинску пијацу: тамо ћете такве ананасе видети, као детиња глава... А имаш тамо и оне манументе... (Овлаш их гура у леђа).

Шпуњђик. Ама све сам ја то већ видео.

Мошкин. Па иди још једном да видиш... А и ви идите, Катарина Савишна, и ви...

Прјашкина. А самоварчић, Михаило Иванићу, а самоварчић... Ено га, ври ли, ври...

Мошкин. Ништа, ништа... Неће ваш самоварчић пропасти... До виђења...

Шпуњђик. Не, бога ми...

Мошкин. Филипе, тако ти Бога... Ево ти капе...

Шпуњђик. Најзад, како ти драго. Дакле, за пола часа...

Мошкин. Да, да, за пола часа. Ево и вашег шешира, Катарина Савишна... А огртач вам, ваљда, у претсобљу виси... До виђења, до виђења. (Испраћа их, брзо се враћа на авансцену и наједном се зауставља). Е, сад настаје одлучан тренутак. Испратио сам их, сад треба нешто учинити... Шта да јој кажем? Казаћу јој: ето, на прилику, ствар је така и така. Па шта сад да радимо, душо моја?... При-

премићу је како ваља, а затим . . . е, затим ћу јој показати писмо. А, уосталом, одмах ћу ту надовезати да се, најзад, све то још да некако удесити и да наду не треба губити. . . (Poћутавши). Уопште, бићу обазрив. . . У-у, и још како обазрив! . . . Политика се ту тражи. . . Дакле, шта?. . . Треба да идем к њој. (Прилази к вратима). Бојим се, страх ме, бога ми. . . Срце ми престаје куцати. . . . Ваљда и не личим више на себе. (Брзо прилази огледалу). Гле, гле само, какво ми је то лице сад! Сачувај боже, како ово сад изгледам! (Тера косу четком). Згодан си, брате, згодан, нема се ту шта. Леп! . . Него, не вреди одуговлачити. Их! (Прелази руком преко лица). Какав је ово положај! Ваљда се ни за време најжешће битке човек горе не осећа. . . Него дедер, почињи нешто, до сто врага! (Закопчава се). Најтеже је — отпочети. (Прилази вратима). Шта, зар спава? Није могуће. Толико смо галамили. А шта онда ако је чула?. . . Тим боље. Наравно, тим боље. Ама хајде, кукавицо, напред. Него, чекај, да прогутам гутљај воде. (Враћа се к столу, насипа чашу и пије. Из бочних врата улази Маша). Е, а сад напред у име божје. (Окреће се и, спазивши Машу, сасвим губи присебност). Ах. . . јеси л' то ти. . . јеси ли. . . јеси ли. . . како то сад. . . ти. . .

Маша (у недоумици). Ја сам, шта је то с вама?

Мошкин (ужурбано). Ништа, ништа. Ја то само онако. . . Нисам ти се надао. . . Рекоше ми да се одмараш.

Маша. Да, спавала сам све време. . . Тек сам сад устала.

Мошкин. А како се осећаш?

Маша. Добро. Глава ме малко боли.

Мошкин. Није ни чудо после овакве ноћи. (Маша седа). Значи, боље се осећаш?... Е, хвала Богу. Данас имамо лепо време... Моћи ћеш се доцније и на санкама провозати... А? шта ти мислиш?

Маша. Како ви хоћете.

Мошкин. Не, него ти како хоћеш... Зар сам те ја кадгод присиљавао?... Онако како будеш хтела, тако ће и бити.

Маша. Ви сте тако добри, Михаило Иванићу.

Мошкин (седајући уз Машу). Види ти ње шта је измислила! Какав сам ја... тојест, овај, ја сам стварно... У осталом, свеједно. Него, деде погледај ме... (Она га гледа). Ех, Машо, Машо, опет си плакала. (Маша се окреће од њега). Разумем, Машо, све разумем, па ипак, бога ми... Бога ми, не би требала тако. Јер, још би некако могло... овај... све то... Наравно... (Чини неодређене покрете руком). Ето, видећеш само, бога ми.

Маша. Па ја, Михаило Иванићу, ја ништа ни...

Мошкин. Ама иди, молим те!... Ти... не. Ти... Нема ту: ништа. Ти, ето, плачеш. А зашто? Са кога, тојест, разлога? Наравно, ја не спорим, али ипак... Тојест, разуме се... Него, уосталом, видећемо... (Брише лице марамицом). Зашто је само она будала Стратилатка оволико овде наложио!...

Маша. Без потребе се само узнемирујете, Михаило Иванићу, без икакве потребе.

Мошкин. Ама ко ти је казао...

Маша. У сваком случају, немате због чега да се због мене узнемирујете... Верујте (са горким осмехом), потпуно сам се покорила својој судбини.

Мошкин. Тојест, како си се ти то покорила?

Маша. Да. Ничему се не надам, Михаило Иванићу, и ништа не желим. Нећу више саму себе да обмањујем. Ја знам: све је свршено. Па шта? Можда је тим боље.

Мошкин. Ама не... зашто?...

Маша. Погледајте сад и ви мене.

Мошкин. А што? зар?... (Хоће да је погледа, но не може).

Маша. Ах, Михаило Иванићу! Нашто се и даље претварати? Каква вајда од свега тога?... Кога ћемо заварати?

Мошкин (поћутавши). Оно, наравно... слажем се... дабо'ме, тако је. Наравно, никако нисам очекивао овакав поступак.

Маша (изненада са великим узбуђењем). Шта хоћете тиме да кажете?

Мошкин (збуњујући се). Ја... ја... овај... ја...

Маша. Јесте л' данас опет били код њега?

Мошкин. Ја... да... тако је... да, био сам.

Маша (брзо). Па?

Мошкин. Нисам га затекао код куће.

Маша. Па што онда кажете... чему се од њега не бисте надали?

Мошкин. Он је, наравно... Уосталом, ти си и сама... Он... он ми је писао писмо.

Маша (брзо). Писмо?

М о ш к и н (са усиљеним осмехом). Да, писмо... Онако, знаш... Уосталом, оно... тојест. Не може се рећи да... уопште...

М а ш а. А где вам је?

М о ш к и н. Ево га... код мене...

М а ш а. Дајте ми га... тако вам Бога, тако вам Бога, Михаило Иванићу, дајте ми то писмо.

М о ш к и н. Не, Машо, просто не знам... Ако ћемо право, није требало ни да ти говорим... Ја сам се, тако, мало збунио.

М а ш а. Дајте, дајте, дајте!...

М о ш к и н (тражећи по џепу). Бога ми, не знам куд сам га део. Веруј ми, Машо, ти се само узалуд тако... Сад си тако узбуђена...

М а ш а. Потпуно сам мирна... али то писмо...

М о ш к и н (очајно). Ама ја не могу... Ох, Боже, Боже мој! Треба да те припремим. Ја сам се, овај, спремао... Јер теби ће се још, можда, учинити... Не, бога ми, како сам ја то тако... с неба па у ребра...

М а ш а. Што ме мучите тако?

М о ш к и н. Обећај ми, бар...

М а ш а. Све, што хоћете, само, тако вам Бога... видите и сами... Тако вам Бога...

М о ш к и н. Молим те, Машо, немој да помислиш... Није то ништа. То је, знаш, било писано онако, што се каже, у првој загрејаности. Све то још ништа не значи. Све се то још да лако поправити. Невероватно лако. Тојест, просто ништа лакше од тога.

М а ш а. Дајте ми, тако вам Бога, дајте ми писмо. . .

М о ш к и н (лагано вадећи писмо из бочнога џепа). Само, молим те. . . (Маша му истргне писмо и похлепно почиње да га чита. Мошкин устаје, одлази нешто у страну и окреће се. Маша завршава читање, остаје за тренутак непомична, затим нагло са пригушеним јецањем покрива лице рукама. Мошкин јој притрчи). Машо, Машо, ако Бога знаш! Рекао сам ти већ да све то није ништа. Машо! Машо! тако ти Бога! Машо! (Самоме себи). Ех, стара стоко, будало шашава! а овамо причаш о некој опрезности, о политици. . . Но, откуд ти, простачка пањина, о политици да причаш! Потегао човек па одмах писмо испоВртио. (Опет се Маши обраћајући). Душо моја слатка, умири се, молим те. Не плачи. Ја ти за све добар стојим. Све ћу ја то у ред довести. Машо, шта радиш ти то са мном: не могу, брате, да те такву гледам. (Она му пружа руку). Не плачи, молим те.

М а ш а (кроз плач). Извините ме, тако вам Бога, Михаило Иванићу. То ће одмах проћи. То је само у првом тренутку. (Брише очи марамицом).

М о ш к и н (опет седа до ње, па јој одузима писмо). Ништа, Машо, све је то ништа. . .

М а ш а. Да се ја и сама томе нисам надала, а овако, ви и сами знате, на све сам била спремна. Наравно, то писмо. . . наједном. . . после свих оних обећања. . . Него, ја ни пре нисам себе заваравала. . . Желим му сваку срећу. . . (Опет плаче).

М о ш к и н. Разговараћу ја са њим, Машо. . .

Маша. Нипошто, Михаило, Иванићу! Он ме се одриче — па, нек' му је срећно. Нећу да му се намећем, Михаило Иванићу, молим вас, чујте, ни речи о мени Петру Илићу. Ја сам сироче... Немам никаквог ослонца... Он ме је осрамотио... па сад шта знам? Праштам му... али нећу да му се намећем. Чујете ли, Михаило Иванићу, ни једне речи, ако ме волите...

Мошкин. Ти немаш никаквог ослонца, Машо? А да шта сам ја? Зар ја не волим тебе више но рођену кћер? Јер, шта мене сад убија? Убија ме, тако рећи, помисао да сам у ствари ја, једини ја сам за све ово крив, ја сам целу ту ствар замесио. Он ме је просто преклао, нема ту шта. Просто ме је намагарчио... Па шта? Зар стога сад све тако да оставимо, да му се поклонимо, да се повучемо? Не, то је немогућно, па говори ти шта хоћеш. Осим тога, можда ће се он и сам још дозвати памети, јер ти знаш, довео сам ти га био пре.

Маша. И сасвим узалуд. Ништа из свега тога није изашло. Ви и сами увиђате.

Мошкин. Али ипак, молим те, Машо, шта сам знао друго чинити? Размисли. И стави се на моје место. Зар није све до скора све тако лепо ишло? Јер да ниси баш ти сама зажелела да венчање одложиш — данас би ти већ била удата. Па како ти сад можеш тражити да се ја тако, наједном, од свега одречем?... Та ово је просто сан, неко проклетство, магла некаква! Ето, видећеш, ја и ти ћемо тек наједном да се пробудимо, и док погледаш, а оно све

као што је и било. Како је то могуħно, од тебе се одреħи, молим те. Реци и сама? Сме ли ко реħи да су друге боље од тебе?

Маша (сетно). Ви сте сувише добри, Михаило Иванићу. Ви мене волите, па вам се све на мени допада. А он... не, друго нешто њему треба. Ја сам га спочетка, збиља, занимала, а после... Ја сам већ одавно опажала, Михаило Иванићу, али вам нисам хтела говорити, бојала сам се да вас не ожалостим. Погледајте само, какве он све пријатеље има... Ја и ви у то друштво нисмо пристали!... За њега смо ми и сувише прости, Михаило Иванићу. Ниски смо ми за њега. Он би се нас скоро и стидео пред њима.

Мошкин. Стидео би се! А паре од мене кад је примао, није се стидео? Гле, молим те, има Немца пријатеља, па сад дигао нос. Не, братац, ниси се на правог намерио.

Маша. Нашто сад све то, Михаило Иванићу? Нашто? Што је било — било је...

Мошкин. Али, Машо, ако Бога знаш, помисли шта ће свет реħи, Машо, — свет шта ће реħи...

Маша. Па шта сад ми ту можемо, Михаило Иванићу?

Мошкин. Шта можемо? О томе, ето, и ја сад баш мислим.

Маша (мало поћутавши). Само, наравно... Ја сад више ту код вас већ не могу остати.

Мошкин. Шта-а?

Маша. Ја сад морам отићи некуд од вас, Михаило Иванићу.

Мошкин. Ето сад! Шта причаш ти то? Да ти није та твоја шашава тетка главу напунила?

Маша. Тетка ми је, збиља, о томе говорила; али ја сам и иначе... Верујте ми, Михаило Иванићу, срце ми се крвљу залива већ при самој помисли да се од вас растанем...

Мошкин. Ама боље да си ми одмах заповедила да се кроз прозор стрмоглавим! Ако Бога знаш, Машо, шта ти је сад наједном! Јеси л' ти при себи? А и куд имаш ти да идеш, тако ти Бога, реци!... Ах, та матора вештица! Та она мене, видим ја, просто хоће да убије. Зашто ти то, Машо, зашто сад наједном хоћеш да ме убијеш? Тако ти Бога, тако ти Бога!... Откуд то сад наједном?

Маша. Михаило Иванићу, саслушајте ме хладно, па ћете ми дати за право.

Мошкин. Нипошто, рођена моја, нипошто се ја с тобом сложити нећу.

Маша. Чујте. Ви сте мене у своју кућу узели после маме, после покојнице. Ви сте се једини старали о мени. Исто, најзад, с Петром Илићем сте ме упознали. Затим се, ето, све ово десило: запросио ме, а сад тргао дату реч. Какав је сад мој положај, Михаило Иванићу? Шта бисте ви хтели да свет о мени мисли?

Мошкин. А шта има ту да мисли?

Маша (журно). Па ја сам, Михаило Иванићу, ипак вама туђа. Сви ће рећи: онај је тргао реч натраг, но, па шта онда? Она је његова васпитаница, потсвојкиња, џабе хлеб само једе. Узели је, а сад је,

ето, остављена — па шта онда? Чудно ми чудо! Нека каже хвала што су уопште обратили пажњу на њу. Тако јој и треба! Ко за њу одговара? Да је код своје родбине боравила — то јој се не би десило, али ето, туђ хлебац, па прија. А није рада да и сама засуче рукаве. Треба да схватите, Михаило Иванићу, мој положај. Ја вас више но икога на свету волим. Али шта знам сад да радим? До данас сам још могла да живим код вас, а сад... немогућно ми је и даље код вас остати, Бога ми, немогућно. Јер зашто да ме узалуд свет презире, размислите и сами. А ја ћу још бити кадра да себи парче хлеба зарадим...

М о ш к и н. Ништа ја ту не разумем, — баш ништа не разумем од свега тога што ми ти ту причаш. Какво парче хлеба? И какво сад опет презирање? и ко би се то смео усудити? Бог с тобом, Машо... Ко за тебе одговара? — Ја за тебе одговарам! Ником ја нећу дозволити да се исмева с тобом. Ја ћу то целом свету доказати, мазгову ћу ономе доказати...

М а ш а. Доста! Како то говорите?

М о ш к и н. Па ето, видећеш. Ти мене још не знаш. „Ти код мене живиш", — ама, Машо, прекрсти се: па ја сам старац, ја сам озбиљан човек, сви знају да си ти моја кћи... Освести се, забога! Ја тебе, збиља, не разумем.

М а ш а. Не, Михаило Иванићу, добро ви мене разумете.

М о ш к и н. Ама прођи се разговора, Машо! Није могућно да ти то озбиљно мислиш?

Маша (устајући). Није мени сад до шале, Михаило Иванићу.

Мошкин. И ти би могла мене да оставиш?

Маша. Морам.

Мошкин. Па добро, куда би ти сад?

Маша. Куд било. Најпре бих код тетке прешла, а после бих видела: ваљда бих могла негде неко место наћи.

Мошкин (скрштајући руке). Ја ћу памећу померити, богами, ја ћу полудети. Ти ћеш код тетке да пређеш! Али ти прво питај, где твоја тетка живи? Код неке бабице, у мутваку за заклоном, заједно са баченом старудијом, сувим печуркама и старим сукњама.

Маша (малко увређена). Ја се сиротиње не бојим.

Мошкин (скочивши). Ама не! То је будалаштина, то је глупост! Ја нећу бити кадар да то поднесем! Шта? Најпре он, па сад ти, — и све, све то одједном... Па докажи ми макар ти да имаш добро срце, а не као он. Зар је, наопако и у зао час, данас сав млади свет такав? Ти размисли: па ја само за тебе и живим... А твоје отсуство ће ме убити... Машо, смилуј се над јадним старцем... Шта сам ти то ја на жао учинио?...

Маша. Михаило Иванићу, па уђите и ви у мој положај... Ја не могу, богами, не могу даље код вас остати...

Мошкин. Их, брате, какве су те женске! Права казна Божија. Кад им једном што у главу дуне — ни

Господ их уразумити не може. Не, Машо, не могу ја теби дозволити да одавде идеш... Овде је твоје гнездо, твој кров; овде је све твоје, и све за тебе — не могу се ја с тобом растати... него ја... Најпосле, право кажеш: ја сам најзад готов да признам да имаш и право. Да, тебе треба сви да штују и уважавају, а ја сам, од своје стране, дужан да те штитим, као што бих рођену кћер штитио. То је моја дужност стога што ти код мене живиш, стога што ја за тебе одговарам и пред Богом и пред људима. И стога ево шта ћу ја теби да кажем: ти сад буди мирна, а ја ево шта сам наумио да учиним: или ћу ја целу ствар удесити да буде као што је било, или ћу га на двобој изазвати...

Маша (уплашено). На двобој?

Мошкин. Да, на двобој. На сабље, на пиштоље — мени је свеједно.

Маша (губећи дах). Чујте, Михаило Иванићу! Кажем вам: ако се ви овога часа не одречете те своје намере, ја ћу се, тако ми Бога, ту на ваше очи... но, ја не знам... ја ћу живот себи одузети.

Мошкин (скоро вичући). Па шта да радим, Боже мој, шта да радим! Мене памет оставља... (Наједном застане). Чуј, Машо... Ама не! Какве бесмислице ја то говорим... Него свеједно. Чуј. Ти хоћеш да те свет уважава, је ли? Ти хоћеш да се нико не усуди ни помислити ма шта ружно о теби? Теби твој садашњи положај пада на терет — а? Зар не? Е па чуј онда — само, ако Бога знаш, немој да ме сматраш за лудог... Ево, видиш ли... ја сам се... ти

ћеш остати овде... и нико... разумеш?... већ сасвим нико се неће смети усудити — но, једном речи, хоћеш ли ти да за мене пођеш?

Маша (са неисказаним чуђењем). Михаило Иванићу...

Мошкин (необично брзо). Не упадај ми у реч... Ја ни сам не знам како ми та мисао у главу дође, али, ето, морам да је искажем. Средство је, признајем, очајно, али, опет, и наш положај какав је?... Кад бих се ја могао надати на повратак Петрушин... (Маша учини покрет руком). Но, ето; видиш, видиш... Дозволи ми, бар, да се објасним, иначе ћеш ме с правом за лудог сматрати, или чак... Не! ти не можеш помислити да бих ја био кадар тебе увредити...

Маша. Дабогме да не могу... али...

Мошкин. Ти си сама крива... Ко те је терао да ме уплашиш својим одласком из овог дома... А и све оно што си ми напричала о неком тамо — презирању, о парчету хлеба и остало — све ми је то главу збунило. Јер шта мене сад највише мучи и сатире, Машо? Шта бих ја хтео? Ја бих хтео да те сви уважавају и штују као царицу; хтео бих да докажем свима, свима: да руку твоју добити — да је то врхунац среће на свету!... Једна будала, дериште, одрекао те се — од своје среће се одрекао; а ја ево, човек озбиљан, беспрекоран, што кажу, чиновник, па сам пред тобом на коленима; дела-те, Марија Васиљевна, учините ми част и одликовање. Ето шта бих ја хтео целом свету да докажем — па

и њему, истом Петру Илићу. Ето шта треба да разумеш... Тако ти Бога, немој што друго да ту видиш.

Маша. Михаило Иванићу...

Мошкин. Чекај, чекај, ја знам шта би ми ти могла рећи против; али и ти мене разуми. Какав сам ја теби муж — молим те! — о томе не вреди ни говорити... Али и ја увиђам, збиља, да ти одјако не можеш живети ту код мене тако, као досад, али ме, опет, ни оставити не можеш. Ја ти овим сад нудим само мир, спокојство, углед, сигуран кров — ето шта ја теби нудим. Ја сам човек частан, ти то знаш, Машо — ничим неукаљан; ја ћу те пазити, лебдети над тобом тачно онако као што сам те и досад чувао. Отац ћу ти бити — ето шта је... ...Гле ти, молим те! Хтели да те као пачавру баце, да те осрамоте; јер ти си, веле они, сирота, беспомоћно потсвојче; ти у туђој кући из милости хлеб једеш. — Али не! Ево, ти си сад домаћица, ти си госпођа, ти си властеока... а ја ћу... шпански зид, разумеш, заклон па у угао, и ништа више. Но, шта ти велиш на то?

Маша. Ја сам тако изненађена, Михаило Иванићу... и тако тронута... Па немојте ни захтевати да вам сад одговарам...

Мошкин. Па ко те нагони, молим те! Ти размисли о овој ствари, на доколици. Јер ја сам ово смислио ради твог мира и спокојства... То је твоја ствар. Ти мени само реци данас да остајеш код мене. И нико срећнији од мене. Више мени ништа не треба.

Маша. Али ја, ето, не могу код вас остати, ако... Ја ћу само тада остати... Но не могу вам сад још никакав одговор дати.

Мошкин. Најпосле, како хоћеш, како хоћеш... Размисли.

Маша. Али, Михаило Иванићу, кад бих ја чак... Но имам ли ја право да располажем вама... што да се сад ви...

Мошкин. Ето сад! А да на што сам ја, по твом мишљењу, потребан на овом свету? Реци ми, а? На што? Гле, молим те, шта измишља! Ама оваква стара будала, као што сам ја, о таквој срећи не би смео ни да сања! Господе, Боже мој! Таман посао! Ти мени сад само једно реци: — да остајеш... а одговор ћеш ми дати после, кад ти на памет падне, и какав ти на памет падне...

Маша (поћутавши). Ја сам у вашој власти.

Мошкин (љутито). Ако ти мени још једном то кажеш, ја ћу, као пред Богом ти говорим, ја ћу овог часа у кујну отићи па нашој Малањи ципеле чистити — чујеш ли! Ти у мојој власти? О, Господе Боже мој!

Маша (загледа се у њега неко време; тронутим гласом). Ја остајем, Михаило Иванићу.

Мошкин. Остајеш? О душо моја слатка! (Хоће да је загрли). Не, не смем, не смем, не смем...

Маша (грли га). Добри, добри мој Михаило Иванићу... Да, ви мене волите, ви сте ми одани... да, да, то је тако. Ви ме нећете обманути, нећете изневерити. Ја се у вас могу поуздати. Само ми дозволи-

те да сад на часак одем у своју собу... Све ми се окреће око мене. Идем у своју собу.

Мошкин. Учини доброту, Машо... Молим те, како је теби по вољи. Над тобом овде старијега нема. Одмори се. То је сад главно. А остало ћемо све некако у ред довести. (Испраћајући је до врата). Ти дакле остајеш?

Маша. Остајем.

Мошкин. Но, па хвала Богу, хвала Богу! Само да си ми ти мирна и срећна. А за остало ништа не брини, тако ти Бога... Кажу да у таквим приликама треба питати вољену, то јест, особу; смем ли се, вели, надати? Но ти се не бој — ништа ја тебе нећу питати...

Маша (поћутавши мало). А што да не можете. Можете се надати. (Размисливши). Можете се надати. (Брзо оде).

Мошкин. Шта рече она то? Можете се надати! (Поскочи). Стој, стара будало! Не скачи брже боље, не ђипај! Зар ти не разумеш? Но, Господе, Боже мој, ко би све ово могао предвидети! То су, просто, таква чудеса каквих на свету никад било није! Онај трза реч назад, Маша остаје, а ја ћу се, ето, по свој прилици још и оженити... Ја ћу се оженити? У мојим годинама, и киме? Савршенством некаквим, анђелом... Ама ово је сан, ово је бунило; просто у неком заносу идем, у врућици. А? Петре Илићу? Ви сте мислили да нас изиграте? Ал' сте се љуто преварили! Шипак теби, соколе мој! (Огледајући се и тихо за себе). А зато је мени и пре срце престајало да

куца кад сам је удавао . . . (Одмахујући руком). Ћути, ћути, старче, ћути! Само ја, ево, ипак губим дах, Бога ми, — не могу да дишем . . . Одох да се мало прођем улицом . . . (Зграби капу, али се на вратима сукоби са Шпуњђиком и Прјашкином).

Шпуњђик (у недоумици). Куд си се дигао?

Мошкин. На ваздух, Филипе, на ваздух — малко, знаш, ноге да протеглим. Одмах ћу се вратити . . .

Шпуњђик. Ама шта ти је сад наједном? Да се није десило нешто? Шта ради Марија Васиљевна?

Мошкин. Добро је, добро је . . . Само је немојте узнемиравати . . . Ено је у њеној соби . . . Све је добро и у реду. (Шпуњђику). Филипе, побратиме мој — дед да те загрлим . . . Ја сам малочас . . . него, ви не улазите тамо код ње . . . Све је добро, све је — да лепше бити не може . . . (Истрчи).

Шпуњђик (обраћа се у највећој неодлучности Прјашкиној). Шта му ово сад значи? Шта ли му се то сад наједном десило?

Прјашкина (сва задихана и хватајући руком ручни наслон од фотеље, као да пада у несвест). Ах . . . капља . . . капља . . . соколе мој, помози . . . капља . . .

Шпуњђик (придржавајући је, уплашен). Шта рекосте? Шта је? Капља вас ударила? (Виче). Стратилате, брже по лекара!

Прјашкина (обамирући). Ајаој, свете... ајаој...

Шпуњђик (очајно). Стратилате! Та где је тај? Стратилатка!

Стратилат (упада из претсобља). Шта заповедате?

Шпуњђик. Скочи брже по лекара... Катарини Савишној је нагло позлило... Капља... ето...

Прјашкина (исправља се и са достојанством гура од себе Шпуњђика). Прекрсти се, роде мој. Шта ти сад на памет пада? Јеси л' памећу шенуо, шта ли ти је? Каква капља, Бог те видео!

Шпуњђик (пренеражен). Па ви сами...

Прјашкина (плачљивим гласом). Па није мене ударила капља, него њега, сокола мог, Михаила Иванића — ето кога је капља ударила.

Шпуњђик (љутито). Их до врага, пријо, како сте ме уплашили!... (Стратилату). Хајд иди. (Стратилат излази. Прјашкиној). Како вас није срамота, Бога ми...

Прјашкина. Па да шта ти мислиш, роде мој, — јеси л' ослепио? Зар ниси видео? Та њему се и лице искривило, па и усне. Капља, роде мој, капља. Веруј ми. Тако ономад лекара нашег исто тако дипила — пијаница је, истина, био древна, чак се сав од ракијчине поднадуо био... Па ето, сасвим такво исто лице! Ах, тешко мени кукавици, на коме сам данас остала!

Шпуњђик. Хоћеш опет да кукаш! О, брате... (Мошкин утрчи из претсобља). Но ето ти, погледај га сама, тако ти Бога, зар ово болестан човек?! Ех, ти, жено кисела... (Мошкину). Замисли, Мишо: Катарина Савишна тврди да те је капља ударила.

Мошкин. А што? Па у неком смислу скоро да

је тако. Ја знам да вас мора изненадити да ја оваko... Али причекајте, све ће се то разјаснити... временом.

Шпуњђик. Ама шта је то наједном с тобом, брате, реци ми, молим те... Па ти си ван себе.

Мошкин. Може бити. А како и не бих био!... (Одводећи Шпуњђика у страну). Филипе, да знаш: свадба ће можда још и да буде.

Шпуњђик. Та шта говориш! Поправила се ствар?

Мошкин. Поправила се — али не с оним.

Шпуњђик. Како не с оним? А да с ким?

Мошкин. Па чућеш — ако да Бог... Но, па загрли ме...

Шпуњђик. Драге воље... само ја, бога ми... (Грле се).

Мошкин. И честитај ми.

Шпуњђик (у недоумици). Ее!

Мошкин. Него, ти си то добро унапред осећао, Филипе...

Шпуњђик. Предосећао? Шта сам ја то предосећао?

Мошкин (не одговарајући му. Прјашкиној). И ви ме загрлите... (Грли је). Та што сте се тако снуждили, оставите то! Сви ћемо сад да будемо срећни... Да видите како ћемо царски да поживимо, да уживамо... Филипе, кад се враћаш ти у село?

Шпуњђик. Па тако... кроз једно три недеље... А што?

М о ш к и н. Но па дотле ћемо ми можда . . . Или не! не! да се не уречем . . .

П р ј а ш к и н а. Ама шта је то, роде мој?

М о ш к и н. Не питајте ме толико, пријатељи моји, него ме боље опет загрлите . . . (Грли их обоје). Ево овако. А Маша ће бити срећна . . . На то се пред Богом могу заклети! Чујте — ви сте сведоци. Она ће бити срећна! Она ће бити срећна!

1849 год.

За властеоским доручком

Комедија у једном чину

— Превео Љубомир Ј. Максимовић —

ЛИЦА:

Николај Ивановић Балагалајев, вођа племства, 45 година.

Петар Петровић Пехћерјов, пређашњи вођа, 60 година.

Евгеније Тихоновић Суслов, судија.

Антон Семјоновић Алупкин, сусед-властелин.

Мирвољин, сиромашни сусед-властелин.

Ферапонт Илић Беспандин, властелин.

Ана Иљинишна Каурова, његова сестра, удовица, 45 год.

Порфирије Игњатјевић Наглановић, реонски полициски комесар.

Вељвицки, вођин секретар.

Герасим, Балагалајевљев камердинер.

Карп, кочијаш Каурове.

Догађа се на имању Балагалајева.

Позорница претставља трпезарију. На средини је излаз, десно је кабинет, прозори су у дну. Са стране је постављен сто са закуском. Герасим спрема око стола. Чувши да долази фијакер, он прилази прозору.

ПОЈАВА I

Герасим и Мирвољин.

Мирвољин. Здраво, Герасиме! како ми живиш?... А зар он још није излазио?

Герасим (постављајући сто). Здраво. Где сте то набавили коња?

Мирвољин. Како вам изгледа, добро коњче? Давали су ми јуче за њега двеста рубаља.

Герасим. Ко вам је давао?

Мирвољин. Давао ми трговац из Карачева.

Герасим. Па што му га нисте дали?

Мирвољин. Зашто да га дам? Коњ и мени треба. Него слушај, друже, дај ти мени једну чашицу пића: грло ми се, знаш, некако осушило... а и ова врућина је некако... (Пије и узима закуску). Је л' ти то за доручак постављаш?

Герасим. Па ваљда није за ручак?

Мирвољин. Колики је ту само прибор! Мора да неког госта очекују?

Герасим. Јамачно да очекују.

Мирвољин. А не знаш кога?

Герасим. Не знам. Кажу да су одлучили да данас измире Беспандина и његову сестру: па мањ ако није због тога.

Мирвољин. Пази, молим те! Је ли то могућно? Е па то је баш лепо. Већ је и време да се једном обрачунају и поделе. Јер то је, на крају крајева, срамота. А је ли истина што кажу, да Николај Иванович хоће шуму од Беспандина да купи?

Герасим. А Бог би их њихов знао!

Мирвољин (за себе). Е то би била прилика да их замолим за грађу.

Балагалајев (иза кулиса). Фиљка! Зовниде ми Вељвицког.

Мирвољин. Гле, врата из кабинета у салон отворена су... Дед, Гарасја, још једну чашицу...

Герасим. А шта? Мора да те још у грлу?...

Мирвољин. Јесте, брате, просто стеже. (Пије и присмаче. Герасим излази).

ПОЈАВА II

Исти, Балагалајев и Вељвицки.

Балагалајев. Јест, јест, јест, тако је, ти тако и удеси, — разумеш? (Мирвољину). А, ти си то, здраво!

Мирвољин. Моје најдубље поштовање, Николаје Иванићу!

Балагалајев (Вељвицком). Јеси л' ти добро разумео како сам ти рекао? Разумео си?

Вељвицки. Сасвим сам разумео, немајте бриге.

Балагалајев. Е, лепо, тако ће бити добро. А сад иди... Ја ћу ти јавити, рећи ћу да те позову. Можеш да идеш.

Вељвицки. Разумем. Значи да припремим све што се односи на парницу са удовицом Кауровом?...

Балагалајев. Па наравна ствар, разуме се...

Ја ти се чудим! Ти си то требао, на крају крајева, и сам да разумеш.

Вељвицки. Па ви ми ништа нисте изволели...

Балагалајев. Е, није, него!... Па нећу ти ја ваљда баш све говорити!

Вељвицки. Разумем. (Одлази).

Балагалајев. Није ми баш бог зна како бистар овај младић. (Мирвољину). Па, како си ми ти? (Седа).

Мирвољин. Хвала Богу, Николаје Иванићу, хвала Богу. Како сте ви са вашим здрављем?

Балагалајев. Доста добро. Јеси ли био у вароши?

Мирвољин. Како да нисам, био сам; новог, истина, нема ничег. Трговца Сељоткина је прекјуче ударила капља; али за њега и није чудо. Судски пристав је јуче своју госпођу опет мало...

Балагалајев. Ама је л' истина? Е јесте тај човек неки...

Мирвољин. И доктора Журављева сам видео; рекао ми је да вас поздравим. Срео сам и Петра Петровића у новом фијакеру. Мора бити да се спремио негде у госте: био је и лакеј, и то са новом капом.

Балагалајев. Он ће данас бити код мене. А како му изгледају кола, вреде л' што?

Мирвољин. Како бих вам рекао? Ако ћемо право да кажемо, не вреде: по спољашности су збиља лепа, али у самој ствари, — не, не знам како да вам кажем, али мени се не допадају. Са вашима се ни из далека не могу поредити!

Балагалајев. Мислиш? А јесу ли са лежећим федерима?

Мирвољин. Ама јесу на лежећим, али шта то вреди? Рачите и сами! То је више да свету очи засени. А он вам воли да се направи важан. Кажу да опет намерава да се кандидује.

Балагалајев. За вођу племства?

Мирвољин. Тачно тако. Па што, нека га! Провозаће се опет на оним вранцима.

Балагалајев. Мислиш? Уосталом, Петар Петровић је, мора се признати, врло частан човек у сваком погледу, и потпуно заслужује... Наравно, с друге стране, ласкава пажња свег племства... Дед још једну чашицу.

Мирвољин. Најлепше хвала.

Балагалајев. Што? зар си већ пио?

Мирвољин. А не, нисам! није стога, него онако, нешто ме у грудима... (Кашље).

Балагалајев. Ама остави, молим те! Наспи ти само па пиј!

Мирвољин (пије). У ваше здравље. Него знате ли шта, Николаје Иванићу, па презиме Петра Петровића у ствари и није Пехћерјев, него Пехћерјов, — Пехћерјов, а не Пехћерјев.

Балагалајев. А по чему ти то мислиш?

Мирвољин. Па како ја то не бих знао! Немојте, молим вас! Па ми смо знали и њиховог баћушку и све њихове дедове. Сви су се презивали Пехћерјови, а не Пехћерјеви. А Пехћерјев — таквог презимена код нас никад није ни било... Какав сад опет Пехћерјев?

Балагалајев. А!... Уосталом, зар то није сасвим свеједно? Главно да је срце добро.

Мирвољин. Сад сте изволели рећи најсавршенију истину: само нек је срце добро. (Погледавши кроз прозор). Неко је дошао.

Балагалајев. А ја сам још у шлафроку. То сам се с тобом ту запричао. (Устаје).

Алупкин (иза кулиса). Пријави, А-а-лупкин, властелин...

Герасим (улази). Тражи вас господин Алупкин.

Балагалајев. Алупкин! Који му то беше? Замоли господина нека уђе. А ти га позабави, молим те. Ја ћу одмах... (Одлази).

ПОЈАВА III

Мирвољин и Алупкин.

Мирвољин. Николај Ивановић ће сад изволети. Ако је по вољи да седнете?

Алупкин. Најпокорније захваљујем. Постојаћемо. Дозволите да сазнам с ким имам част...

Мирвољин. Мирвољин, властелин, овдашњи житељ... можда сте слушали?

Алупкин. Не, напротив, нисам слушао... Уосталом, веома ми је мило. Дозволите да вас запитам: да ли је вама Балдашова, Татјана Семјоновна, какав род?...

Мирвољин. Не, није. Која је то Балдашова?

Алупкин. Тамбовска властеока, удовица.

М и р в о љ и н. А! Тамбовска!

А л у п к и н. Да. Тамбовска, удовица. А дозволите да вас запитам, да ли је вама овдашњи полицијски пристав познат?

М и р в о љ и н. Порфирије Игњатић? Како да није! Пријатељ из давнашњих времена.

А л у п к и н. Највећа животиња, каква само постоји на свету. Ви мене извините, — знате, ја сам човек искрен, војник сам: ја сам научио да се изражавам отворено, без околишења. Морам вам рећи...

М и р в о љ и н. Желите ли можда мало да се прихватите после пута?

А л у п к и н. Најлепше захваљујем. Морам вам рећи да сам се ја у ове крајеве доселио недавно; а доскора сам живео углавном у Тамбовској губернији. Али кад сам, после смрти покојнице моје жене, добио у наследство педесет и две душе у овдашњем округу...

М и р в о љ и н. А где то, дозволите да вас запитам?

А л у п к и н. Сеоце Трјухино, пет врста од великог вороњешког друма.

М и р в о љ и н. А, знам, знам! Лепо имањце.

А л у п к и н. Никакво имање: сам песак... И тако, добивши наследство после покојнице моје жене, ја сам сматрао за умесно да се населим овде, у толико пре што се моја кућа у Тамбову, опростите ми за израз, просто сва распала. И ето тако сам се ја и преселио, — и шта мислите, молим вас? ваш пристав је већ успео да ме оштети на најординарнији начин.

Мирвољин. Та шта говорите! Како је то непријатно.

Алупкин. Не, не, видите како стоји ствар: другом не би ништа било; али ја имам ћерку Катарину — ето то вас молим да узмете у обзир; него ја се ипак надам у Николаја Иванића. Иако сам свега два пута имао задовољство да их видим, ипак сам се толико наслушао о њиховој правичности...

Мирвољин. А ево и њих самих.

ПОЈАВА IV

Исти и **Балагалајев** (у фраку. Алупкин се клања).

Балагалајев. Врло ми је пријатно. Изволите сести... Ја... ја се сећам да сам имао задовољство да вас видим код уваженог Атанасија Матвејића.

Алупкин. Сасвим је тако.

Балагалајев. А ви сте канда недавно постали наш, — управо, недавно сте се доселили у наш округ?...

Алупкин. Сасвим тако.

Балагалајев. Ја се надам да се нећете покајати. (Кратка пауза). Баш врео дан данас...

Алупкин. Николаје Иванићу, дозволите староме војнику да поразговара са вама отворено.

Балагалајев. Изволите само, молим вас. У чему је ствар?

Алупкин. Николаје Иванићу! Ви сте наш вођ!

Николаје Иванићу! Ви сте, тако рећи, наш други отац; ја сам и сам отац, Николаје Иванићу!

Балагалајев. Ја, верујте ми, врло добро знам, врло добро осећам; то је моја дужност. Сем тога, ласкава пажња племства... Реците само, у чему је дакле ствар?

Алупкин. Николаје Иванићу! Ваш пристав највећи је лопов.

Балагалајев. Хм! Морам признати да се сувише оштро изражавате.

Алупкин. Не, дозволите, дозволите! благоволите ме саслушати... Суседном мужику Филипу украо је бајаги мој мужик јарца... А дозволите, молим вас, шта ће мужику јарац?... Не, богами, реците ви мени, шта ће мужику јарац? И најзад, зашто да је баш мој мужик украо тог јарца? Зашто да није неки други? Какви су ту докази? Претпоставимо баш и да је мој мужик крив — али шта има он са мном? Зашто да ја морам одговарати? Зашто мене узнемирују? Јер по тој логици ћу ја за сваког јарца морати да одговарам. А пристав ће имати право да се непристојно понаша према мени... па немојте, молим вас! Он каже: јарац је нађен у вашем тору... Ама нека га ђаво носи заједно са његовим јарцем! Ту ствар није у јарцу, него у пристојности!

Балагалајев. Дозволите, молим вас, ја, морам признати, не разумем баш најбоље. Ви кажете да је ваш мужик украо јарца?

Алупкин. Не, то не кажем ја — то каже пристав.

Балагалајев. Али за то, како ми се чини, постоји законски пут. Ја, право да вам кажем, не знам зашто сте се ви изволели обратити мени?

Алупкин. Па да коме ћу, Николаје Иванићу? Просудите и сами. Ја сам стари војник, увреду сам добио, моја част пати. Мени је пристав рекао, и то на најнеучтивији начин: ја ћу, каже, вас... Па молим вас лепо!...

Герасим (улази). Евгеније Тихонић су изволели стићи.

Балагалајев. Извините, молим вас... Евгеније Тихонићу! Изволите, молим вас! Како сте са вашим здрављем?

ПОЈАВА V

Исти и Суслов.

Суслов. Добро, добро! хвала... Господо! част ми је...

Мирвољин. Поздрављамо вас, Евгеније Тихонићу!

Суслов. А, здраво!

Балагалајев. Како је ваша супруга?

Суслов. Жива је... Ала је то врућина! Да нисам морао до вас, Николаје Иванићу, тако ми Бога, ни мрднуо не бих с места.

Балагалајев. Хвала вам, хвала. Изволите сести. (Алупкину). Ви сад извините... Како оно беше ваше име и очинство?

Алупкин. Антон Семјонов.

Балагалајев. Драги мој Антоне Семјонићу, ви ћете мени после изложити вашу жалбу, а сад... и сами видите... Ја ћу са своје стране, верујте ми, обратити нарочиту пажњу, — ниша не брините. Ви се познајете са Евгенијем Тихонићем?

Алупкин. Не, не познајем господина.

Балагалајев. Онда дозволите да вас упознам. Наш судија, веома благородан човек у сваком погледу, отворена душа, најуваженија личност... Евгеније Тихонић!

Суслов (код стола, једе). Како рекосте?...

Балагалајев. Дозволите да вас упознам са новим житељем нашега округа: — Алупкин, Антон Семјонић, нови властелин.

Суслов (једе и даље). Веома ми је мило. А одакле сте дошли?

Алупкин. Из тамбовске губерније.

Суслов. А! у Тамбову живи један мој рођак, велики окачењак. Уосталом, Тамбов је приличан, добро место.

Алупкин. Варош је збиља доста добра.

Суслов. А шта је с нашим соколима?... они, како изгледа, уопште неће ни доћи?

Балагалајев. А не, то не верујем. Мене већ и ово чуди што их до сад нема... Требало је они први да стигну.

Суслов. А како ви мислите, хоћемо л' их моћи помирити?

Балагалајев. Треба да се надамо... Ја сам

позвао и Петра Петровића. А! збиља! дозволите да вас нешто замолим, Антоне Семјонићу. Ви нам можете помоћи у ствари која се, тако рећи, све властеле подједнако тиче.

А л у п к и н. Та-ако.

Б а л а г а л а ј е в. Ми ту имамо једног властелина — Беспандина. Рекао би човек да је сасвим на своме месту, а он је окачењак какав само бити може; управо и није баш окачењак, него ђаво би га његов знао! Па тај Беспандин има сестру, Каурову, удовицу: то вам је жена, ако ћемо право да кажемо, страшно брљива, тврдоглава... Уосталом, видећете је.

М и р в о љ и н. То им је у породици, Николаје Иванићу: њихова мати, покојна Пелагија Арсењевна, била је још гора. Кажу да им је у млађим годинама цигла пала на главу! Па можда је то и од тога?...

Б а л а г а л а ј е в. Може бити. Јер, природа... Е, па између тога Беспандина и његове сестре, удовице Каурове, већ три године води се парница, око имања. Њихова рођена тетка оставила им је духовним завештањем своје имање — обратите пажњу: имање које је она стекла... А они не могу да се поделе већ толико времена... Нарочито сестрица не пристаје ни на какво решење. Ствар је долазила и до суда; подносили су молбе и вишим властима: па ту вам је готова несрећа! И ето, ја сам одлучио да тај корен зла чврстом руком пресечем, да их зауставим на крају крајева, да их дозовем памети... Заказао сам им за данас овде састанак, али ово је сад последњи

пут; после овога ћу већ друге кораке предузети... Зашто бих се ја, у самој ствари, мучио? Нека их суд распетљава, позвао сам Евгенија Тихонића, Пехћерјова, Петра Петровића, бившега вођу племства... Па да л' бисте изволели и ви? То јест да нам помогнете у тој ствари?

Алупкин. Што се мене тиче — драге воље... Али... како овде уопште свет и прилике још не познајем, чини ми се...

Балагалајев. Боже мој! Ништа зато... Ви сте овдашњи властелин, разуман човек. То је, напротив, још боље: неће моћи да посумњају у вашу непристрасност.

Алупкин. Молим лепо, ја пристајем.

Герасим (улази). Госпођа Каурова су стигли.

Балагалајев. Ето видите! Ми о вуку...

ПОЈАВА VI

Исти и **Каурова** (у шеширу и са ташном).

Балагалајев. А, ви стигосте! Изволите, молим вас, Ана Илинишна! изволите... Хоћете ли овде, молим вас?

Каурова. А Ферапонта Илића још нема?

Балагалајев. Нема га; али он ће ускоро стићи. Је л' по вољи да се прихватите?

Каурова. Захваљујем најлепше. Ја постим.

Балагалајев. Па ништа зато, изволите роткве, краставаца... Желите ли можда чаја?

Каурова. Не, не. Најлепше вам хвала: ја сам већ доручковала. Ви мене извините, Николаје Иванићу, ако сам закаснила. (Седа). Него хвала Богу те сам уопште здрава и читава стигла; за мало ме кочијаш није претурио.

Балагалајев. Замислите само! а пут је, мислим, доста добар.

Каурова. Није ствар у путу, Николаје Иванићу; ох, није у путу! ... Ја сам вам, ето, дошла, Николаје Иванићу, само се ја од тога никаквој користи не надам. Карактер Ферапонта Илића ми је и сувише добро познат... ох, и сувише добро!

Балагалајев. Е, то ћемо тек да видимо, Ана Илинишна! Ја се, баш напротив, надам да данас завршим вашу ствар; а већ јој је и време.

Каурова. Дај Боже, дај Боже! Ви и сами знате, Николаје Иванићу, ја на све пристајем. Ја сам мирна жена... Ја не волим да се терам по судовима, Николаје Иванићу; где бих ја... Ја сам самохрана удовица: једино се сад још у вас уздам... А Ферапонт Илић би хтео да ми подвали... Шта ћете? Бог ће му судити! Само да дечицу малолетну не упропасти. А што се мене тиче...

Балагалајев. Нека, Ана Илинишна, нека! Него, боље ће бити да вас упознам са нашим новим властелином, Алупкиним, Антоном Семјонићем.

Каурова. Врло ми је мило, врло ми је мило.

Балагалајев. И он ће, ако дозволите, учествовати у нашој расправи.

Каурова. Пристајем, Николаје Иванићу, на све

пристајем. По мени можете сазвати ако хоћете и сав округ и сву губернију: моја је савест чиста, Николаје Иванићу. Они ће се, сигурно, заузети за мене. Неће дозволити да будем оштећена... А како се ви осећате са здрављем, Евгеније Тихонићу?

Суслов. Добро. Мени је све свеједно! Захваљујем на питању.

Мирвољин (љубећи Кауровој руку). Шта вам раде дечица, Ана Илинишна?

Каурова. Хвала Богу, за сад су још живи и здрави. Ох, колико ће само то још трајати? Ускоро, сасвим ускоро остаће сасвим сироте, јадници!

Суслов. Немојте, молим вас! Што тако говорите, Ана Илинишна? Ви ћете још све нас преживети, матушка!

Каурова. Како, што тако говорим, пријатељу! Сигурно да имам разлога, кад већ не могу даoћутим. У томе баш и јесте ствар! А овамо неки судија! Нисам ваљда луда да говорим без доказа!

Суслов. Е, е, а какви су вам то докази?

Каурова. Молим вас, молим вас... Николаје Иванићу, кажите да зовну мога кочијаша.

Балагалајев. Кога?

Каурова. Кочијаша, мога кочијаша, Карпушку. Он се зове Карпушка.

Балагалајев. А зашто?

Каурова. Само ви кажите да га зовну. Ето, Евгеније Тихонић тражи доказе...

Балагалајев. Али молим вас, Ана Илинишна...

Каурова. Не, не, молим ја вас, учините ми то.

Балагалајев. Па добро. (Мирвољину). Тркни ти, молим те, реци тамо да га зовну.

Мирвољин. Одмах. (Излази).

Каурова. Ви мени никако нећете да верујете, Евгеније Тихонићу. И ово није први пут! Али шта ја ту могу!

Алупкин. Али дозволите само једно питање: ја ипак никако не могу да разумем шта је вама сад требало да зовете кочијаша? Да каже човек: каквог ту посла може кочијаш имати?... Не разумем.

Каурова. Е па сад ћете разумети.

Алупкин. Не разумем.

ПОЈАВА VII

Исти и **Карп** и **Мирвољин.**

Мирвољин. Ево га кочијаш.

Каурова. Карпушка... слушај... гледај у мене; ето они неће да верују да је Ферапонт Илић већ неколико пута хтео да те поткупи... Чујеш ли ти, шта ти ја говорим?...

Суслов. Но, што ћутиш, пријатељу? Је ли хтео њихов брат да те поткупи?

Карп. Како да ме поткупи?

Суслов. Ја не знам. Ето, Ана Илинишна каже.

Каурова. Карпушка! слушај, и гледај у мене... Ти се ваљда сећаш да ме данас за мало ниси изврнуо... сећаш се?...

Карп. А кад то?

Каурова. Кад?... Што је глуп!... Разуме се, на оном завијутку испред уставе. А један точак за мало што није испао.

Карп. Разумем.

Каурова. Е, па сећаш ли се шта сам ти онда казала? Казала сам ти: „признај — казала сам — да те је Ферапонт Илић поткупио. Мора бити да ти је рекао: стрмоглави, Карпуша, соколе мој, твоју госпођу, што боље можеш, па ти неће бити криво од мене"... Е, па сећаш ли се шта си ми тада одговорио?... Одговорио си ми: „крив сам, госпођо, сасвим сам крив пред вама".

Суслов. Али дозволите, Ана Илинишна: крив — то још ништа не доказује... Шта је он хтео тиме да каже? Да ли је тиме баш хтео да призна да је поткупљен да вас осакати — ето шта треба утврдити... Јеси ли признао?... а?... јеси признао?

Карп. Шта сам признао?

Каурова. Карпушка! слушај, гледај у мене... Је ли да те је Ферапонт Илић хтео поткупити? Наравно, ти ниси хтео да пристанеш... Зар ја ово не говорим истину?

Карп. Како год ви изволите казати.

Каурова. Е, ето вам, јесте видели...

Суслов. Али молим вас, молим вас! Ти мени, прико, одговарај, али смишљено, добро пази шта говориш!

Каурова. Не, не, Евгеније Тихонићу, молим ја вас! На то ја не могу да пристанем. Ви хоћете сад да га застрашите — то ја нећу дозволити. Иди, Кар-

пушка, иди; и испавај се добро; јер ето си већ сасвим заспао. (Карп одлази). А вама, Евгеније Тихонићу, морам да изјавим да се томе од вас не бих надала. Чиме ли сам ја то само заслужила од вас?

Суслов. Ама шта ви ту нас опсењујете!...

Балагалајев. Е па доста, доста, Ана Илинишна! Седите, умирите се. Све ћемо ми то лепо извидети.

Герасим (улази). Г. Беспандин су изволели стићи.

Балагалајев. Једва једном! Хајде, уведи господина.

ПОЈАВА VIII

Исти и Беспандин.

Балагалајев. А, здравствујте!... Бога ми, ми вас се сити начекасмо данас!

Беспандин. Извините, извините, Николаје Иванићу! Такву сам кубуру добио на врат... Здравствујте, Евгеније Тихонићу, судијо неумитни! Како ви живите?

Суслов. Здравствујте!

Беспандин. Замислите само... (Јавља се сестри) шта ме је задржало... Замислите: седло ми неко украо... А ко га је украо — не зна се!... Шта сам знао да радим: узео сам седло од сеиза. (Пије). Ви сви знате, ја свугде идем јашећи, а ово седло, најодвратније што може бити, фалејторско... поћи у кас са њиме — то је апсолутно немогућно било!

Балагалајев. Ферапонте Илићу! дозволите да вас упознам... Алупкин, Антон Семјонић...

Беспандин. Врло ми је мило... Јесте ли ви ловац?

Алупкин. То јест, у којем смислу ловац?

Беспандин. У којем смислу? па разуме се, ловац на дивљач, са керовима...

Алупкин. Не, ја керове не волим, ја пуцам из пушке на птицу кад седи.

Беспандин (смеје се). Кад седи, кад седи...

Балагалајев. Него, ви ћете извинити мене, господо! Дозволите ми да прекинем ваш занимљиви разговор. О птицама и керовима можемо и други пут причати. А сад бих вам ја предложио да без оклевања приступимо свом послу, ради кога смо се и скупили. Ми можемо почети и без Петра Петровића... како ви мислите?

Суслов. Па, готово да можемо.

Балагалајев. Е онда вас, Ферапонте Илићу, најлепше молим да изволите сести, а и вас, Антоне Семјонићу, исто тако! (Седају).

Беспандин. Николаје Иванићу, ја вас од свег срца поштујем и од увек сам вас поштовао, па и сад сам, ето, по вашој жељи дошао; само дозволите ми да вам одмах кажем, ако се ви надате да уопште шта било паметно од моје уважене сестрице чујете, онда вас ја унапред упозоравам...

Каурова (устајући). Ето видите, Николаје Иванићу, ето, сад и сами видите...

Балагалајев. Дозволите, дозволите, Ферапон-

те Илићу, и ви, Ана Илинишна! морам да вас замолим да прво мене саслушате. Ја сам имао то задовољство да вас обоје данас позовем зато, да бих најзад окончао ваше питање. Какав је то пример за други свет, расудите и сами: брат и сестра, испод једног истог срца, тако рећи...

Беспандин. Дозволите, Николаје Иванићу...

Алупкин. Г. Беспандине, молим вас, немојте да упадате.

Беспандин. А какав сте, опет, ви мени тутор?

Алупкин. Нисам ја вама никакав тутор, али, пошто ме је Николај Иванић позвао...

Балагалајев. Јесте, Ферапонте Илићу, ја сам их позвао, заједно са нашим уваженим Евгенијем Тихонићем, као посреднике... Ферапонте Илићу! Ана Илинишна! Обраћам се вама... Како то ,брат и сестра, које је једна иста мајка под срцем носила, па не могу да живе у слози!... Ферапонте Илићу! Ана Илинишна! Уразумите се, молим вас! Јер због чега ја све ово говорим? Говорим ради вашег добра... Ви просудите и сами, шта ја ту имам? Али говорим због вашег добра!

Беспандин. Али ви, Николаје Иванићу не знате каква је то жена! Ви њу треба само да чујете; па то вам је, просто, буди Бог с нама... богами!

Каурова. А шта сте ми ви? Мојег кочијаша поткупљујете, девојке ми шаљете са отровом, хтели бисте пошто пото да ме са света уклоните. Ја просто не могу да се начудим како сам и до сад жива остала!...

Беспандин. Каквог кочијаша сам ја поткупљивао... шта причате ту?... који вам је ђаво!

Каурова. Јесте, господине! Он ће све то под заклетвом посведочити. Ево ова су господа — сведоци.

Беспандин (обраћајући се осталима). Шта она то дроби, господо?

Алупкин. Дозволите, дозволите, на мене, молим вас, немојте да се позивате. Ја равно ништа нисам разумео шта је тај ваш кочијаш говорио. То вам је опет нешто на форму мога јарца.

Каурова. Вашег јарца? А по чему мој кочијаш личи на јарца? То сте пре ви...

Балагалајев. Оставите то, господо, молим вас!... Ана Илинишна! Ферапонте Илићу! Какво вам је то уживање да се сад ту пред нама на суду прескачете?... Зар није боље заборавити што је некад било?... Богами, послушајте ме, па се лепо, као паметни људи, измирите! Баците се једно другом у загрљај! Ви не одговарате...

Беспандин. Ама како... оставите, молим вас! није то тек тако! Да сам то знао, ја ни у ком случају не бих ни долазио!

Каурова. Ни ја не бих дошла.

Балагалајев. Како, па ви сте ми малочас казали да на све пристајете?

Каурова. На све, само не на то!

Суслов. Ех, Николаје Иваничу! дозволите ми да вам кажем да нисте почели посао као што треба.

Ви им причате о миру, о слози . . . па зар ви не видите какав је то свет?

Балагалајев. Па него шта да радим, Евгеније Тихонићу?

Суслов. Па зашто сте ви њих уопште и звали?. . . због деобе? Па они се због тога кољу већ толике године. Све док се не поделе, ни ви, ни ја, ни нико на свету неће имати мира, и ми ћемо, по оваквим врућинама, уместо да седимо лепо код својих кућа, морати да се ломимо по путевима. А кад је тако, ви лепо одмах сад приступите деоби, ако мислите да ћете успети да их наговорите . . . Где су планови?

Балагалајев. Е, па да почнемо, Герасиме!

Герасим (улазећи). Шта заповедате?

Балагалајев. Зовни ми Вељвицког.

Беспандин. Ја вам унапред изјављујем да ја пристајем на све: како год каже Николај Иванић, тако нек и буде.

Каурова. Тако и ја пристајем.

Суслов. Хајде да видимо.

Мирвољин. Е брате, што је за похвалу, свако ће похвалити.

ПОЈАВА IX

Исти и **Вељвицки** (са плановима).

Балагалајев. А! ходи овамо. (Развија планове). Дај овамо тај сточић . . . Ево вам, изволите погледати . . . ето . . . „Сеоце Кокушкино, звано још

и Раково, према 8-ој ревизији, 94 душе мушког пола . . ." Погледајте само како је оловком све испрекрштано: није нама ово први пут да се са овим планом петљамо . . . „Укупно земље 712 десетина, неплодне 81, под зградом са окућницом 6, има и негруписане земље, али мало." Ето то имање треба ми да разделимо на једнаке делове колешком регистратору у оставци Ферапонту Беспандину и његовој сестри, удовици потпоручника, Ани Кауровој; на једнаке делове, то добро запамтите: тако је речено у завештању њихове покојне тетке, удовице архитекта Филокалосова.

Беспандин. Баба је пред смрт мало померила била памећу. Да је мени све оставила, не би било никаквих непријатности . . .

Каурова. Гле'те, молим вас! . . .

Беспандин. Или бар да вам је одредила законски део . . . Али шта се од жене паметно може очекивати! . . . Истина, ви сте, кажу, свако јутро, њену пудлицу купали и чешљали.

Каурова. Е то сте, богами, слагали! баш ћу ја њеног пса да чешљам! . . . није, него! . . . као да сам ја таква жена . . . Са вама је већ друга ствар: ви сте познат љубитељ паса; за вас кажу да ви својег пса, — Боже ме 'прости што морам то да кажем! — у саму њушку љубите.

Балагалајев. Господо, ја морам обоје да вас замолим да се мало умерите . . . Дакле, ето како стоји ствар: има већ више од три године како је њихова тетка умрла, и све до сад, замислите само,

ништа нису могли да реше. Најзад сам ја пристао да будем посредник између њих, јер је то, ви ћете ме разумети, моја дужност; али, на жалост, до данас ништа нисам учинио. Ево видите у чему је главна тешкоћа: г. Беспандин и њихова сестрица не желе да живе под истим кровом; значи да кућу треба поделити. Међутим, њу је потпуно немогућно разделити!

Беспандин (поћутавши). Па, добро ... ја се одричем од теткине куће; џаба је било!

Балагалајев. Одричете се?

Беспандин. Јесте, али се надам да за то добијем накнаду.

Балагалајев. Разуме се, тај захтев је оправдан.

Каурова. Николаје Иванићу! То је лукавство! Ту он хоће нешто да изврне, Николаје Иванићу! На тај начин се он нада да добије најбољу земљу, конопљишта и томе слично. Шта ће њему кућа? Он има своју. А теткина је и иначе сва оронула!

Беспандин. Па, ако је толико оронула...

Каурова. А конопљишта нећу да му уступим. Ама молим вас, господо! ја сам удовица, имам децу ... Шта ћу ја да радим без тих конопљишта, реците сами ...

Беспандин. Ако је кућа оронула ...

Каурова. Како знате ...

Алупкин. Ама пустите човека да каже шта хоће!

Беспандин. Ако је она толико оронула, уступите је мени, па нека вама одреде накнаду.

Каурова. Јесте, знам ја ваше накнаде!... да ми дате какву јадну десетиницу земље, све сам голи крш и камен, или што је још горе од тога, некакве баруштине, где расте сама трска коју чак ни магарци неће да једу.

Балагалајев. Таквих баруштина на вашем имању и нема.

Каурова. Е, ако и нема баруштина, онда нешто друго на ту форму. Не, накнаду... најлепше благодарим: знам ја каква је то накнада!

Алупкин (Мирвољину). Јесу ли код вас у округу све жене овакве?

Мирвољин. И горих их има.

Балагалајев. Господо, господо! дозволите, дозволите!... Ја вас опет морам замолити: ућутите један часак. Ево шта хоћу да предложим. Ми ћемо сад договорно да разделимо све имање на два дела: у једном ће бити кућа са окућницом и делом имања, а другом делу ћемо додати више земље, па нека они онда бирају.

Беспандин. Ја пристајем.

Каурова. А ја не пристајем.

Балагалајев. Зашто ви не пристајете?

Каурова. А ко ће први да бира?

Балагалајев. Па бацићемо коцку.

Каурова. Сахрани Господе и помилуј! шта ви то говорите! ни за шта на свету! Па зар смо ми неки некрсти?

Беспандин. Добро ви ћете да бирате.

Каурова. Не пристајем ни тако!

Алупкин. А зашто?

Каурова. Како то ја да бирам? И шта ћу после, ако се преварим?...

Балагалајев. Дозволите, молим вас, а зашто опет да се преварите? Делови ће бити једнаки, а ако баш и буде један бољи, Ферапонт Илић вам даје право да бирате.

Каурова. А ко ће мени да каже који ће део бити бољи? Не, Николаје Иванићу, то је већ ваша ствар: ви се баћушка сами потрудите и одредите које ће чије бити; који ми део ви одредите, тај ћу узети и бићу задовољна.

Балагалајев. Па добро. Онда кућа са осталим зградама нека припадне госпођи Кауровој.

Беспандин. Заједно са воћњаком?

Каурова. Па разуме се са воћњаком! Неће ваљда кућа бити без воћњака! А и какав ми је опет оно воћњак: свега пет-шест киселих јабука. Једном речју, све то заједно не вреди ни пребијене паре.

Беспандин. Онда оставите кућу мени!...

Балагалајев. Дакле кућа са осталим зградама, као и сва окућница, припашће госпођи Кауровој. Лепо. Према томе, да ли бисте хтели да погледате?... Вељвицки! прочитај, бога ти, како сам оно ја био разделио?

Вељвицки (чита из свеске). „Пројекат деобе између властелина Ферапонта Беспандина и његове сестре, удовице, властеоке Каурове".

Б а л а г а л а ј е в. Почни од правца граничне линије.

В е љ в и ц к и. „Правац граничне линије од тачке А.”

Б а л а г а л а ј е в. Изволите погледати: од тачке А.

В е љ в и ц к и. „Од тачке А, на граници летњиковца Волухине, до тачке Б, на углу уставе.”

Б а л а г а л а ј е в. До тачке Б, на углу насипа . . . Евгеније Тихонићу, пратите ли ви ово?

С у с л о в (са стране, мало подаље). Видим ја.

В е љ в и ц к и. „Од тачке Б”. . .

К а у р о в а. А дозволите да запитам, чији ће бити рибњак?

Б а л а г а л а ј е в. Па, разуме се, заједнички; то јест лева страна ће припадати једноме, а десна другоме.

К а у р о в а. А, тако нешто!

Б а л а г а л а ј е в. Даље, даље . . .

В е љ в и ц к и. „Утрина пак да се раздели на једнаке делове: у једном делу да буде четрдесет и осам, а у другом седамдесет и седам десјатина”.

Б а л а г а л а ј е в. Дакле ето како ја предлажем. . . Онај ко не добија кућу и окућницу, узима прву утрину за себе, тојест добија двадесет и четири десјатине више. Ето вам, то су утрине: прва и друга.

В е љ в и ц к и. „Сопственик првога дела обавезује се да о свом трошку пресели две куће сељака̂ на други део; а пресељени сељаци могу се користити конопљиштима две године. . .”

Каурова. Немам ја намеру ни конопљишта да уступам, ни сељаке да пресељавам.

Балагалајев. Немојте, молим вас!

Каурова. Ни за шта на свету, Николаје Иванићу, ни за шта!

Алупкин. Молим вас, госпођо, не прекидајте!

Каурова (крсти се). Шта је ово? шта је ово? да ли ја то сањам, шта ли?... па ја после тога, бога ми, не знам ни шта да кажем! Конопљишта на две године, рибњак заједнички! Па онда боље да и не узимам кућу...

Балагалајев. Али дозволите ми ипак да вам скренем пажњу да Ферапонт Илић...

Каурова. Не, баћушка, немојте да се узнемиравате. Ја вас, мора бити, да сам нешто увредила...

Балагалајев. Ама саслушајте ме, Ана Илинишна! Ви говорите о кућама, о конопљиштима, а ваш братац може другом делу да присаједини двадесет и четири десјатине...

Каурова (заједно с њим). Не говорите, молим вас, не говорите, Николаје Иванићу! Оставите то! Па нисам ја ваљда полудела да конопљишта бесплатно уступим! Ви би требало бар на то да помислите, да сам ја удовица — мене нема ко да заштити; моја деца су малолетна; требало би макар на њих да се сажалите!

Алупкин. Ово је већ и сувише, и сувише! богами, ово је и сувише!...

Беспандин. То значи да је мој део бољи од вашега?

К а у р о в а. Двадесет и четири десјатине!...

Б е с п а н д и н. Не, реците, је ли бољи?

К а у р о в а. Забога! Двадесет и четири десјатине!

А л у п к и н. Па одговарајте; је ли бољи? а? је ли бољи?

К а у р о в а. Ама шта си ти, баћушка, запео, шта се издиреш на мене? Или је то, можда, код вас у Тамбову такав обичај? Одакле вам само овај испаде, нити га знам нити познајем. Сам би га Бог знао ко је и какав је, а види га само како се кочопери.

А л у п к и н. Ја вас, госпођо, ипак молим да се не заборављате. Поред свег тог што сте ви, колико ми је познато, жена, ја бих могао преко тога да пређем: ја сам стари војник, треба да знате!

Б а л а г а л а ј е в. Оставите, господо, оставите! Антоне Семјонићу, молим вас, умирите се. Ако тако почнемо, онда данас ништа свршити нећемо.

А л у п к и н. Али молим вас...

К а у р о в а. Ви сте лудак! Он је лудак!

Б е с п а н д и н. Ја вас ипак поново питам, Ана Илинишна, је ли по вашем мишљењу мој део бољи?

К а у р о в а. Е па јесте, бољи је, т.ј., земље је више.

Б е с п а н д и н. Е па онда да се мењамо. (Она ћути.

Б а л а г а л а ј е в. Дакле, што не одговарате?

К а у р о в а. А шта, ја да останем без куће? Па шта ће ми онда и село?...

Б е с п а д и н. Па ако је мој део бољи — ви ми онда дајте кућу, а себи узмите оне двадесет и четири десјатине. (Обоје ћуте).

Б а л а г а л а ј е в. Али дозволите, Ана Илинишна,

будите најзад паметни, угледајте се на пример вашега брата. Ја данас не могу да се науживам посматрајући његово понашање. Ви и сами видите да вам чинимо све могуће уступке; ви имате само да нам саопштите своју жељу у погледу избора.

Каурова. Ја сам већ казала да не желим да бирам . . .

Балагалајев. Ви не желите да бирате, а исто тако не пристајете ни на шта . . . па шта то онда значи! Ја морам да вам приметим, Ана Илинишна, да мене оставља снага . . . Ако ми ни данас опет ни до чега не дођемо, ја онда више немам намеру да вам будем посредник. Нека вас онда суд дели. А ви нам сад кажите бар то, шта ви желите?

Каурова. Ништа ја не желим, Николаје Иванићу! Ја се на вас ослањам, Николаје Иванићу!

Балагалајев. Па добро, али ето ви немате поверења у мени . . . Јер то се ипак једном мора свршити. Ана Илинишна. . . Немојте, молим вас! па ово је већ трећа година! . . . Хајде, реците: на шта сте се одлучили?

Каурова. Шта знам да вам кажем, Николаје Иванићу? Ја видим да сте ви сви против мене. Ето, вас је петоро, а ја сам сама . . . Ја сам женска: наравно, вама је лако да мене заплашите; а ја, осим Бога, немам другог заштитника. Ја сам у вашим рукама: радите са мном што год вам је воља.

Балагалајев. Е па ово већ нема смисла. Па ви ту ни сами не знате шта говорите . . . Нас је пе-

торо, а ви сте сами ... Па зар вас ми ту на нешто приморавамо?

Каурова. Па него шта?

Балагалајев. Ово је страшно!

Алупкин. Ама оставите је до ђавола!

Балагалајев. Чекајте, Антоне Семјонићу! ... Ана Илинишна, тако вам Бога! саслушајте ме. Кажите нам, шта бисте ви хтели: је л' да вам оставимо кућу и да смањимо део вашег брата? и за колико да га смањимо, — једном речју, који су ваши услови?

Каурова. Шта знам ја да вам кажем, Николаје Иванићу? Ја видим да се с вама не могу споразумети ... Али Господ Бог ће свима нама судити, Николаје Иванићу!

Балагалајев. Добро, слушајте: ја видим, ви сте незадовољни мојим предлогом...

Алупкин. Па одговарајте ...

Суслов (Алупкину). Оставите је. То је, што кажу, права нацак-баба!

Каурова. Е па јесте, незадовољна сам.

Балагалајев. Одлично! онда нам кажите у чему се састоји ваше незадовољство?

Каурова. То ја не могу да вам кажем.

Балагалајев. Зашто да не можете?

Каурова. Тако, не могу.

Балагалајев. А можда ви мене не разумете?

Каурова. И сувише вас добро разумем, Николаје Иванићу!

Балагалајев. Па кажите нам већ једном, по-

следњи пут, чиме бисмо могли да вас задовољимо, и на какве би предлоге ви дали свој пристанак?

Каурова. А, не, извините! Силом можете да радите шта хоћете: ја сам слаба жена; али са мојим пристанком — извините... ја ћу пре умрети, него што ћу дати свој пристанак.

Алупкин. Ви сте жена?... Не, ви сте ђаво! Ето ко сте ви! Ви сте сушта вештица!...

Балагалајев. Антоне Семјонићу! Каурова. Господе Боже! Господе Боже! Суслов и Мирвољин. Немојте, немојте!	Заједно.

Алупкин (Кауровој). Слушај, ти! Ја сам стари војник: ја ником узалуд не претим. А ти немој ту да ми се правиш луда, прибери се, иначе ћеш зло проћи... Ја се не шалим... јеси ли чула?... Кад би се ти и противила, али разумно, ја не бих ништа рекао; али ти си, брате, запела као говедо... Жено, чувај се, — лепо ти кажем, чувај се...

Балагалајев. Антоне Семјонићу, морам вам рећи...

Беспандин. Николаје Иванићу, то је моја ствар!... (Алупкину). Поштовани господине, дозволите ми да вас запитам с каквим правом ви...

Алупкин. Ви браните вашу сестру?

Беспандин. Није овде у питању сестра: не дам ја за сестру ни оволико! ја овде браним част породице.

Алупкин. Част породице? А чиме сам ја вашу породицу увредио?

Беспандин. Како, чиме сте је увредили? Е ово ми се допада! По вашем мишљењу сваки манитњак са улице...

Алупкин. Шта рекосте ви, господине?...

Беспандин. Шта рекосте, господине?...

Алупкин. Па ето шта: у туђој кући не говоре се такве речи. Ви сте властелин, а и ја сам властелин, па ако немате ништа против, онда изволите сутра...

Беспандин. Чиме год хоћете! Макар и ножевима.

Балагалајев. Господо, господо! шта је вама? како вас није срамота? немојте молим вас! у мојој кући...

Беспандин. Мене ви нећете уплашити, драги мој!...

Алупкин. Не бојим се ја вас; а ваша сестра је... не могу ни да кажем шта је она.

Каурова. Пристајем, господо, на све пристајем!... дајте да потпишем: све ћу вам потписати, штогод хоћете.

Суслов (Мирвољину). Где је моја капа? ниси је видео?

Балагалајев. Господо! господо!

Герасим (улази и виче). Петар Петровић Пехћерјов!

ПОЈАВА X

Исти и Пехћерјов.

Пехћерјов (улазећи). Здравствујте, љубазни мој Николаје Иванићу!

Балагалајев. Моје поштовање, Петре Петровићу! Како је ваша супруга?

Пехћерјов (јавља се свима). Господо... моја жена је здрава, хвала Богу. Cher Балагалајеве! ја сам крив, задоцнио сам. Ви сте, како видим, без мене почели, и то сте добро учинили... Како сте са здрављем, Евгеније Тихонићу, Ферапонте Илићу, Ана Илинишна? (Мирвољину). А! и ти си ту, сиротановићу?... Па, како иде? креће ли ствар штогод унапред?...

Балагалајев. Па, то се баш не би могло рећи...

Пехћерјов. Није могућно? А ја сам баш мислио... Ех, господо, господо! не ваља вам посао! дозволите старцу да вас мало накара... То треба завршити, завршити до краја.

Балагалајев. Изволите мало закуске!

Пехћерјов. А, не, најлепша вам хвала... (Одводи Балагалајева у страну и показује му Алупкина). Qui est ça?

Балагалајев. Нови властелин, — неки Алупкин. Претставићу вам га... Антоне Семјонићу! Дозволите да вас упознам са нашим уваженим Петром Петровићем... Алупкин, Антон Семјонић, из Тамбова.

Алупкин. Веома ми је мило.

Пехћерјов. Добро нам дошли у наше крајеве... Али дозволите само... Алупкин? Ја сам знао једног Алупкина у Петрограду. То је био висок човек, наочит, са белим преко ока, одлично је играо карте, и стално је зидао куће... да вам није штогод род?...

Алупкин. Не, није ми род. Ја немам ниједног рођака.

Пехћерјов. Немате рођака?... Шта мислите... Како су ваши малишани, Ана Илинишна?

Каурова. Најлепше вам захваљујем, Петре Петровићу! Хвала Богу!

Пехћерјов. Него оставимо то, господо, па да пређемо на посао. После ћемо разговарати... На чему сам вас ја прекинуо?

Балагалајев. Ви нас уопште нисте прекинули, Петре Петровићу. Напротив, баш сте у најбоље време дошли. А ево у чему је ствар...

Пехћерјов. Шта је ово, планови?... (Седа за сто).

Балагалајев. Да, планови. Ето видите, Петре Петровићу, ми никако не можемо да изађемо на чистину, управо не можемо да дођемо до споразума између господина Беспандина и њихове сестрице. Ја морам да признам да сам почео да сумњам у успех и готов сам да се одрекнем од даљег рада.

Пехћерјов. Немојте тако, Николаје Иванићу, немојте, имајте мало стрпљења... Вођ племства! Па то мора бити оличење стрпљења!

Балагалајев. Ево вам, видите, Петре Петровићу: према заједничком пристанку господе сопственика, усадба се не дели, него се приписује, додаје једној деоници; а сад ево у чему је тешкоћа: какву накнаду да одредимо за усадбу? Ја предлажем да се сва та утрина преда...

Пехћерјов. Та утрина... али, дозволите, па то...

Балагалајев. Ето око тога ми сад и ломимо главе. Ето, они пристају, али њихова сестрица не само да не пристаје ни на шта, него уопште неће да нам саопшти ни своју жељу.

Алупкин. То је оно што кажу: ни црно, ни бело!

Пехћерјов. Аха, аха, аха! А знате ли шта, Николаје Иванићу? Наравно, вама је то боље познато, али ја бих на вашем месту то имање друкчије разделио.

Балагалајев. А како то мислите?

Пехћерјов. Можда ћу ја рећи и неку глупост; али ви опростите старцу... Savez-vous, cher ami? мени се чини, ја бих то овако разделио... дозволите вашу оловку.

Мирвољин. Изволите оловку...

Пехћерјов. Хвала... Ево, Николаје Иванићу, како бих ја... погледајте: одавде — ево овамо, одавде — овамо... одавде ево овуда, а онда одавде — овако.

Балагалајев. Али молим вас, Петре Петровићу! ти ће делови, пре свега, испасти неједнаки...

Пехћерјов. Па шта је с тим!

Балагалајев. А друго, у овом делу уопште нема ливада.

Пехћерјов. То ништа не значи, трава може свугде да расте.

Балагалајев. Сем тога, ви цео забран, према томе, остављате једноме сопственику?

Каурова. Е, тај бих део ја са задовољством узела!

Балагалајев. А шта мислите ви, например, како ће бити мужицима да се одатле чак овамо селе?

Пехћерјов. На све ваше примедбе било би врло лако да се одговори; али, уосталом, ви би, наравно, то боље требали да знате ... Стога ме извините ...

Каурова. А мени се тако сасвим допада.

Алупкин. То јест, како вам се допада?

Каурова. Па ето, као што је Петар Петровић разделио.

Беспандин. Дозволите да погледам.

Каурова. Како знате, но ја се слажем с Петром Петровићем.

Алупкин. Ово је страшно ... није видела равно ништа, а овамо прича!

Каурова. А откуд ти, баћушка, знаш да ли сам ја штогод видела или нисам?...

Алупкин. Па ако сте видели, онда реците који део за себе узимате?

Каурова. Који? Па ето тај са забраном, са ливадом и где земље има више.

Алупкин. Па онда да дамо све само вама!

Суслов (Алупкину). Остави је, молим те!

Пехћерјов (Беспандину). А како ви мислите?

Беспандин. Ја мислим, ако ћемо право да кажемо, да би то било незгодно. Уосталом, ја ћу пристати и на то, ако ми тај део буде додељен.

Каурова. И ја ћу пристати ако ми се тај део додели.

Алупкин. Који део?

Каурова. Па тај што га мој брат тражи за себе.

Суслов. Е па онда нек рекне сад ко сме, да она ни на шта не пристаје!

Пехћерјов. Само, молим вас, дозволите . . . обома не можемо доделити исти део; потребно је да се једно од вас двога жртвује, да буде великодушан — и да узме лошији део.

Беспандин. А смем ли да запитам, због кога ђавола бих ја ту имао да испаднем великодушан?

Пехћерјов. Због кога . . . али какве ви то само чудне речи употребљавате! . . . за вашу сестрицу.

Беспандин. Гледајте молим вас!

Пехћерјов. Немојте да заборавите да ваша сестрица припада слабоме полу; она је жена, а ви сте мушкарац. . . Јер она је женско, Ферапонте Илићу!

Беспандин. Оставите, молим вас, то је сад већ филозофија дошла на ред . . .

Пехћерјов. Какву ви филозофију у томе налазите?

Беспандин. Филозофија!

Пехћерјов. У сваком случају, мене то чуди... Зар вас, господо, то не зачуђава?

Алупкин. Мене? Мене данас не може ништа зачудити. Можете ми рећи, ако хоћете, да сте свога рођенога оца појели; ја се нећу зачудити, поверо-ваћу вам.

Балагалајев. Господо, господо! дозволите ми да кажем неколико речи. Само то њихово упорство, које као да је понова букнуло, доказује вам, драги Петре Петровићу, да ваша подела није баш нај-срећнија.

Пехћерјов. Није најсрећнија! Молим вас... а зашто баш да није најсрећнија? то треба доказа-ти... Ја нећу да кажем, мора бити да је ваш пред-лог изврстан; али ни мој се предлог не може осу-дити док се не разгледа. Ја сам повукао границу, како да кажем... ангро; наравно, ту сам могао по-грешити у ситницама. Разуме се да треба изједна-чити оба дела, прилагодити, детаљно разгледати; али зашто је то баш несрећна подела?...

Алупкин (Суслову). Какву је то он границу повукао?

Суслов. Ангро.

Алупкин. А шта то значи: ангро?

Суслов. А Бог би га знао! мора бити нека не-мачка реч.

Балагалајев. Рецимо, Петре Петровићу, да је ваш предлог одличан, изврстан; али главна је ствар да се подели на једнаке делове. Ето у чему је наш задатак.

Пехћерјов. А-ха. Уосталом, наравно, ви ћете то боље знати... Наравно, ја се у том случају не могу с вама надвлачити. Ви кажете да је мој предлог несрећан...

Балагалајев. Ама није, Петре Петровићу...

Каурова. Ја разумем зашто се Николај Иванић толико за свој предлог заузима.

Балагалајев. Шта хоћете ви, госпођо, да кажете, изјасните се!...

Каурова. Ама знам ја!

Балагалајев. Ја вас молим да се изјасните!

Каурова. Николај Иванић би хтео да купи од Ферапонта Илића забран у бесцење... И ето зато су они и запели да шума пошто-пото њему припадне.

Балагалајев. Дозволите, Ана Илинишна, да вам приметим да се ви заборављате! Зар је Ферапонт Илић дете? Зар ви нећете добити вашу половину?... А и ко је вама казао да ћу ја да купим тај забран? И зар ви можете брату забранити да продаје своју сопственост?

Каурова. Ја то не могу да му забраним, али ствар и није у томе, него у томе да ви нас не делите по чистој савести и по правичности, него онако како ваши интереси захтевају.

Балагалајев. А, ово је већ и сувише!

Алупкин. А-ха, ето сад и ви то кажете!

Пехћерјов. Све је то замршено, признајем, врло мрачно и замршено.

Балагалајев. Па то би најзад свакога извело из стрпљења... Чега ту има замршеног? и шта је

ту мрачно? Добро, јесте! ја хоћу да купим забран од Ферапонта Илића; може бити ја хоћу и цео његов део да купим. Али шта из тога излази? дозволите да вас запитам?... Ја не делим према чистој савести... и то је могло да пређе преко ваших усана? Ана Илинишна је женско, њој ја опраштам; али ви, Петре Петровићу... „Замршено!” Ви сте прво требали да погледате је ли тачно подељено имање... мора бити да је тачно кад им се даје да бирају део који хоће.

Пехћерјов. Без потребе се толико узрујавате, Николаје Иванићу!

Балагалајев. Извините, молим вас, кад мене Бог зна за шта сумњиче, — мене, вођу, коме је племство указало ласкаву пажњу! Па зар да се онда не узрујавам кад се на моју част напада!

Пехћерјов. Вашу част нико не вређа, а сем тога, зашто човек не би, кад се већ може, што кажу, спојио сопствену корист са коришћу другога, зашто онда да се и не учини тако? А што се тиче почасти властеоског претставника, то, верујте ми, Николаје Иванићу, не бирају се увек баш најдостојнији, а, ако су кога и заобишли, то још не значи да је он недостојан. Уосталом, ја то, наравно, не говорим о вама...

Балагалајев. Разумем, Петре Петровићу! Разумем да сте ви то говорили на ваш рачун, а уједно и на мој. Шта могу да вам кажем, изволите покушати! Избори су ускоро. Може бити да ће се плем-

ству овог пута, најзад, отворити очи. . . *Може* бити да ће оно, најзад, оценити све ваше врлине.

Пехћерјов. Ако ме господа племићи удостоје својим поверењем, ја се нећу одрећи, не бојте се.

Каурова. И онда ћемо имати правога вођу.

Балагалајев. О, у то не сумњам! Али ви ћете разумети да би мени, после свих тих увредљивих алузија, било веома непријатно да се даље мешам у ваше послове, те стога. . .

Беспандин. Ама зашто, Николаје Иванићу?

Пехћерјов. Николаје Иванићу, ја, бога ми. . .

Балагалајев. Не, не, извините. Вељвицки, дај овамо све њихове хартије. Ево вам ваших писама, ваших планова. Делите се како знате, обратите се, ако хоћете, и Петру Петровићу.

Каурова. Са задовољством, са задовољством.

Пехћерјов. А ја се категорички одричем: ја уопште немам намеру. . . Оставите, молим вас!

Беспандин. Николаје Иванићу, молим вас, учините ту доброту. Опростите нам, тојест, овој глупој жени. . . јер она је свему томе крива. . .

Балагалајев. Нећу ни за шта да знам! Понављам вам, делите се како год знате, мене се то ништа не тиче. Снага ме је потпуно издала!

Беспандин. И то све због тебе, шупљоглавице! Его ти сад, шта си урадила! . . . Шта мислиш! да ти уступим ја шуму са свима ливадама и воћњаком. . . може и то да буде, али да причекаш мало!

Алупкин. Врло добро, врло добро! тако ви њој, тако ви њој! . . .

Каурова. Петре Петровићу, заштитите ме, молим вас; не знате ви њега: он је у стању и да ме закоље, то је изрод, баћушка, то је убица!... Он је мене већ неколико пута тровао, бога ми!...

Беспандин. Ћути, луда главо!... Николаје Иванићу, учините ми то...

Каурова (Пехћерјову). Баћушка, баћушка!..

Пехћерјов. Чекајте, молим вас, чекајте!... па шта је то, напослетку?

ПОЈАВА XI

Исти и Наглановић.

Наглановић. Николаје Иванићу, ја дођох до вас... Његово превасходство је изволело...

Алупкин. А, опет ви? опет ви за мном... опет због јарца?... опет?

Наглановић. Шта говорите ви? шта је вама? ко је тај човек?

Алупкин. А ви ме, бајаги, не познајете... Алупкин, Алупкин, властелин.

Наглановић. Бежите, молим вас. Ваш јарац иде судским путем. Ја уопште нисам код вас дошао: дошао сам Николају Иванићу.

Пехћерјов. Али молим вас, госпођо, пустите ме!

Каурова. Баћушка! заштити ме и раздели!

Алупкин (Наглановићу). Ја се, штовани господине, ни на шта нећу обазирати. Ви сте мене,

штовани господине, увредили! Сто му громова, нисам ја вам никакав јарац, немојте да мислите!

Наглановић. Па ово је неки лудак!

Беспандин. Николаје Иванићу, узмите хартије натраг.

Балагалајев. Стојте, господо, слушајте!... Дозволите, мени се чини као да ми се глава окреће... Деоба, јарац, тврдоглава жена, властелин из Тамбова, изненадан долазак полицајца, сутра двобој, моја савест није чиста, воћњак, забран за бесцење, доручак, граја, гунгула... не, то је и сувише! Извините ме, господо... ја нисам у стању... ја ништа не разумем шта ми ви говорите, ја то не могу, не могу, не могу! (Одлази).

Пехћерјов. Николаје Иванићу! Николаје Иванићу! Е, ово је дивно... домаћин отишао, а шта ми сад да радимо?...

Наглановић. Каква је то гужва! (Вељвицком). Идите, реците му да ја треба да говорим са њиме по службеном послу. (Вељвицки одлази).

Каурова. Нек иде с милим Богом! Него кад ћеш ти, баћушка, да нас делиш?

Пехћерјов. Ја? Хвала вам лепо, шта је вама? Ви мора бити да ме за неког другог сматрате?

Беспандин. Е, сад смо фино удесили! Ех, ги!... Нека су проклете све жене од данас па до века! (Одлази).

Каурова. Ја, у сваком случају, ту нисам ништа крива!

Вељвицки (улази). Николај Иванић је пору-

чио да не може никог примати; морао је да легне у постељу.

Н а г л а н о в и ћ. Е, то значи да су га гости лепо угостили. Шта знам да радим, оставићу му писмо... Моје поштовање целој компанији. (Одлази).

П е х ћ е р ј о в. Па чекајте... куда ћете?... и ми ћемо са вама. Морам признати да овако што још свога века нисам видео. (Одлази).

К а у р о в а. Петре Петровићу, баћушка!... размислите... (Одлази за Пехћерјовим).

М и р в о љ и н. Евгеније Тихонићу, шта ви чекате? па ваљда нећемо ми сами остати, хајдемоте.

С у с л о в. Стој, причекај мало да се он прибере, па ћемо окренути преферанс.

М и р в о љ и н. То није рђаво; а у оваквим случајевима није згорег нешто и попити...

С у с л о в. Право кажеш, Мирвољине, да попијемо. Ала је то жена! та би и моју Глафиру Андрејевну за појас заденула... Баш братска деоба, није вајде!...

1849 год.

Одломци из успомена својих и туђих

— Превео Љубомир Ј. Максимовић —

I[1]

СТАРИ ПОРТРЕТИ

...На једно четрдесет врста од нашег села, живео је, пре много година, брат од стрица моје мајке, гардијски наредник у оставци и доста богат властелин, Алексије Сергјејић Тељегин — на своме породичном имању Суходолу. Он сам није нигде излазио, па зато није ни нас посећивао; али мене су два, три пута годишње слали к њему у посету — испрва са гувернером а доцније самога.

Алексије Сергјејић ме је увек дочекивао врло љубазно — и ја сам гостовао код њега по три, четири дана. Упознао сам га кад је већ био старац: сећам се, кад сам дошао код њега први пут, било

[1] Сматрам да је потребно да мојим „Одломцима" дам мало објашњење. Ја сам изабрао облик приче где писац говори као прво лице стога што ми је тако било најзгодније — те молим читаоца да приповедачево „ја" не сматра само као лично „ја" самога аутора. То је наглашено већ и самим насловом одломака: „Из успомена својих и — туђих".

И. Т.

ми је дванаест година; а он је већ био превалио седамдесету. Он се родио још за време царице Јелисавете — последње године њеног царевања. — Он је живео сам са својом женом, Малањом Павловном, а она је била десет година млађа од њега. Имао је са њом и две кћери, али оне су се биле већ одавно удале и ретко су долазиле у Суходол; између њих и њихових родитеља претрчала је црна мачка, и Алексије Сергјејић их скоро никад није ни спомињао.

Као да сад гледам онај старински, прави властеоски, степски дом. Једноспратан, са огромним мецанином, саграђен у почетку нашега столећа, од необично дебелих борових брвана — таква брвна су се тада довозила из Жиздринских шума — о њима сад више нема ни помена! — он је био врло простран, имао је мноштво соба, истина доста ниских и мрачних: прозори су у зидовима били просечени мали, због топлоте. Као што и следује — (у самој ствари требало би рећи: као што је и следовало) — зграде за чељад и разни амбари опкољавали су господски дом са свих страна — а и воћњак је био уз њега, доста мали, али са финим воћкама, сочним јабукама и крушкама што немају семенке.

На десет врста унаоколо протезала се равна, масна црноземна степа. Ни једног високог предмета, на коме би се око зауставило: ни једног дрвета, па чак ни црквеног звоника; једва ако по негде стрчи ветрењача са старим, искрзалим крилима; баш као и сам Суходол!

У унутрашњости дома собе су биле претрпане сасвим обичним, припростим намештајем; једино је мало необичнији био један километарски стубић, који је стојао на прозору од салона, са оваквим натписима: „Ако шездесет осам пута обиђеш око ово сале — прећићеш једну врсту; ако осамдесет седам пута прођеш од крајњег угла салона до десног угла од билијара — прећићеш једну врсту" — и т. д.

Али најјачи утисак на госта који је први пут долазио, остављао је велики број слика, обешених по зидовима, које су биле већим делом од такозваних италијанских мајстора: све неки старински пејзажи и слике са митолошком и религиозном садржином.

Но како су све те слике биле јако поцрнеле и чак се потклобучиле — то су се виделе само боје тела или таласасте црвене драперије, на некој невидљивој особи, — или камени свод, који као да виси у ваздуху, или раскушљано дрво са плавим лишћем, — или дојка нимфе са великом јагодицом, која личи на поклопац од чиније за супу, расечена лубеница са црним семењем, чалма с перјаницом изнад коњске главе, — или је, опет, штрчала нека џиновска мрка нога неког апостола, са мускулозним листовима и прстима уздигнутим на горе.

У салону, на почасном месту, висио је портрет царице Катарине II у стојећем ставу, копија са познатог портрета од Лампија, предмет нарочитог поштовања и, може се рећи, обожавања самог домаћина. Са таваница су се спуштали стаклени лустери, са бронзаним деловима, врло мали и врло прашњави.

Сам Алексије Сергјејић био је онижи, трбушаст старчић са једнобојним, подбулим, али пријатним лицем, с упалим уснама и веома живим очицама испод високих обрва. Он је чешљао своје ретке власи према затиљку, а тек 1812 године престао је да се пудерише. Алексије Сергјејић је стално носио мрки „реденгот” са три оковратника, који су му падали на рамена, штрафасти прсник, панталоне од јеленске коже и загасито црвене сафијанске чизмице, са изрезима у облику срца и кићанкама на врховима сарâ; носио је белу батистену кравату, жабо, маншете и два златна енглеска „заструга”, у сваком џепу од прсника по један. У десној руци држао је он обично емаљирану табакеру са „шпанским” дуваном — а левом се ослањао на трску са сребрном дршком, која се од дуге употребе сасвим излизала.

Гласић Алексија Сергјејића био је носни, пискав — а сам он се стално осмехивао, љубазно, али некако с висине, не без извесне самозадовољне важности. Он се и смејао исто тако љубазно, танким, као бисер ситним смехом. Био је до крајности учтив и предусретљив — по старом Јекатеринском начину — а руке је покретао лагано и благо, опет по старом начину. Због слабости ногу он није могао да иде — него је претрчавао журним корачићима од фотеље до фотеље, у коју је седао — управо падао — одједаред — меко, као јастук.

Као што сам већ рекао, Алексије Сергјејић нигде није излазио и са суседима се познавао врло слабо, иако је волео друштво — јер је био човек доста го-

ворљив! Истина, он је друштва имао довољно и код своје куће: разни Никанори Никанорићи, Севастјеји Севастјејићи, Фјодулићи, Михејићи, све сиромашни властеличићи у овешталим казакинима и блузама, често добивеним од Алексија Сергјејића, живели су под његовим кровом, а да и не говоримо о сиротим властеокама у цицаним хаљинама, црним повезачама и с платненим ташнама у чврсто стегнутим шакама. Све су то биле разне Авдотје Савишне, Пелагије Мироновне и просто Феклушке и Аринке, које су нашле уточиште на женској половини куће. За сто Алексија Сергјејића није седало никад мање од петнаест особа... Такав је он био човек, гостољубив!

Између свих тих гостију-питомаца нарочито су се истицале две личности: патуљак, са надимком Јанус или Дволики, по некима данског, а по некима јеврејског порекла; и још луди кнез Л. Сасвим противно тадашњим обичајима, тај патуљак уопште није служио за забаву господе, и није био никаква будала; напротив, он је стално ћутао, изгледао је озлојеђен и суров, мрштио је чело и шкргутао зубима, чим би му се неко обратио са питањем.

Алексије Сергјејић га је називао и филозофом, чак га је и поштовао; њему су за столом давали да се послужи увек први, после гостију и домаћина.

— Њега је Бог ударио, — имао је обичај да каже Алексије Сергјејић, — али то је већ његова, Господња воља; но зато тек ваљда не треба и ја да га врeђам.

— А по чему је то он филозоф? — запитах ја једном. (Мене Јанус није радо гледао; дешавало се, тек што му ја приђем, а он се одмах накостреши и промукло промрмља: Туђинче! не досађуј ми!).

— Боже мој, како то говориш! Како да није филозоф? — одговори Алексије Сергјејић. — Ти, младићу, погледај само, како он прописно ћути!

— А зашто је он — дволик, са два лица?

— Па зато, господичићу мој, што он споља има једно лице — па га ви, што не видите даље од носа, по томе и цените... А друго, право, он скрива. И то лице знам једино ја — и због тога га волим... Јер... то му је лице добро. Ти, например, истина, гледаш, али ништа не видиш... а ја и без речи видим: осуђује ме због нечега; јер он је врло строг! И то никад без разлога. То ти, господичићу, не можеш да разумеш; али слободно веруј мени, старцу!

Праву историју дволиког Јануса — одакле је он дошао, како је доспео до Алексија Сергјејића — то нико није знао; но зато је историја кнеза Л. била свима добро позната. Као двадесетогодишњи младић, из богате и чувене породице, он је дошао у Петроград и ступио у службу у гардијски пук. Но царица Катарина га је већ на првом пријему у двору уочила — и, зауставивши се пред њим, и указавши на њега лепезом, гласно изговорила, обраћајући се једном из своје околине:

— Погледајте га само, Адаме Васиљевићу, како је сладак! Права луткица!

Јадном дечку удари крв у главу: вративши се ку-

ћи, он нареди да му спреме кола — па, метнувши преко груди ленту Св. Ане, крену да шета по граду, баш као да му је заиста царица дала ленту.

— Гази свакога, — викао је он кочијашу, — ко ти се не склони с пута!

Све је то одмах било достављено царици; изађе наредба — да га прогласе за лудог и да се преда под старатељство његовој старијој браћи; а ови га, ни мало не оклевајући, одвезоше у село, везаше га ланцима и бацише у „зидану фиоку". Желећи да се користе његовим имањем, они га, јадника, нису пустили чак ни тада кад се прибрао те понова дошао к себи — и тако га и оставише под кључем, све док му се ум збиља сасвим не помрачи.

Али тај злочин им никакву корист није донео: кнез Л. је преживео своју браћу — и доспео, после дугих патњи и искушења, под покровитељство Алексија Сергјејића, коме је он био неки рођак. — Кнез је био гојазан, сасвим ћелав човек, са дугим, танким носом и плавим, испупченим очима. Он је сасвим одвикао био да говори — једино је још мрмљао нешто неразумљиво; али је особито лепо певао старинске руске песме, очувавши до дубоке старости сребрнасту свежину гласа, а за време певања потпуно јасно изговарајући сваку реч.

По некад је наилазило на њега нешто као беснило — тада би он постајао страшан: одлазио би у угао собе, окретао се лицем зиду и, сав ознојен и црвен-црвен преко целе ћеле све до потиљка, зацењивао се од пакосног смеха, па би, лупајући ногама,

наређивао да туку некога — вероватно његову браћу. — „Удри!” викао би он, гушећи се и кашљући од смеха, — „удри, не жали, удри, удри изроде, удри моје злотворе! Тако, ето тако!”

Уочи своје смрти он је веома зачудио и уплашио Алексија Сергјејића. Ушао је код њега у собу, сав блед и смирен и, поклонивши се дубоко, прво му се захвали за гостопримство и пажњу, а затим га замоли да пошаље по свештеника; јер смрт је била дошла к њему — он ју је видео — па би хтео свима да опрости и себе да очисти.

„Па како си је ти то видео?” промрмља пренеражен Алексије Сергјејић, који је тада од њега први пут чуо смишљен говор.

— Каква она изгледа? Је ли баш са косом?

— Није, одговорио му је кнез Л., — сасвим је проста старица, у рекли, али има само једно око на челу, но том једном је век бесконачан.

И збиља, сутрадан кнез Л. умре, обавивши све обреде и опростивши се са свима дирљивим речима, и то сасвим разумно.

— Ето, тако ћу и ја умрети, — често је говорио Алексије Сергјејић. И заиста, нешто слично се догодило и с њиме — али о томе доцније.

А сад да се вратимо на оно раније. Са суседима, као што сам већ рекао, Алексије Сергјејић није се дружио; а и они њега нису много волели, називали су га особењаком, гордељивцем, потсмевалом, па чак и мартинистом, који не признаје вла-

сти, наравно и не разумевајући шта та реч управо значи.

У извесној мери су суседи били и у праву: Алексије Сергјејић је проживео скоро седамдесет година у своме Суходолу, не долазећи скоро ни у какву везу са околним властима: ни са начелством, ни са судом.

— Суд је за разбојнике, а команда за војнике, — говорио је он, — а ја, хвала Богу, нисам ни војник, ни разбојник.

Настран је, и особењак био Алексије Сергјејић, али душа му није била ситничарска. Испричаћу вам неколико ствари о њему.

Сасвим тачно никад нисам знао каква су била његова политичка убеђења — ако се само у његовом случају може применити овај најновији израз; али, на свој начин, он је био аристократ — много пре аристократ него властелин. Толико пута је он изражавао жаљење због тога што му Бог није дао сина-наследника, „на част роду, а за продужење породичног имена".

У његовом кабинету висило је на зиду родословно дрво Тељегиних, врло гранато, са мноштвом кружића у облику јабука, у златном оквиру.

— Ми, Тељегини, — говорио би он, — ми смо породица прастара, од исконских времена; и, колико је год нас Тељегиних било, ниједан није дреждао по претсобљима, нити је кичму савијао, ни пред чијим вратима није шеćкао, нико се од нас по судовима није хранио, нити је од државе

плату изгледао, Москви нисмо нарочито тежили, у Петрограду нисмо сплеткарили; увек нам се знало где смо, сваки на своме месту, свој човек, на својој земљи... оџаковићи, господине мој, и коленовићи! Ја сам, истина, служио у гарди, али, хвала ти лепо, нисам дуго".

Алексије Сергјејић је више ценио старо време.

— Слободније је онда било и уређеније, то ти поштено кажем! А од тисућу осамстотините године (зашто баш од те године, то он није објашњавао) кренуше ти, брате мој, ти ратови, па чизма изиђе на површину. Натакоше ти господа официри на своје главе неке калпаке са петловским реповима — па се и сами петловима уподобише; притегнули ти оне вратове да већ нема куд више... све крче, очи им се исколачиле — а како и да не крче? Неки дан дојездио код мене некакав полицијски каплар: — Ја сам, вели, до вас, ваше благородство... (пази само чиме је намислио да ме задиви!... ја и сам знам да сам благорођен...), имам код вас посла. А ја њему: — Уважени пријатељу, гледај ти па пре тога распучи те копче на оковратнику. Јер шта ће бити ако ти дође да кинеш! Ах, шта ће онда бити с тобом! Шта ће бити с тобом! Пући ћеш, брате, као печурка пролетња... А ја да одговарам! — А и пију ти они, та војна господа, о-хо-хо! Ја им скоро увек дајем цимљанско; јер — било оно цимљанско, био то најфинији токај — за њих је то сасвим свеједно; све то код њих глатко и брзо тече низ грло — где ће они то да разликују? Па онда још

нешто: и тај сисак су сад почели да сисају, дуван да пуше. Стрпа ти лепо господин официр исти тај сисак себи испод бркова, у уста — па и на нос и на уста, чак и на уши дим пушта — па мисли — ко је, он је! Ето, и ти моји зетови — иако је један од њих и сенатор — а други тамо некакав куратор — и они тај исти сисак сисају — и тако исто сматрају да су цео свет за појас заденули!...

Алексије Сергјејић никако није трпео дуван, а ни псе, нарочито оне мале.

— Е, ако си Француз, ти онда држи мопса: ти трчиш, ти ђипаш на све стране — а и он за тобом, само реп надигне... а нама — ког ће нам ђавола он!

Он је био врло уредан и осетљив. О царици Катарини није говорио друкчије него са усхићењем и повишеним, донекле књишким стилом:

— Била је полубог, а не човек! — Ти, господичићу, само погледај какав је то осмејак, — додавао би он, с поштовањем указујући на Лампијев портрет; — и сам ћеш признати: то је полубог! Ја сам у своме животу био толико срећан да сам био удостојен части да станем пред тај осмејак, и он ми се, док сам год жив, неће из мога срца изгладити! — Па би нам том приликом причао разне анегдоте из Катарининог живота, које ја иначе нисам нигде нити чуо нити у књигама наилазио. Ево једне од њих.

Алексије Сергјејић није дозвољавао ни да се из далека наговести каква слабост велике царице. „И најзад”, — викнуо би он, — „зар се о њој може тако

судити као о обичним људима? — Једном она, за време јутарње тоалете, седећи огрнута лаким пењоаром, нареди да јој се очешља коса . . . И да видите чуда! Камерфрау провлачи чешаљ — а електричне варнице само прште! — Она дозва дворског лекара Роџерсона, који се, као дежурни, ту нашао, па му рече: „Ја знам да мене, за поједине моје поступке, многи осуђују: али видиш ли ти овај електрицитет? То значи да поред такве моје природе и физичког састава — ти то и сам можеш увидети, јер си лекар — мене не треба осуђивати — мене само треба разумети!"

У памћењу Алексија Сергјејића неизгладиво се забележио следећи случај. Он је стојао једаред на унутрашњем стражарском месту, у двору, — а било му је свега шеснаест година. Стајао он тако, кад тек наиђе царица поред њега — он је поздрави . . . „а она", — са одушевљењем клицаше на овом месту Алексије Сергјејић, — „осмехнувши се на моју младост и на моју усрдност, саизволи ми дати своју ручицу да је пољубим, и потапша ме по образу, па ме запита: ко сам ја? одакле сам? како се презивам? а затим . . ." Овде би старца глас обично издавао . . . „затим ми је наредила да у њено име поздравим моју мајку и да јој захвалим за то што тако добро васпитава своју децу. Да ли сам ја у тај мах био на небу или на земљи — и како, и где се она изволела удаљити, да ли се на небеса уздигла или је просто у друге одаје отишла . . . то ја ни данас не знам!"

Ја сам толико пута покушао да испитам Алексија Сергјејића о оним старим временима, о људима који су били око царице... Али он би скоро увек избегавао да ми одговори. „Шта има да се прича о староме?" одговарао би он обично... „само човек себе мучи: то ме сети да сам и ја онда био здрав и крепак — а сад већ ни једног зуба у глави немам. И онда, доста је кад се каже: добро је било у старо време... и толико! А што се тиче тих људи — јер ти би, чини ми се, хтео нешто о царичиним љубимцима да чујеш? — е па лепо, јеси ли видео како на водену површину искочи мехур? Докле је цео, на њему се пресијавају све боје! И црвена, и жута и плава — једном речју: дуга или брилијант! — Само што он никад није дугог века — и онда од њега ни трага не остаје. Е такви су ти били и ти царичини..."

— Добро, а Поћомкин? — запитах ја једаред.

Алексије Сергјејић се уозбиљи. — „Поћомкин, Григорије Александровић, био је човек државник, богослов, васпитаник саме Катарине, њено чедо, тако се мора рећи... Али доста о томе, господичићу!"

Алексије Сергјејић је био човек врло побожан — и, макар и преко воље, али цркву је похађао уредно. Сујеверје се код њега није могло запазити; он се потсмевао празноверицама, уроцима и осталим „бесмислицама", но ипак није волео да му зец преко пута претрчи — а ни сусрет са попом му није био пријатан. Но и поред свег тога био је према духовним лицима веома пажљив, и увек би тражио од њих

благослов, чак их је и у руку увек љубио. Али је нерадо разговарао са њима.

— Нека јака дува се од њих осећа, — објашњавао би он; — а ја сам, грешник, на то веома осетљив; коса им тако дугачка, па маслена, раскушљавају је на све стране — мисле да ми тиме поштовање указују, и за време разговора се гласно накашљују, да ли што се снебивају, или што би и тиме да ми се умиле. А стално ми и смртни час спомињу! А ја, брате, — нек прича што ко хоће — ал' ја бих ипак да још коју годиницу поживим. Само ти, господичићу, те моје речи немој да понављаш; — поштуј духовни чин — њега само будале не поштују; — и ја сам крив што под старе дане овакве глупости говорим."

Алексије Сергјејић је био учен на онај старински начин — као и сва тадашња властела; али је он у извесној мери тај недостатак читањем сам попуњавао. Читао је само руске књиге, написане концем прошлога века; писце најновијег времена сматрао је као недопечене, а њихов стил као слаб . . . За време читања стављали су поред њега, на једноноги округао сточић, сребрн жбан са неким нарочито зачињеним пенушавим квасом, од кога се по свима собама ширио пријатан мирис. Он сам, пак, стављао је при том на врх носа велике округле наочари; али у последње време није толико читао колико је замишљено гледао преко својих наочари, подижући обрве, жваћући безубим устима и уздишући. Једном сам

га затекао где плаче, с књигом на крилу — што ме је, морам признати, веома зачудило.

Он се сетио следећих стихова:

О пребедни људски роде!
Непознат је теби мир!
И тек тада постигнеш га
Када гуташ гробни прах...
Горак ли је такав покој!
Спи, мртваче!...
А ти, живи, исплачи се!

Те стихове сачинио је неки Гормић-Гормицки, путујући поета, коме је једном приликом Алексије Сергјејић дао уточиште у своме дому — пошто му се он учинио човек деликатан, па чак и суптилан: носио је ципелице са машницама, изговор му је био московски, и, подижући очи к небу, често би уздисао. Но, осим свих тих врлина, Гормић-Гормицки је говорио француски савршено, јер се школовао у једном језуитском колегијуму, — а Алексије Сергјејић је француски само „разумевао". Али кад се једног дана опио у крчми као цепаница, тај исти суптилни Гормицки се показао као необично разуздан човек: просто је премлатио домаћиновог камердинера, кувара, две праље које су му дошле под руку, па чак и једног столара који се ту случајно нашао — и још је неколико прозора разбио, при чем је из свег грла викао: „показаћу ја њима, тим руским трутовима, гејацима неотесаним!"

И каква се само снага показала у томе деликатном створу! Једва је с њим осам људи на крај изашло! — Због тог нереда, Алексије Сергјејић је наредио слугама да стихотворца избаце из куће, али да га претходно добро проваљају по снегу — то се дешавало зими — да би се отрезнио.

— Јесте, — говорио је често Алексије Сергјејић, — прошло је моје време; као оно тркачком коњу, кад га шкартирају и расходују! Ето и стихотворце сам у својој кући издржавао, и слике и књиге од Јевреја куповао — и гуске ми нису лошије биле од Мухановских — а моји голубови-превртачи прави лепезани! . . . Све сам ти ја волео! Једино керове никад нисам држао — јер ту ти је и пијанство и смрад и лакрдијаштво! А пуст сам био и необуздан! Да је нешто Тељегиново, а да није првокласна ствар . . . Боже склони! И штале су ми биле чувене. — Порекло су водили ти моји коњи. . . шта мислиш, господичићу, одакле? Од оних најчувенијих коњушница цара Ивана Алексјејића, брата Петра Великога . . . То ти је сушта истина! Све сами ждрепци-зеленци, сијају као ватра — грива им до колена, репови до земље . . . Прави лавови! — И све је то било — и битисало! Таштина над таштинама — и само таштина! Али, најзад, шта има да се жали! Свакоме човеку је његова граница одређена. — Више од неба нећеш узлетети, у води се не може живети, а са земље нико неће побећи . . . Протавориће̂мо како-тако још неко време!

И старац би се опет осмехивао и шмркао свој шпански бурмут.

Сељаци су га волели: господин је, по њиховим речима, био добар, није био на крај срца. Само што су и они понављали да је „коњ израсходован". Раније би Алексије Сергјејић у све сам улазио — ишао би и у поље, и у воденицу, и на бачије, и у кошеве, чак би и у сељачке избе загледао. Сви су познавали његове тркачке чезе, обложене љубичастим плишем и запрегнуте крупним коњем са широком бразготином преко читавог чела, кога су звали „Фењер" — а који је био из оне чувене ергеле. Алексије Сергјејић би сам кочијашио, обавивши крајеве дизгина око руке. Али кад му наста седамдесет годиница, старац махну руком на све то — па повери управу над имањем надзорнику Антипу, кога се он у ствари бојао и називао га Микромегасом (успомене на Волтера!) — а по некад просто лопужом.

— Па, лопужо, шта има ново? Јеси л' много згрнуо у амбаре? — говорио би он тако, с осмехом на лицу, гледајући лопужу право у очи.

— Све вашом милошћу, — одговарао би му Антип весело.

— Милост — милост, али ти добро отвори очи, Микромегасе! Моје поданике, сељаке, не шали се главом да дираш! А ако ми се ма ко од њих пожали . . . погледај само, мој трсковац је сасвим близу!

— Вашу тршчицу ја, baћушка Алексије Сергјејићу, увек одлично памтим, — одговара му Антип-Микромегас, и глади своју браду.

— Е, то ти је паметно, — памти!

И господин, и надзорник, обојица се један другом у очи смеју.

Са свима домаћим и уопште са крепосним људима, са „поданицима” (Алексије Сергјејић је волео ту реч) — поступао је он врло лепо.

— Јер размисли и сам, синовче: својег ничег немају, сем оног крста о врату — па и он је бакаран — а уза све то још да на туђе ни погледати не сме... па где је ту логика?

Наравно, не треба ни говорити да о такозваном крепосном питању у то доба нико није ни помишљао; оно није могло узбуђивати ни Алексија Сергјејића: он је најспокојније владао својим „поданицима”; али рђаву властелу је осуђивао и називао их непријатељима свог рођеног сталежа.

Алексије Сергјејић је уопште властелу делио на три групе: на разумне — „којих слабо има”; на неразумне, „којих има прилично”, и на будале, „којих има тушта и тма”. — А ако је неко од њих према својим поданицима суров и бездушан, — тај је и пред Богом грешан и пред људима крив!

Да, добро је живела домаћа послуга код старца; поданицима који му нису на очима, наравно, теже је било, и поред свег његовог трсковца којим је претио Микромегасу. — И колико је само било те домаће послуге у његовој кући! — А сви су они били углавном стари, жилави, космати, џандрљиви, погрбљени, обучени у дугачке памучне кафтане — са јаким, киселим задахом!

А на женској половини се чуо једино бахат босих ногу и жубор сукања. — Главни собар звао се Иринарх; и звао га је увек Алексије Сергјејић отегнутим гласом: И-ри-на-а-арх! — Остале је звао: Мали! Малиша! Кога има тамо од поданика? — Звонца никако није волео: па ово није кафана, фала Богу!

Нарочито ме је чудило то, што ма у које време Алексије Сергјејић да зовне свога собара, он би му се оног истог тренутка јављао, као да је из земље ницао, — и, саставивши пете и затуривши руке на леђа, стојао је пред господином, тужан и некако љут, али усрдан слуга!

Алексије Сергјејић је био дарежљивији него што му је то његово имање дозвољавало; али није волео кад су га називали добротвором.

— Какав сам вам ја, брате, добротвор! . . . Ја то себи добро чиним — а не вама, драги пријатељу! — (кад се љутио или био нерасположен, он је свакоме говорио „ви").

— Сиромаху, — говорио би он, — удели једанпут, удели двапут, удели три. . . Е — ал' ако заинтачи па ти дође и четврти пут — ти му, најзад, и тада удели — али му тог пута додај: „Гледај ти, братац, па још нечим ради, а не само устима."

— Па добро, чико, — запитам га ја опет: — а ако просјак и после тога и пети пут дође?

— А ти му и пети пут удели.

Болеснике, који су му се за помоћ обраћали, лечио је он о свом трошку — иако сам докторима није много веровао — нити их је икад због себе звао.

— Моја покојна мајка, Бог да јој душу прости, — објашњавао би он, — лечила је све болести маслиновим уљем са сољу. То је давала и да се једе, и трљала је тиме — и све је пролазило — као руком однето. А ко је била моја мајка? Родила се још за Петра Великог — помисли само то.

Прави Рус је Алексије Сергјејић био у сваком погледу: волео је само руска јела, волео је руске песме — а хармонику — „фабричку измишљотину" — њу није трпео; волео је да посматра кад девојке играју коло, и кад жене играју у двоје; у младости је он и сам заносно певао и био први играч; волео је да се пари у купатилу — и то до толике мере да је Иринарх, који га је, као чувар купатила, при купању шљапкао брезовим прућем, које се претходно добро у пиву раскиселило, трљао га гужвом од траве, сукном, превлачио насапуњеним бобуком преко господског тела, — и тај је верноодани Иринарх имао обичај, сваки пут после таквог купања, да каже, силазећи са полице, и сам црвен као куван рак:

— Но, и овога пута остадох ја, раб Божији Иринарх Толобјејев, у животу... Али како ће се то идући пут свршити?

А говорио је Алексије Сергјејић дивним руским језиком, донекле старинским, али укусним и чистим, као изворска вода, непрестано засипајући свој говор омиљеним узречицама: „на поштену реч; да не да Бог; нек прича шта ко хоће; господине и господичићу мој..."

Уосталом, доста о њему. Да кажемо коју реч и о чичиној супрузи, Малањи Павловној.

Малања Павловна је по старини Московљанка и важила је у Москви као прва лепотица, la Vénus de Moscou. — Ја сам је познавао као већ стару, мршаву жену, са финим, али незначајним цртама лица, са зечји кривим зубима у мајушним устанцима, са мноштвом ситно завијених жутих прамичака косе на челу, са обојеним обрвама. На глави је стално носила чепац у облику пирамиде са ружичастим тракама, на врату висок оковратник, и била у краткој белој хаљини и свиленим папучама са црвеним потпетицама; преко хаљине носила је блузу од плавог атласа, са опуштеним, празним рукавом, од десног рамена.

Иста таква тоалета била је на њој и на Петровдан 1789 године! Пошла она тога дана, још као девојка, са родбином, на Ходинско поље, да посматра чувено песничање, које је приредио био Орлов.

— А граф Алексије Григоријевић... (о, колико пута сам ја слушао ту причу!).... — опазивши ме међу родбином, приђе ми, поклони ми се сасвим ниско, узевши шешир у обе руке, и рече ми: „Лепотице писана, рече он, а што си тај рукав с рамена спустила? Да л' и ти хоћеш са мном песницама да се бијеш?... Изволи само; али ти унапред кажем: већ си ме победила — предајем се! — И сматрам се твојим заробљеником!..." А сви на нас гледају и диве се.

И ту тоалету од тада никад није мењала.

— Само што капу онда нисам имала овакву — онда сам носила а ла бержер де Трианон; — и, ма да ми је фризура била напудрована, моја коса, као злато, само је блистала, само је блистала!

Малања Павловна је била глупа, што се каже, до светости; брбљала је на празно, као да ни сама није добро знала шта јој из уста излази — а понајвише је говорила о Орлову. — Орлов је, може се рећи, постао главни интерес њенога живота. — Она би обично улазила . . . не! она би упливала, равномерно крећући главом, као пауница, у собу, заустављала би се на средини, чудно некако искренувши једну ногу и придржавајући са два прста крај опуштеног рукава (мора бити да се и та поза некада Орлову свиђала); немарно-гордо погледала је око себе, као што и следује лепотици — чак је некако и пофркивала и шапутала: „Идите, молим вас!” — баш као да јој је некакав досадан каваљер - заљубљенко досађивао комплиментима — па би наједном одлазила, лупнувши потпетицом и слегнувши раменом.

Шпански бурмут је и она шмркала из малене бомбонијере, вадећи га сићушном златном кашичицом — а неки пут, нарочито када би наишло неко ново лице, приносила би одоздо, не очима, него носу — (она је имала врло добар вид) — двоструки лорњон, кокетујући и окрећући га у својој белој ручици са одвојеним малим прстом.

Колико ми је само пута описивала Малања Павловна своје венчање у Вазнесенској цркви, на Арбату — „тако лепа црква” — и како је тада ту сва

Москва присуствовала... каква је само гурњава била! Господе Боже! Шестопрежни екипажи, златне каруце, брзци-тркачи пред интовима... Једног тркача графа Завадовског су чак кола прегазила! А венчао нас је сам архијереј — и какав је само говор одржао! Сви су плакали — где год сам погледала — свуд само сузе, сузе... а генерал-губернатор је дошао са коњима тигрове боје... Па шта су ми само цвећа донели!... Просто ме засули цвећем! И како се том приликом један странац, богат-пребогат, од љубави убио — и како је и Орлов ту присуствовао... А пришавши мом Алексију Сергјејићу, честитао му је, и назвао га је најсрећнијим човеком... — Е баш си добросрећник, каже му он, ти, ветропире! — И како се Алексије Сергјејић, у одговор на те речи, тако чудесно поклонио и махнуо капом и перјаницом по поду с лева на десно... дајући тиме на знање: Ваша Светлости, сада је између вас и моје супруге постављена црта, коју ви нећете преступити! — А Орлов, Алексије Григоријевић, одмах је то разумео и похвалио га. — О! то је био такав човек! такав човек!

...Или, например, једном смо ја и Алексис били код њега на балу — ја сам била већ удата — а какву је само дивну брилијантску дугмад он имао! И ја не могадох да се уздржим, него их похвалих. Какве, рекох, графе, дивне брилијанте имате! — А он, узевши са стола нож, отсече једно дугме и презентира ми га — и рече: Ви, голубице, имате у очима сто пута лепше брилијанте; станите само пред

огледало и сравните их. И ја стадох, а стаде и он поред мене. — Па, шта велите? Ко је у праву? пита ме он — а очима само кружи, само кружи око мене. . . . А мој Алексије Сергјејић се тада веома збунио; али ја му рекох: — Алексис, рекох му ја, ти, молим те, немој да се збуњујеш; ти то треба боље од мене да знаш! А он ми одговори: — Буди спокојна, Мелани!

— А ти брилијанти су и сад код мене, и стоје ми око медаљона Алексија Григоријевића — ти си га ваљда и видео, соколе мој, ја га носим о празницима на рамену, на ленти св. Ђорђа — јер је он био врло храбар јунак, и каваљер тога ордена: Турчина је у прах и пепео сатро!

Поред свег тог, Малања Павловна је била врло добра жена: њој је било лако угодити. — „Та вам ни мрава не би згазила”, говориле би о њој њене слушкиње. — Са страшћу је Малања Павловна волела све што је слатко — тако да је постојала нарочита једна старица која ни о чем другом није водила бригу него је само кувала и чувала слатко, па су је зато и прозвали слаткаром. Она јој је десетак пута дневно подносила кинески тањирић — час са ружиним листићима у шећеру, час са рабарбером у меду или са ананасним шербетом.

Малања Павловна се бојала усамљености — онда наилазе страшне мисли — и скоро је увек била окружена разним сиротицама које је издржавала и које би најубедљивије молила: „Говорите, говорите,

шта сте се ту укипиле — само место заузимате!" — а оне би тада везле као канаринке.

Како је била побожна исто колико и Алексије Сергјејић, она је много волела да се моли Богу; али, како, по њеним речима, није била добро научила да чита те молитве, то је нарочито у ту сврху држала сироту удовицу-ђаконовицу, која се тако укусно молила. Та се никад у животу није сплела! И заиста: та ђаконовица је умела потпуно беспрекорно да изговара молитвене речи, не прекидајући их ни при удисању, ни при издисању — а Малања Павловна би је само слушала и топила се од милине.

Она је држала код себе још једну удовицу; ова је морала пред спавање да јој прича бајке.

— Али само старе, молила би је Малања Павловна, оне што их већ знам; јер ове нове су све измишљене.

Веома је Малања Павловна била лакомислена — а по некад и неповерљива: наједном јој тек нешто дуне у главу. Она, например, није волела патуљка Јануса; њој се све чинило да ће он тек наједном потегнути па се развикати: „А знате ли ви ко сам ја? Бурјатски кнез! Е па покоравајте ми се!" — Или ако не то, а оно ће од дерта кућу запалити.

Малања Павловна је била дарежљива исто колико и њен Алексије Сергјејић; али никад није давала у новцу — није хтела ручице да каља — него би давала мараме, минђуше, хаљине, ленте. Или од ручка пошаље колаче или парче печења — а ако не то, а оно боцу вина. Још је волела о празницима жене да

гости: оне почну да играју, а она им потпетицама такт удара и позу заузима, као да и она игра.

Алексије Сергјејић је одлично знао да му је жена глупа; али се он ваљда још у првој години после женидбе навикао да се претвара да је она бајаги врло оштра на језику и да тобоже воли заједљиво да говори. По неки пут, чим се она тако сувише забрбља, он јој одмах припрети малим прстом, пребацујући јој:

— Ех, језичићу, језичићу! љуто ли ће да страда он на ономе свету! Пробошће га усијаном иглом!

Али се Малања Павловна због тога није налазила увређена; напротив, њој као да је ласкало да слуша такве речи: као вели, шта ћеш му! Нисам ја крива што сам се тако паметна родила!

Малања Павловна је обожавала свог мужа — и целог живота му је била примерно верна супруга. Али и она је у свом животу имала „предмет": младог сестрића, хусара, који је, како је она замишљала, погинуо у двобоју због ње — а који је, према тачнијим подацима, умро од удара билијарским таком по глави, при тучи у некој крчми. Акварелски портрет тог „предмета" чувала је она у свом тајном сандучићу. Малања Павловна би увек до ушију поцрвенела када је ко поменуо Капитончића — тако се звао „предмет"; — а Алексије Сергјејић би се нарочито мрштио и претио жени малим прстом и говорио јој:

— Не веруј коњу у пољу, нити жени у дому! Ех, тај Капитончић, тај Капитончић, он ми је већ! . . .

Тада би се Малања Павловна сва накострешила и узвикнула:

— Алексис, немојте да грешите душу, Алексис! Ако сте ви сами у младости са разним господичнама „шуровали”, ви ваљда мислите да су и други. . .

— Лепо, лепо, Малањушка, — прекидао би је с осмехом Алексије Сергјејић: — беле су ти хаљине, а још бећа душа!

— Беља је, Алексис, дабоме да је беља!

— Ах, тај језичић, тај језичић, — понављао би Алексис — и тапшао би је по руци.

Говорити о неким убеђењима Малање Павловне било би још неумесније него о убеђењима Алексија Сергјејића; па ипак, ја сам једном имао прилику да будем сведок чудног испољавања притајених осећања моје тетке. Једном у разговору поменух ја случајно чувеног Шешковског: Малања Павловна наједном сва пребледе у лицу — просто као мртвац, позелене, и поред свег белила и руменила — па проговори тупим, потпуно искреним гласом (што се њој врло ретко дешавало — она је увек по мало некако као кокетовала, нарочито удешавала свој говор и рскала):

— Ах, чије си ти то име споменуо! Па још пред спавање! Не изговарај ми то име!

Ја се зачудих: какав значај је могло имати то име за тако наивно створење, које не само да не може учинити, него не може ни помислити на нешто што је недозвољено? Тај страх, који се појавио после

скоро пола столећа, навео ме је на размишљања која нису баш највеселија.

Алексије Сергјејић је умро у својој 88-ој години, баш године 1848, која је, очевидно, чак и њега збунила. Њему је и смрт испала доста чудновата. Он се још изјутра осећао добро, иако већ никако наслоњачу није напуштао. Наједном он позва жену:

— Малањушка, ходи овамо.

— Шта је, Алексис?

— Време је да умирем, голубице, ето шта је.

— Бог с вама, Алексије Сергјејићу! Откуд вам то наједном паде на памет?

— Па ево откуд: прво и прво, треба у свему знати меру; а затим: гледам ја малочас у своје ноге... туђе ноге — и ништа друго! — На руке... и оне туђе! Погледам стомак — и стомак туђ! — Значи, нечији туђ век закидам. Него пошљи по попа; а док он не стигне, намести ми постељицу — са које ти више ни устати нећу.

Малања Павловна се пренерази, али ипак намести постељу, метну старца у њу и посла по попа. Алексије Сергјејић се исповеди, причести се, опрости се са домаћом чељад — и поче да га обузима сан. Малања Павловна је седела крај његовог кревета.

— Алексис! — викну она наједном, — не плаши ме, не затварај очи! Боли л' те што?

Старац погледа у жену.

— Не, не боли ме ништа... али тешко ми је... тешко ми је да дишем.

А затим, поћутавши неко време, он рече: — Малањушка, ето и тај живот пролете — а сећаш ли се, кад смо се венчали, какав смо диван пар били?

— Јесмо, радости моја, Алексис: најдивнији пар!

Старац опет поћута.

— Малањушка, а да ли ћемо се ми опет, на оном свету, видети?

— Молићу Бога за то, Алексис.

И старици грунуше сузе на очи.

— Хајд' не плачи, будалице; ваљда ће нас тамо Господ Бог подмладити — па ћемо опет бити онај дивни пар!

— Подмладиће нас, Алексис!

— Он, Господ, све може, — додаде Алексије Сергјејић. — Он је чудотворац! Па ће још и од тебе дотупавну жену начинити ... Не, не, душице, само се шалим; дај ручицу да ти пољубим.

— И ја твоју.

И обоје старих пољубише једно друго у руку.

Алексије Сергјејић поче да се смирује и да се заноси. Малања Павловна га умилно посматраше, стресајући вршком од прста сузе са трепавица. Она проседе тако читава два часа.

— Је л' починуо? — шапатом запита старица, вешта читачица молитава, извирујући иза Иринарха, који непомично, као пропітац, стојаше крај врата и нетренимице гледаше у господара који је одлазио.

— Почива, — одговори такође шапатом Малања Павловна.

Ту наједном Алексије Сергјејић отвори очи.

— Другарице моја верна, — промрмља он, — супруго моја најчаснија! До земље бих ти се поклонио за сву твоју љубав и верност — али како да устанем? Ходи да те макар прекрстим.

Малања Павловна се примаче, наже се... Али подигнута рука немоћно паде на покривач — и после неколико тренутака Алексије Сергјејић се утаја.

Његове кћери с мужевима стигоше тек на сахрану; деце није ни једна имала. Алексије Сергјејић их није заборавио у своме завештању, ма да их није поменуо на самртном одру. — „Маховином је обрасло моје срце према њима", — рекао ми је он једаред. Знајући његову доброту, ја сам се чудио тим његовим речима. — Тешко је пресудити родитеље и њихову децу. — „И највећојували мала пукотина је почетак", рекао ми је Алексије Сергјејић други пут поводом тог истог питања: — „и највећа рана па зарасте, али кад га једном отсечеш — онда ни нокат неће прирасти."

Мени се чини да су се кћери стиделе својих настраних старих.

После месец дана нестаде и Малање Павловне. Од самог дана смрти Алексија Сергјејића она скоро никако није ни устајала нити се облачила. Али су је сахранили у плавој блузи и са Орловљевим медаљоном на грудима, само без брилијаната. Њих су поделиле кћери, под изговором да ће те брилијанте употребити за украс на иконе; у самој ствари оне су их употребиле као украс за саме себе.

И тако — као живи стоје преда мном моји старци,

и лепе су успомене које ја о њима чувам. Међутим, баш за време моје последње посете код њих — (тада сам био већ студент) — одиграо се догађај који је унео известан несклад у оно хармонично-патријархално расположење којим ме је задахњивао дом старих Тељегиних.

Међу домаћом послугом био је и неки Иван, са надимком „Сухих” — кочијаш, или „кочијашче”, како су га звали због његовог малог раста — ма да више није био у младим годинама. То је био мајушан човечуљак, вижљаст, прћастог носа, кудраве косе, са стално насмејаним младачким лицем и мишијим очицама. Он је био велико спадало и велики весељак; све је он умео да направи, припремао је илуминације, змајеве, играо је све могуће игре, стојећки је јурио на коњу, даље је од свију на љуљашци летео, чак је и кинеске сенке умео да претставља.

Нико боље од њега није знао да забавља децу — а он је пристајао са њима и цео дан да се бакће. — Кад почне да се смеје, он продрмуса читаву кућу: одговарају му час с једног, час с другог краја — он их све разуме . . . Сви га грде, али се опет смеју.

Играо је Иван ванредно, нарочито „рибицу”. Хор громко запева, он истрчи у средину круга, па кад почне да се окреће, да скаче, ногама да лупа, и на крају кад тресне о земљу, — тада представља покрете рибице коју су избацили из воде на суво: савија се он и овако и онако, чак потпетице до потиљка приноси; — па онда, кад поскочи, кад се засмеје из свег гласа — просто се земља под њим тресе!

Дешавало се да Алексије Сергјејић, који је, као што сам већ рекао, био велики љубитељ песме и игре, никако није могао да издржи а да не викне: „Вањушку овамо! Кочијашче! Хајде рибицу, живо!" — а после неколико тренутака већ са усхићењем шапуће: „ах, разбојник један!"

И тако — кад сам последњи пут био тамо, улази тај исти Иван Сухих код мене у собу, па, не говорећи ни речи, пада на колена.

— Иванс, шта ти јс?

— Спасите ме, господару!

— Како? У чем је ствар?

И ту ми Иван исприча своју невољу. Њега су, пре двадесет година, трампила господа Сухих за неког другог крепосног мужика Тељегиних; — онако, просто заменили га, без икаквих формалности и докумената. Човек кога су им у замену за њега дали умре, господа Сухих су заборавила на Ивана, и он остаде у дому Алексија Сергјејића као његов чипчија; једино му је још надимак напомињао на његово порекло. — Али умреше и његови ранији господари; имање допаде у друге руке — а нови поседник, о коме се говорило да је човек суров, мучитељ, сазнавши да се један његов мужик, без икаквог права и закона, налази код Алексија Сергјејића, поче да га тражи натраг; а у случају непристанка претио је судом и казном — и то није претио само онако, на празно — пошто је сам он имао чин тајног саветника, и иначе био врло угледна личност у губернији.

Иван од страха прво потрча Алексију Сергјејићу.

Старцу би жао свог играча — па предложи тајноме саветнику да откупи од њега Ивана за добре паре. Али тајни саветник ни да чује: он је био Малорус и јогунаст као ђаво. Старац мораде дати назад оног јадника.

— Ја сам се овде саживео, овде сам се привикао, овде сам служио, овде хлеб јео и овде желим да умрем — говорио ми је Иван, и тада већ није било осмеха на његовом лицу; напротив, оно као да се било скаменило. . . — А сад треба да идем томе злотвору. . . Па јесам ли ја пас, да ме гоне са једне псарње на другу, са конопцем о врату. . . „хајд' сад иди!" Спасите ме, господару; замолите ви чику — спомените му како сам вас ја све веселио. . . Јер иначе ће се рђаво свршити; то без неке несреће неће проћи".

— Без какве несреће, Иване?

— Па ја ћу убити тога господина. Лепо ћу доћи, па ћу му рећи: господару, пустите ви мене натраг; а, ако нећете — ви гледајте и пазите се. . . ја ћу вас уцмекати!

Кад би зеба или чешљуга могле да говоре, па кад би ме почеле убеђивати да ће кљуном убити другу птицу — оне ме не би довеле до већег запрепашћења него што ме је довео Иван у тај мах. — Како! Вања Сухих, тај играч, то спадало, весељак, дечији љубимац — као што је и сам дете — тај најдобродушнији створ — зар тај да буде убица! Каква бесмислица! Ни једног му тренутка нисам поверовао; мене је до крајности поразило већ и само то што је

он могао и да изговори те речи! Па ипак ја пођох Алексију Сергјејићу. Нисам му рекао баш оно што ми је рекао Иван, али сам га усрдно почео молити да поправи некако ствар, ако је могућно.

— Драги мој господичићу, — одговори ми старац: — ја бих био рад, и од свег срца, али како да то учиним? Ја сам нудио том Малорусу велику награду — триста рубаља сам му нудио, целу истину ти кажем! а он — ни да чује! Па шта знам ја сад да радим? Поступили смо тада мимо закона, на голу реч, по старински. . . А сад, ето какво зло испаде! Јер тај Украјинац, какав је луд — он ће тог Ивана од мене силом одузети — он је моћан господин — губернатор је његов сталан гост — војнике ће ми тај Украјинац послати! А ја ти се тих војника, брате, бојим! Нема се шта: ја бих раније Ивана увек одбранио и задржао; — а сад ме, молим те, само погледај: каква сам слаботиња постао. Где ћу ја овакав да с неким мегдан делим?

И збиља, тог мог последњег доласка затекао сам ја Алексија Сергјејића веома остарелог и оронулог: чак су му и зенице у очима добиле млечну боју — као оно код мале деце — а на уснама му се појавио не онај ранији, самосвесни осмејак, него некакав напрегнуто-сладуњав, бесвестан осмејак, који ни за време сна не силази са лица код оронулих људи.

Ја саопштих Ивану одлуку Алексија Сергјејића. Он постоја, поћута, одмахну неколико пута главом.

— Па добро, — рече он најзад, — што је суђено — то се не може мимоићи. Само, моја је реч чврста.

То значи: само ми је једно преостало... Пред крај ћу чудо да направим. — Господару, дајте ми неку пару за чашицу вотке!

Ја му дадох; он се сасвим напи — и тог истог дана одигра такву „рибицу” да су жене и девојке просто вриштале — толико се изувијао!

Сутрадан ја отпутовах кући, а кроз три месеца — кад сам био већ у Петрограду — дознадох да је Иван заиста одржао своју реч!

Њега најзад дадоше и послаше новом господару. Овај га позва у свој кабинет па му саопшти да ће он код њега бити кочијаш, да му се поверава тројка вјатских коња, и да ће се с њиме врло строго поступити ако их не буде пазио и чувао, и уопште ако буде неисправан. — „Јер ја не волим да се шалим”.

Иван саслуша господина, прво му се до земље поклони — а затим му саопшти да, како год његова милост зна, али он његов слуга неће бити. — Отпустите ме на оброк, да се искупим, ваше високоблагородство, или ме дајте у војнике; јер иначе — ја за себе не јамчим!

Господин плану. — Ах, ти, животињо никаква! Шта си се ти то усудио да ми кажеш? — Пре свега знај да сам ја превасходство, а не високоблагородство; а сем тога, ти си већ изишао из година, а и растом ниси способан да идеш у војску; и, најзад, чиме ти то мени претиш? Ваљда тек нећеш имање да ми запалиш?

— Не, ваше превасходство, то нећу.

— Значи, да ме убијеш?

Иван поћута.

— Нисам ја слуга за вас, — проговори он најзад.

— Е, сад ћу ја теби показати да ли си ти слуга за мене, или ниси! — Па, пошто је заповедио да га ишибају, ипак нареди да му се преда тројка вјатских коња и да се зачисли као кочијаш у коњским шталама.

Иван се на изглед покори; поче да тера кола као кочијаш. А како је у томе послу био прави мајстор, то се ускоро допаде господару — у толико пре што се Иван понашао врло скромно и тихо, а коњи се под његовим рукама дотераше и поправише. Отимарио их он — глатки као челик — очију да не скинеш са њих!

Поче господар са њим да се извози чешће него с другим кочијашима. Често га тек само запита:

— Је ли, Иване, а сећаш ли се како смо се оно ја и ти први пут рђаво сусрели? Ваљда те је сад већ прошла она зла воља? — Али му Иван на те речи никад ништа не би одговарао.

А једном, пред само Богојављење, пође господар са Иваном у град на његовој тројки с прапорцима, са раскошним саоницама. Почеше коњи ходом да иду уз брдо, а Иван сиђе са свога седишта, зађе иза саоница, као да је нешто испустио. Мраз беше јако стегао: господин је седео добро умотан, а своју даброву шубару био је на уши натукао. Тада Иван извуче испод скута секиру, приђе страга господару, збаци му шубару с главе — па, проговоривши: „Ја сам, ти, Петре Петровићу, у своје време лепо говорио шта те чека,

а сад сам себе криви!" — и једним ударцем му располути главу. Затим заустави коње, натаче мртвом господину збачену шубару, па, опет се попевши на своје место, отера санке у варош, право у полицију.

— Ево вам, — рече он полицајцима, — Сухинског генерала, убијеног, а убио сам га ја. Како сам му казао — тако сам му и учинио. Везујте ме!

Ивана ухапсише, изведоше га на суд, осудише га на шибе, а после на робију. — У руднике је стигао весео, наш весели као птица играч — и ишчезе тамо за навек. . .

Јесте; и нехотице — иако у сасвим другом смислу, мора човек да понови са Алексијем Сергјејићем: — Лепо беше старо време . . . јесте, али враг нека га носи!

1881 год.

Ветрогоња

— Превео Љубомир Ј. Максимовић —

I

...Било нас је осморица у соби, — и разговарали смо о савременим догађајима и људима.

— Ја не разумем ту господу! — примети А.: — они су с ума сишли! Богами, с ума су сишли... Овако нешто још никад није било.

— Не, било је, — умеша се П., стар већ и оседео човек, који се родио двадесетих година нашега столећа: — ветрогоња је било и раније; само што они нису личили на данашње ветрогоње. За песника Јазикова је неко рекао да је он имао одушевљење које није било ни на шта упућено, беспредметно одушевљење; тако је и код тих људи њихова неозбиљност била беспредметна. — Ето, ако ми дозволите, ја ћу вам испричати историју једног мојег братанца, Мише Полтјева. Он може да служи као типичан пример тадашњих ветрогоња.

Он је дошао на свет Божији, сећам се, 1828 године, на властеоском имању свога оца, на једном од најзабаченијих кутова, забачене степске губерније. Мишинога оца, Андреја Николајевића Полтјева, ја још врло добро памтим. То је био прави старозаветни властелин, богобојажљив, достојанствен човек,

прилично — за оно време — образован, нешто је мало био, ако ћемо право да кажемо, на своју руку, а осим тога патио је од падавице... То је такође старозаветна, племићка болест... Уосталом, напади Андреја Николајевића били су тихи и завршавали су се обично сном и утученошћу. — Срца је био веома доброг, понашао се врло љубазно, не без извесне уображености: ја сам увек тако исто замишљао цара Михаила Фјодоровића. Сав живот Андреја Николајевића протекао је у неприкосновеном извршавању свих оних обреда који су установљени још у најстарије време, у строгој сагласности са свима обичајима древно-православног, свето-руског живота. Он је устајао и легао да спава, јео је и ишао да се купа, веселио се и љутио се (истина, и једно и друго врло ретко), чак је и дуван пушио, чак је и карте играо (две велике новине!) не онако како би њему пало на памет, не на своју руку, — него према завету и предању предака — достојанствено и свечано.

Сам он био је високог раста, ведар и меснат, глас му је био тих и нешто мало промукао, као што то често бива код добрих и поштених Руса; веома је пазио на чистоћу рубља и одела, носио је беле кравате и жуте као дуван, дугачке капуте, а његова племићска крв се ипак на први поглед познавала; да је поповски син или трговац — то нико не би рекао! Увек, у свим могућим случајевима и ситуацијама, Андреј Николајевић је несумњиво знао како треба да поступа, шта треба да каже, и какве баш

изразе да употреби; знао је кад треба да се лечи и чиме да се лечи, којим предзнацима треба веровати а на које се може не обраћати пажња... једном речју, знао је све шта треба да се ради... Јер све су, говорио је он, старци предвидели, на све су указали — само ништа ново не измишљају... А што је најглавније: без Бога ни до прага! Мора се признати, у његовој кући је владала страховита досада, у тим ниским, топлим и мрачним собама, у којима се тако често разлегала песма молитава и непрекидних бденија, са мирисом тамјана и посних јела, који скоро никако није ишчезавао!

Андреј Николајевић се оженио кад већ више није био у првој младости, са сиротом госпођицом из суседства, врло нервозном и болешљивом особом, некадашњом институткињом. Она је доста добро свирала у клавир, говорила француски на институтски начин, врло се радо одушевљавала и још се радије одавала меланхолији, па чак и сузама... Једном речју, била је немирног карактера. Сматрајући да је њен живот упропаштен, она није могла волети свога мужа, који њу, „наравно”, није разумевао; али она га је поштовала... сносила га је; а будући потпуно поштено и потпуно хладно створење, није ни један једини пут ни помислила на неки други „предмет”. Сем тога њу је увек сву потпуно заузимала брига, у првом реду за њено сопствено, заиста слабо здравље; а затим за здравље њеног мужа, чији су јој напади увек уливали неку врсту сујевернога страха, и најзад, брига за њеног јединца сина, Ми-

шу, којега је васпитавала она сама са много брижљивости.

Андреј Николајевић јој није бранио да се занима Мишом, — али под условом: да ни због каквог разлога не иступа из једном за увек одређених оквира, у којима је све имало да се креће у његовој кући! Тако на пример: на белу недељу и уочи Нове Године, Миша је смео да се облачи у „вертепаше" заједно са другим дечацима, шта више не само да је смео, него му се то стављало у дужност. . . Али зато — сачувај Боже, у неко друго време! итд., итд.

II

Сећам се тога Мише кад му је било тринаест година. — То је био веома лепушкаст дечко са руменим обрашчићима и мекушним усницама (а и сав он био је мекушан и пуначак), са малко испупченим, влажним очима, брижљиво заглађен и зачешљан, љубазан и стидљив — права девојчица! — Једно ми се само код њега није допадало: он се смејао врло ретко; али када се смејао — његови су се зуби, крупни, бели и као у зверке оштри, непријатно истицали, — у самоме смеху је звучало нешто оштро, па чак и дивље — скоро зверско, — а у очима су му севале неке ружне варнице.

Мати га је стално хвалила зато што је послушан и учтив — и што не воли да се меша са дечацима, него више нагиње женскоме друштву. „Мамин синчић, нежно детешце", — говорио је за њега отац,

Андреј Николајевић: — „али зато у храм Божији иде врло радо. . . И мене то радује". — Само је један старац-сусед, бивши срески начелник, једаред преда мном рекао за Мишу: — „Ама шта то говорите, па тај ће бити бунтовник". А мене је то тада, сећам се, збиља зачудило. Истина, бивши начелник је у свакоме видео бунтовника.

Исто тако примеран младић остао је Миша све до своје 18-те године, до саме смрти својих родитеља, без којих је остао тако рећи једног истог дана. Међутим ја, како сам живео у Москви, нисам ништа чуо о моме младом рођаку. Истина, један човек који је допутовао из његове губерније уверавао ме је да је Миша продао своје прадедовско имање у бесцење; — али мени је та вест изгледала и сувише невероватна! — Кад тек, наједаред, једног јесењег јутра, у двориште моје куће улете фијакер, запрегнут паром ванредних касача, са чудовишним кочијашем на боку; а у фијакеру, обучен у шињел војничкога кроја, са огромним дабровим оковратником, са качкетом накривљеним à la diable m'emporte, седи — Миша! Опазивши мене (ја сам стојао код прозора у салону и са чуђењем посматрао необичну запрегу), — он се засмеја својим оштрим смехом, па, оштрим покретом притегнувши свој шињел, искочи из кола и утрча у кућу.

— Мишо! Михаило Андрејевићу! — почех ја. . . — Јесте ли то ви?

— Говорите ми „ти" и „Мишо", — прекиде ме он. — Јесам — ја сам, сопственом персоном . . . до-

шао сам у Москву... да видим људе... а и они мене да виде. Ето, и до вас сам свратио. — Како вам се свиђају касачи?... А? — он се опет засмеја.

Иако је прошло седам година откако сам последњи пут видео Мишу, ја сам га ипак одмах познао. — Његово лице је остало сасвим младо и као и некад лепушкасто, — чак му ни бркови нису израсли; само што му се испод очију на образима појавила подбулост — а из уста му се осећало вино.

— А јеси ли ти одавно у Москви? — запитах га ја. — Ја сам мислио да ти тамо у селу водиш домаћинство...

— А! Село сам ја одмах баталио! — Чим су ми родитељи, Бог да им душу 'прости, умрли — (Миша се прекрсти озбиљно, без и најмањег лицемерства) — ја сам одмах, без икаквог отезања... ајн, цвај, драј! ха-ха! Јефтино сам продао, лоповлук! Наишла тако једна битанга. — Него, све једно! Бар ћу проживети за своје задовољство — а и друге ћу обрадовати. — Али шта сте се ви загледали тако у мене? — Зар ви збиља сматрате да је требало да се ја сам петљам са свим тим?... Него слушајте, чико, зар не бих могао добити једну чашицу?

Миша је говорио страшно брзо, журно и, у исто време, баш као иза сна.

— Али драги Мишо! — завапих ја: — па зар се ти не бојиш Бога? па на шта ти личиш, како изгледаш? А хоћеш још једну чашицу! И да си ти онако дивно имање продао буд' за што...

— Ја се Бога увек бојим и сећам га се, — при-

хвати он. — Па зар није он добар — тај Бог... он ће ми и опростити! А и ја сам добар... никога у животу нисам увредио. И чашица је добра; па, ако ћемо право, ни она никога не вређа. А мој изглед је сасвим правилан... Чико, ако само хоћете, ја могу сад на рукама по соби да се прошетам? Или да вам одиграм мало „козачок”?

— Немој молим те, то никако! Какво те сад играње снашло? Боље ће бити да седнеш.

— Ама ја ћу лако да седнем... Али што ви нећете ништа да кажете о мојим зеленцима? Погледајте само, па то су прави лавови! Ја сам их сад узео само под кирију, али ћу их неизоставно морати купити... заједно са кочијашем. — Много је то згодније кад човек има своја кола. А већ сам имао и паре, али ми јуче одоше... Али ништа, сутра ћемо то поправити. Чикице... а шта је било са оном чашицом?

Ја још никако нисам могао да се приберем. — Па добро, Мишо, а колико је теби година? Па теби сад није време да се занимаш коњима и коцком... него или да ступиш на универзитет, или у службу.

Миша се прво опет засмеја, а онда отегнуто зазвижда.

— Е, чико, видим ја, ви сте сад у меланхоличном расположењу. Свратићу код вас други пут. Него, знате шта: наиђите увече у Сокољнике. Тамо има и шатор разапет. Певају Цигани... Их ти! ех ти! пази само! На шатору застава, а на застави ве-еликим словима исписано: „Хор Полтевских цигана”.

Застава се лепрша као неки змај, слова на њој златна, просто човеку милина да прочита. Услуга — ко само зажели!... Неће вас одбити. Уздигли су прашину по целој Москви... тако ми Бога!... Дакле? Хоћете ли свратити? А што имам тамо једну!... Змија! Црна као чизма, љута као пас, а очи... жеравица! Никако не можеш да видиш шта хоће: да те пољуби или да те уједе?... Свратићете, је л' те?... Е, до виђења!

И, загрливши ме изненада и цмокнувши ме у раме, Миша истрча из куће, ускочи у кола, махну качкетом изнад главе, поцикну, — чудовишни кочијаш се искоси на њега кроз своју браду, касачи полетеше, и све ишчезе!

Сутрадан, ја, грешни човек, одох у Сокољнике, и збиља видех шатор са заставом и натписом. Улазна крила на шатору била су одигнута: а у њему граја, цика и вриска. Око њега се згрнуло мноштво људи. На земљи, на разастртом ћилиму седели су цигани и циганке, певали, лупали у даире, а усред њих, са гитаром у рукама, у црвеној свиленој кошуљи и кадифеним шалварама, вртео се као чигра — Миша.

— Поштована господо! Само изволите! Претстава ће одмах почети! Бесплатна претстава! — викао је он промуклим гласом. — Еј! шампањца! трас! бум! у таваницу! ах ти, разбојниче, Пол де Кок! — Мене, на срећу, није видео, и ја похитах да се удаљим.

Ја нећу, господо, надугачко да вам причам о мо-

јем запрепашћењу над оваквом Мишином променом. Али како се само могао онај тихи и скромни дечко наједаред претворити у овог пијаног окачењака?! Је ли могуће да се све то у њему крило још из детињства, и да је избило на површину одмах чим је са њега спао терет родитељске власти? — А да је он подигао прашину по целој Москви, како се то он изражавао, — о томе заиста није било никакве сумње; ја сам у мом животу видео много пустолина и пијанаца; али код овога је било нешто неодољиво, некакво беснило самоистребљења, неко очајање!

III

То весеље трајало је око два месеца... Једног дана стојим ја опет у салону крај прозора и гледам у двориште... Наједаред — да ли да верујем својим очима!? тихим кораком улази на капију манастирски искушеник... Капица намакнута на чело, косица му испод ње очешљана на раздељак... на њему је дугачка калуђерска раса, кожни појас... Није текваљда то Миша? Он и нико други!

Изиђох пред њега на трем... — Каква је то маскарада? — питам га ја.

— Није то маскарада, чико, — одговара ми Миша са дубоким уздахом: — него, пошто сам ја све моје имање до последње копјејчице уситнио — а и кајање ме је огромно обузело — то сам одлучио да одем у Тројицку Сергијеву Лавру, да се због мојих грехова тамо молим. — Јер где бих ја сад могао да се

склоним?... Па зато сам, чико, дошао код вас, да се опростим, као блудни син...

Ја пажљиво погледах у Мишу. Лице му је исто онако као што је и било, румено и свеже (уосталом, оно му се све до самога краја није променило), — и очи су му влажне и умиљате, и руке су му беле... А осећа се на вино.

— Па, шта ћеш! — проговорих најзад ја: — То ти је паметно — кад немаш другог излаза. Али зашто ти се из уста осећа вино?

— То је стара маја, — одговори Миша, и наједаред се засмеја, али се одмах опет прибра, и, поклонивши се до земље, на монашки начин, додаде: — хоћете ли ми дати штогод за далеки пут? Јер ја идем у манастир пешке...

— Кад?

— Данас... одмах.

— Зашто толико журиш?

— Чико! моја девиза је увек била: брже и брже!

— А каква ти је сад девиза?

— И сад ми је та иста... Само сад — брже ка доброме!

И тако Миша и оде, оставивши ме да размишљам о превртљивости људске судбине.

Али он ми ускоро даде знака о своjем постојању на свету. Два месеца после његове посете ја добих од њега писмо, прво писмо од свих оних којима ме је он доцније засипао. И замислите само, чудновата ствар: ја сам ретко кад видео уреднији и читкији

рукопис од рукописа овог разузданог човека. И стил његових писама је био врло правилан, нешто мало одвише китњаст.

Непрестане молбе за помоћ низале су се једна за другом уз Мишина обећања да ће се поправити, часним речима и заклињањима... Све је то изгледало — а можда је и заиста било — искрено. Мишин потпис на крају писама стално је био снабдевен нарочитим завијутцима, цртицама и тачкама, — и увек је употребљавао много знакова чуђења. У свом првом писму Миша ме је извештавао о новом „обрту своје фортуне". (Доцније је он те обрте називао — гњурањем... и гњурао је доста често). Отпутовао је и на Кавказ, да као јункер стави своје груди у службу цару и отаџбини! Па, премда је нека његова добродушна тетка схватила његов тешки положај и послала му незнатну суму новаца, — он је ипак молио и мене да му помогнем да се снабде потребним стварима и оделом за ту службу. Ја сам му испунио молбу, и у току читаве две године ништа нисам чуо о њему.

Морам признати да сам ја врло мало веровао у то да је он отишао на Кавказ. Али показало се да је он тамо збиља отишао, да је помоћу протекције ступио у Т...ски пук као јункер и прослужио у њему те две године. Тамо су се о њему створиле читаве легенде. Мени их је саопштио један официр из његовог пука.

IV

Дознао сам за много таквих ствари каквих ни од њега нисам очекивао. — Мене, разуме се, није зачудило то што се он као војник и као службеник показао слаб, шта више просто рђав; али оно чему се нисам надао, то је да код њега није запажена ни нека нарочита храброст; да је он у борбама изгледао утучен и увео, као да је туговао за нечим или да се збуњивао. Њега је свака могућа дисциплина збуњивала, уливала му је тугу; он је био дрзак до лудила кад се ствар тицала само њега л и ч н о; није било тако безумне опкладе од које би се он одрекао; али да чини зло другима, да убија, да се бори — то он није могао, може бити зато што је имао добро срце, — а може бити и зато што га је његово памучно васпитање (како се он сам изражавао) начинило нежним. Да пође сам против себе — био је он спреман свакога тренутка... Али против других — не! „Ђаво би га његов разумео", говорили су о њему другови: „он је слабачак као перце — некако је смушен човек — просто буди Бог с нама!" — Мени се доцније дешавало да запитам Мишу какав то њега зли дух гони, присиљава га да пије до самозаборава, да ставља свој живот на коцку, итд. А он је на таква питања увек давао један и исти одговор: туга.

— Па откуда туга?

— Како откуда, молим вас! Дођем, тако себи, освестим се, почнем да размишљам о сиромаштини, о неправедности, о Русији... И — свршено!

Одмах ме обузме нека туга — дође ми просто да се убијем и ништа више! А онда, хтео не хтео, ја се опет запијем.

— А шта си ту, опет, Русију умешао?

— Па него шта ћу? Шта знам да радим! — Зато се ја и бојим да размишљам.

— Све ти је то — и та твоја туга — због нерада.

— Али драги мој чико, ја не умем ништа да радим! — Ето, да узмем свој живот и да га ставим на карте, или да попијем колико год хоћете! То знам! — Ви мене само посаветујте шта да чиним, ради чега да ставим свој живот на коцку? — И ја ћу — овога часа!...

— Ама ти просто живи... Шта имаш да стављаш живот на коцку?

— Не могу! — Ви ћете рећи да поступам неразмишљено... Па него како ћу друкчије?... Кад почнем да мислим — Господе Боже, шта ми све на памет не падне! То су само Немци за то да мисле!...

Па како човек, после свега тога, да разговара с њиме? Усијана глава — и ништа више!

Од оних кавкаских бајки о којима сам напоменуо, испричаћу вам две, три. Једаред, у друштву официра, почео се Миша хвалити трампљеном сабљом. — Прави персијски челик! Официри изразише сумњу: да ли је челик баш прави персијски? Миша поче да се препире. — Па добро, — узвикну он најзад, — кажу да је за сабље највећи зналац — Абдулка ћопави. Отићи ћу код њега да га питам. — Официри се згрануше. — А који је то Абдулка? Онај што живи

у планини? Бунтовник? Абдул-хан? — Он, он! Он лично. — Али он ће помислити да си ти шпијун, па ће те бацити у јаму стеничару,[1] а може ти баш и том истом сабљом главу отсећи. А и како ћеш ти то доћи до њега? Па они ће те одмах спетљати. — Али ја ћу ипак стићи до њега. — Да се кладимо да нећеш! — Да се кладимо! — И Миша онога часа оседла коња и упути се Абдулки.

Три дана га нигде није било. Сви су мислили да му је, окачењаку, дошао крај. Кад, кроз три дана, ето га он, пијан као ђаво, а о појасу му сабља, само не она коју је однео, него друга. Сви почеше да га испитују. — Којешта, каже он, красан је Абдулка човек. Најпре је збиља наредио да ми метну окове на ноге, па чак се спремао и на колац да ме натакне. Али ја сам му објаснио зашто сам дошао, и показао сам му и сабљу. — И немој да ме задржаваш, кажем му ја: нити да очекујеш неки откуп за мене; ја сам немам нигде ни пребијене паре — а немам ни родбине. — Ту се сад Абдулка зачуди; погледа ме својим јединим оком. — Е, каже, Урус, баш си прави делибаша; не знам да ли да ти верујем? — Веруј ми, кажем му ја; ја никад не лажем (и збиља, Миша никад није лагао). — Абдулка се опет загледа у мене. — А умеш ли вино да пијеш? — Умем, кажем му ја; колико год ми даш, све ћу попити. — Опет се Абдулка зачуди, чак и Алаха спо-

[1] У Бухари су постојале нарочите јаме са стеницама, у које су затварани политички кривци. — Прим. прев.

мену. Па одмах нареди својој ћерци, шта ли му је, лепа девојчица, само што јој је поглед као у неког малог зечића, — да донесе бардак. И ту вам ја ступих у дејство. — А сабља ти је само имитација; ево ти, узми праву. И сад смо ја и ти кунаци. — А опкладу сте, господо, изгубили, и онда платите.

Ево вам како изгледа друга легенда о Миши. Он је страсно волео карте; али, пошто новаца није имао никада, и пошто карташке дугове није плаћао (али није ни варао у картама), то са њиме нико није ни хтео да игра. А једаред, тако, навалио он на једног свог друга официра: да игра с њим и никако друкчије. — Али ако изгубиш — ти ми нећеш платити. — Новац ти збиља нећу дати — али ћу себи леву руку прострелити, ево, истим овим пиштољем! — Али каква је мени хасна од тога? — Хасна ти није никаква — али опет, занимљиво је! — Тај разговор водио се после пијанке, пред сведоцима. Да ли се баш официру Мишин предлог учинио занимљив — тек он пристаде. Донесоше карте, игра отпоче. Миши пођe карта: он доби сто рубаља. И тада се његов партнер удари по челу. — Каква сам ја наивчина! — викну он: — на какву сам се удицу ухватио! Таман би ти пуцао себи у руку, да си изгубио —могли бисмо само да се понадамо! — Е то си баш слагао, — одговори му Миша: — ето, иако сам добио — опет ћу да пуцам у руку. — Он дохвати пиштољ — и трас! прострели себи руку. Метак прође скроз... а после недељу дана рана му потпуно зарасте.

А једаред опет, јахао Миша ноћу са друговима друмом. . . На једном месту примете они, поред самог пута, зјапи јама, као нека раселина, црна као ноћ, дно не може да јој се види. — Ето, рече један официр, Мишка је баш усијана глава, нема се шта, али у ову јаму ни он неће скочити. — Баш ћу да скочим. — Нећеш скочити, јер је она дубока бар десет хвати, па би лако могао и врат сломити. — Знао је тај пријатељ где да га поткачи — за самољубље. . . Оно је код Мише било врло велико. — Скочићу ја ипак! Хоћеш да се кладимо? Десет рубаља. — Пристајем! — Али није официр успео ни да изговори ту реч, а Миша је већ сјашио с коња — па у онај амбис — само затутња по оном камењу. Сви просто замреше. . . Прође добар минут, и тада они чуше, баш као из земљине утробе, Мишин глас, који дође некако сасвим туп: — Читав сам! пао сам на песак. . . А дуго сам летео! Спреми десет рубаља. — Излази! — повикаше другови. — Јест', излази! — одазва се Миша: — ђаволску матер ћу сад изаћи! Сад морате отићи по фењере и конопце. А дотле, да ми не би било досадно да чекам, баците ми боцу с вином. . .

И тако је Миша морао преседети на дну те увале читавих пет часова; а када су га отуд извукли, показало се да му је рука у рамсну ишчашена. Али њега то ни најмање није збунило. Сутрадан му је један видар за повреде костију, иначе ковач по занимању, наместио ишчашено раме, и он је радио руком као да ништа није ни било.

Његово је здравље уопште било ванредно, као у ретко кога. Ја сам вам већ рекао да је он све до своје смрти сачувао скоро детињску свежину лица. Он за болести није знао, и поред разних прекомерних уживања; чврстина његовог организма није се ни једаред поколебала. Где би се неко други неизоставно опасно разболео, па чак и умро, он би се само стресао, као пловка на води, и здравље би му цветало још боље него пре тога.

Једаред, опет на Кавказу... Истина, о в а легенда је невероватна, али по њој се може судити за шта су Мишу сматрали да је способан... Дакле, једаред, на Кавказу, паде он, у пијаном стању, доњом половином тела у поток; глава и руке остали су му напољу. Догађај се десио зими, преко ноћи стеже оштар мраз, и кад су га сутрадан ујутро нашли, његове ноге и стомак били су замрзнути под дебелом кором леда, која се ухватила у току ноћи — а он ни да је кијавицу ухватио!

Други пут (то је било већ у Русији, код Орла, опет за време великог мраза), нашао се он у некој крчми изван града, у друштву седморице младих богословаца. Ти богословци су прослављали свој завршни испит, а Мишу су позвали као симпатичног човека, човека „са уздахом”, како се говорило у то време. Они су попили необично много, и када се, најзад, весело друштво спремало за одлазак, Миша је, мртав пијан, већ био у бесвесном стању. За сву седморицу богослова биле су спремљене саонице, запрегнуте тројком, са високим стражњим наслоном;

где ће сад да сместе још и то бесловесно тело? Тада је један од младића, надахнут класичним успоменама, предложио да привежу Мишу ногама за наслон саоница, као оно Хектора за Ахилова кола! Предлог је био усвојен ... и, отскачући преко рупчага, заносећи се постранце на завијутцима, са ногама уздигнутим на горе, са главом која се вукла по снегу, провезао се наш Миша на леђима целим тим путем од читава два километра, колико је било од крчме до града, и, после свега тога, ни глава га није заболела, није просто сматрао за потребно ни да се намршти. Таквим га је чудним здрављем обдарила природа!

V

Са Кавказа је Миша опет дошао у Москву, обучен у черкеску, са реденицима на грудима, са мачем за појасом, са високом шубаром на глави. Са тим оделом се он све до краја више није растајао, иако доцније већ није био у војсци, из које је отпуштен што се није јавио на дужност у прописном року. Неко време провео је код мене, узео је нешто мало новаца на зајам... и у то време су и почела његова гњурања, његова прометања кроз искушења, или, како се он изражавао, кроз сита и решета; отпочела су његова изненадна ишчезавања и повратци, нагрнуше његова лепо написана писма, адресована на све могуће личности, почев од митрополита па све до сеиза и варошких бабица! Отпочеше посете и познатим и непознатим лицима! И ево

шта треба приметити: вршећи те своје посете, он се није увијао и пренемагао, него се, напротив, понашао уљудно, чак је и његов изглед био весео и пријатан, премда га је већ застарели задах вина пратио у сваку стопу, а његова источњачка униформа, мало по мало, претварала се у праве дроњке. — Ако ми дате, Бог ће вас наградити, иако ја то нисам заслужио, — говорио је он, ведро се смешећи и искрено црвенећи; — а ако ми не дате, имаћете потпуно право, и ја се никако нећу љутити. Некако ћу се прехранити, даће Бог! Јер људи, сиромашнијих од мене, који много пре заслужују да им се помогне него ја — има много, врло много! — Миша је нарочито добро пролазио код жена: он је умео да пробуди њихово сажаљење. Но немојте ни да помислите да је он био или да је уображавао да је он неки Дон-Жуан... О, не! у том погледу је он био врло скроман. Да ли је то од родитеља наследио ту хладну крв, или се, најзад, и у томе огледала његова жеља да никоме не чини никаквог зла, — јер је, по његовом мишљењу, знати се са женом било исто што и увредити је, — то не бих могао рећи; тек он је у својим односима према лепоме полу био веома деликатан. Жене су то осећале и због тога би га још више сажаљевале и помагале га, док их најзад он не би одбио својом разузданошћу и пијанчењем, том својом очајношћу, о којој сам већ говорио... друге речи за то ја не могу да нађем.

Но зато у другим односима није располагао чак ни најмањом деликатношћу и спустио се, мало

по мало, до последњих понижавања. Једаред је дотле дошао да је на Тверској племићској скупштини поставио на сто бокал са натписом: „Свако коме чини задовољство да зврцне по носу коренитог племића Полтјева (оригинални документи налазе се на лицу места) може задовољити своју жељу, спустивши једну рубљу у овај чанчић.” И, тако бар кажу, нашли су се и такви љубитељи, који су зврцкали племића по носу! Истина, он једног од тих љубитеља, кад га је овај, спустивши у бокал с а м о ј е д н у рубљу, зврцнуо двапута, најпре за мало што није задавио, а затим га је натерао да га моли за извињење; истина је и то да је он један део новца, добијеног на овакав начин, одмах ту разделио другим бедницима... али поред свега тога... како је то било ружно!...

У току свога лутања по свим ситима и решетима, допро је он чак и до свог родног гнезда, које је он продао буд за што једном познатом тадашњем aферисту и зеленашу. Аферист је био код куће, и кад је сазнао за долазак пређашњег сопственика, који се сад претворио у скитницу, наредио је да га не пуштају у кућу, а у случају нужде да га и силом избаце. Миша им је саопштио да у кућу која је оскрнављена присуством тога подлаца он ни сам не би отишао; да он никада неће дозволити да буде избачен, и да он сад иде у цркву да се поклони праху својих родитеља. Тако је и учинио. У црквеној порти му се придружи његов стари домаћи слуга, који га је некада чувао. Аферист је ускратио старцу ме-

сечни оброк и истерао га напоље са имања; и овај се од тога времена склањао по разним угловима код сељака. Миша је својим имањем управљао тако кратко време да неку нарочито добру успомену о себи није успео да остави; но и поред тога стари слуга ипак не издржа, већ одмах, чим сазнаде за долазак младог господара, дојури на гробље; тамо затече Мишу где седи на земљи међу надгробним плочама, замоли га за дозволу да му, као некад, пољуби руку, па се чак и расплака, гледајући дроњке у које је било обучено некад тако брижљиво неговано тело његовог ученика.

Миша је дуго, ћутећи, посматрао старца. — Тимофеју! — рече он најзад. Тимофеј се прену. — Шта заповедате? — Имаш ли ти ашов? — Могу да набавим... А шта ће вам ашов, господару, Михаило Андрејићу? — Хоћу себи овде гроб да ископам, Тимофеју, па и да легнем ту за вечна времена, поред својих родитеља. Јер то једино месташце ми је и остало на целоме свету. Донеси ашов! — Разумем, рече Тимофеј; оде и донесе. А Миша одмах поче да копа јаму, док је Тимофеј стајао поред њега, подупрвши се руком под браду и понављајући: — „То нам је још једино и остало, господару!” А Миша је копао и само копао, питајући с времена на време: — Је л’ да не вреди живети, Тимофеје? — Не вреди, баћушка. — Рака је била већ прилично дубока. Људи приметише шта Миша ради и потрчаше да јаве о томе новоме поседнику-аферисту. Аферист се најпре наљути и хтеде да пошље по полицију: — то

је, вели, богохулство! Али доцније, вероватно схвативши да имати посла са таквим окачењаком ипак није пријатна ствар, да се може начинити скандал, — упути се лично он на гробље, — и, пришавши Миши, који је својски копао, учтиво га поздрави. Овај је и даље копао, као да није ни приметио свог последника. — Михаило Андрејићу, — поче аферист, — дозволите ми да вас запитам, шта то ви ту радите?

— Ето видите — гроб себи копам. — А зашто то? — Па зато што не желим више да живим. — Аферист рашири руке у страну. — Не желите да живите? — Миша сурово погледа афериста: — Вас то чуди? Па зар нисте ви свему узрок?... Зар нисте ви?... Зар ниси ти?... Зар ме ниси ти, Јудо, опљачкао, искористивши моју наивност? Зар ниси ти тај што дереш кожу сељацима? Зар ниси ти овога јадника без хлеба оставио? Ниси ти?... О, Господе Боже! свугде само неправда, угњетавање и злочинство... Па нека иде све до ђавола — заједно са мном! Нећу да живим, нећу у Русији више да живим! — И ашов поче још брже да ради у Мишиним рукама.

„Ђаво би га знао шта се ово дешава! — помисли аферист: — овај ће се збиља закопати". Михаило Андрејићу, — поче он поново: — чујте ме; ја се пред вама збиља сматрам кривим; мени вас нису тачно претставили. — Миша је само копао. — Али нашто такво очајање? — Миша је и даље копао — и бацао земљу на ноге аферисту: — „ево

ти, мислио је он у себи, земљоједу!" — Богами, то баш нема смисла. Желите ли можда да свратите код мене — да се поткрепите и да се одморите? — Миша подиже упола главу. — А, сад такав изгледаш! А хоћемо ли штогод и попити? — Аферист се обрадова. — Али молим вас... па то се разуме! — И Тимофеја ћеш позвати? — Зашто да не... и њега. — Миша се замисли. — Само пази... имај на уму да си мене ти у свет отерао... Немој да мислиш да ћеш ми се једном боцом одужити! — Не брините се... свега ће бити изобилно. — Миша устаде и одбаци ашов... — Е па хајде, Тимоша, — обрати се он старцу: — да задовољимо домаћина... Хајдемо! — Разумем, — одговори старац.

И сва тројица се упутише у кућу.

Аферист је знао с ким има посла. У самом почетку Миша збиља узе од њега реч да ће сељацима „учинити разне олакшице"; али већ после једнога часа, тај исти Миша је, заједно с Тимофејем, пијани обојица, играо галопаду по истим оним собама где је, рекао би човек, још увек лебдела богобојажљива сен Андреја Николајевића; а још један час доцније — када је Миша заспао мртвим сном (он је био врло слаб на пићу) — њега положише у кола, заједно са шубаром и са мачем, и одвезоше га читавих двадесет пет километара, у варош, — где се он обрете под једним плотом... А што се тиче Тимофеја, који је још увек стојао на ногама и непрестано штуцао, њега премлатише: кад нису могли господара, онда бар слугу.

VI

Опет је прошло извесно време, за које ништа нисам чуо о Миши... Бог би га његов знао где се налазио. — А једног дана, тако, седећи поред самовара на поштанској станици тверскога друма, где сам се задржао због смене коња, наједаред чух кроз отворен прозор станичне собе промукли глас, који је говорио на француском језику: — „Monsieur ... monsieur... prenez pitié d'un pauvre gentilhomme ruiné"...[1]

Ја подигох главу, погледах... Олињала шубара, поломљени ређеници на поцепаној черкесци, мач у распрснутим корицама, поднадуло, али још увек румено лице, раскушљана, али још увек густа коса... Господе Боже! Миша! — Он је већ почео да проси милостињу по великим друмовима! — Ја и против своје воље узвикнух. Он ме познаде, уздрхта, окрете се, и већ хтеде да оде од прозора. — Ја га зауставих... али шта сам знао да му кажем? — Нећу тек ваљда наравоученије да му читам?!.. Пружих му, ћутке, банкноту од пет рубаља, — он је исто тако немо дохвати својом још увек белом и пуначком али сад уздрхталом и прљавом руком, — па се изгуби иза угла поштанске зграде.

Ја сам дуго чекао на коње, — и за то време сам запао у размишљање о овом сусрету са Мишом, које није било ни мало весело; гризла ме је савест што сам га тако грубо отпустио. — Најзад сам се кре-

[1] Господине... господине... сажалите се на једног сиротог пропалог племића. — Прим. прев.

нуо даље — и, пошто сам прошао око пола километра од станице, приметих у даљини, на друму, гомилу људи која се кретала неким чудним и баш као одмереним кораком. Ја стигох ту гомилу — и шта ми се указа пред очима? — Дванаест просјака, са торбама преко рамена, ишли су све по два и два у реду, подвикујући и потскакујући, — а испред њих је играо Миша, ударајући у такт ногама и певајући припев: „На̀чики-чикалди, чук-чук-чук! На̀чики-чикалди, чук-чук-чук!”

А кад се моја кола поравнаше са њим и кад он примети мене у њима, — он одмах викну: „Ура! Вод, стој, равнај се! у фронт, гардо скитачка!” — Просјаци послушаше његову команду и зауставише се, — а он, са својим урођеним смехом, скочи на папучу од дилижанса и опет викну: ура! — Шта ти то треба да значи? — запитах га ја, непријатно зачуђен. — Ово? Ово је моја команда, моја војска — све сами просјаци, Божји људи, другови-пријатељи! Сваки је од њих, вашом добротом, по чашицу смазао, — и ето, сад се ми сви радујемо и веселимо се! . . . Чико! . . . Па једино се са сиромасима, с Божјим људима, и може живети на овом свету. . . богами!

Ја му ништа не одговорих. . . али он ми се у том тренутку учинио такви добричина, на његовом лицу се огледала толика детињска простодушност. . . Мене одједаред нешто као да озари, а у исто време ме и у срце убоде. . . — Попни се овамо у кола, — рекох му ја. — Он се зачуди. . . — Како? у кола? —

Седај, седај, — понављао сам ја: — хоћу нешто да ти предложим. Седи!... Хајде сад са мном.

— Добро, како ви наредите. — Он седе. — А ви, драги пријатељи и уважени другови, — додаде он обраћајући се просјацима: — Збогом остајте! и довиђења! — Миша скиде шубару и дубоко се поклони. — Просјаци су сви били потпуно збуњени... ја наредих кочијашу да потера коње, и кола појуришe даље.

А ево шта сам ја хтео да предложим Миши. Мени је наједаред дошла на памет идеја да га узмем к себи, у мој сеоски дом, који се налазио на тридесет километара од ове станице, — да га спасем, или бар да покушам да га спасем. — Слушај, Мишо, — рекох му ја: — хоћеш ли да се настаниш код мене?... Имаћеш све што ти је потребно, сашиће ти се одело, рубље; снабдећу те свим потребним стварима и даваћу ти новац за дуван и остале потребе, само уз један услов: да не пијеш ракију!... Пристајеш ли? — Миша се скоро уплаши од радости: исколачи очи, поцрвене, па наједаред, бацивши ми се на груди, поче да ме љуби и да понавља испрекиданим гласом: — Чико... добротворе... Нека вам да Бог свако добро!... Он се најзад расплака, па, скинувши шубару, поче њоме да брише очи, нос и уста.

— Али пази само, — приметих ја: — памти како смо се погодили — ракију не смеш пити! — Ама нека је проклета по сто пута! — повика он, махнувши обема рукама, и услед тог наглог покрета задахну ме још јаче смрадом алкохола, којим је он сав био прожет... — Видите, чико, кад бисте само ви

знали мој живот... Па да ме није прогонила несрећа, судбина проклета... Али зато сад, кунем вам се, кунем вам се, сад ћу се поправити, ја ћу доказати... Чико, ја никад нисам лагао — питајте кога год хоћете... Ја сам поштен, али сам несрећан човек, чико: са мном нико није био нежан и љубазан...

При том се он потпуно расплака. Ја се потрудих да га умирим и то ми пође за руком зато што је Миша, кад смо се приближили мојој кући, већ одавно спавао мртвим сном, положивши главу на моја колена.

VII

За њега одмах би одређена засебна соба, и одмах га, пре свега, одведоше у купатило, што је било неопходно потребно. Све његово одело, и мач, и шубару, и поцепане чизме брижљиво сложише у мутвак, дадоше му да обуче чисто рубље, меке папуче и неко моје одело, које му је, као што то увек бива са сиромашцима, било баш као по мери спрам његовога раста. Кад се он појавио на ручак, окупан, дотеран, свеж, — изгледао је толико усхићен и срећан, његово лице је светлело таквом радосном захвалношћу, да и мене обузе усхићење и радост... Његово лице се сасвим преобразило... Таква лица виђају се код дванаестогодишњих дечака уочи светлог Васкресења, после причешћа, када они, јако напомађени, у новим блузама и уштирканим оковратницима, иду да честитају празник својим родитељима. Миша се сваки час обазриво и неповерљиво пипао и непрестано

је понављао: — Шта је ово?... Да нисам ја то отишао на небо? — А сутрадан ми рече да целу ноћ није могао заспати од усхићења!

Код мене у кући је у то време живела моја стара тетка са својом синовицом; оне су се обе веома збуниле кад су сазнале за Мишин долазак; нису могле да разумеју како сам ја могао њега да примим у кућу! Толико је он био на рђавом гласу. Али ја сам у првом реду знао да је он увек био веома учтив са дамама; сем тога ја сам веровао и његовом обећању да ће се поправити. И збиља, прва два дана што их је провео под мојим кровом, Миша не само да је оправдао моје наде, него их је чак и превазишао; а моје даме је просто очарао. Са баком је играо пикета, држао јој вуницу док је намотавала клупче, показао јој два нова пасијанса; братаницу, која је имала прилично леп глас, пратио је на клавиру и читао јој руске и француске стихове; причао обема дамама смешне, али пристојне анегдоте; једном речју, занимао их је својски, тако да су ми оне у више махова изражавале чуђење, а бака се чак и изразила: ето, вели, како људи понекипут умеју да буду неправични... Шта само све нису причали о њему... а он је тако тих и учтив... јадни Миша! Истина, за столом се „јадни Миша” некако нарочито журно обливизивао кад год би погледао на боцу с вином. Али довољно је било само да му запретим прстом, и он је одмах подизао очи на горе, и стављао руку на срце, желећи да каже: „Не брини, заклео сам се”... — Ја сам се сад препородио! — уверавао ме је он. — Па

то је лепо, мислио сам ја, нека би дао Бог! . . . Али то његово препорођење није било дугога века.

Прва два дана био је он врло разговоран и весео. Али почев од трећег дана он се некако умири, иако се, као и раније, налазио поред дама и занимао их. Неки сетан, брижан израз поче да прелеће преко његовог лица, а и само лице му побледе и као да омршави.

— Теби није добро? — запитах га ја. — Јест, — одговори ми он, — нешто ме глава боли. — Четвртог дана он већ потпуно заћута; већи део дана провео је седећи у углу, жалостиво оборивши главу, побуђујући својим тужним изгледом осећање сажаљења у обе даме, које су се сад опет, са своје стране, трудиле да њега некако забаве.

За ручком он није ништа јео, гледао је у тањир и правио куглице од хлеба. Петог дана замени се код дама осећање сажаљења другим осећањем: неповерењем, па чак и страхом. Миша је подивљао, клонио се људи и непрестано је ишао поред зидова, баш као да се негде прикрадао, непрестано се осврћући, као да га неко зове. И где се само деде она румена боја његовог лица? Сад је оно изгледало као да га је мемла попала. — Теби још увек није добро? — запитах га ја. — Не, здрав сам, — одговори ми он отсечно. — Онда ти је досадно? — Шта има да ми буде досадно! — Међутим, окреће се на другу страну и не гледа ми у очи. — Или те је опет она стара жеља обузела? — На то питање ми није ништа одговорио. Тако прође још један дан. Идућег дана до-

трча тетка у мој кабинет веома узбуђена и саопшти ми да ће заједно са својом синовицом напустити моју кућу ако Миша и даље у њој остане. — А зашто то? — Бојимо се много кад смо с њим... То није човек, него вук, прави вук. Хода, хода, ћути — и гледа тако некако дивље... Само што зубима не шкргуће. А знаш и сам, Каћа ми је тако осетљива... Њој се он још првог дана много допао... Ја се због ње бојим, а и због себе... — Ја нисам знао шта тетки да одговорим. Јер, најзад, нисам могао да избацим Мишу кад сам га сам позвао.

Он ме је сам извео из незгодног положаја.

Тог истог дана, — ја још нисам био ни излазио из свог кабинета, — наједаред чујем иза леђа пригушен и злобан глас: — Николај Николајићу, Николај Николајићу! — Ја се осврнух: на вратима стоји Миша, са страшним, потамнелим и унакаженим лицем. — Николај Николајићу! — понови он ... (већ више не „чико"). — Шта хоћеш? — Отпустите ме... одмах! — Како? — Отпустите ме, јер ја ћу триста чуда починити, или ћу кућу запалити, или ћу неког заклати. — Миша се наједаред затресе. — Наредите да ми врате моје одело, и кола ми дајте да ме до друма довезу, и новца ми дајте, макар најмању суму! — Па зар си нечим незадовољан? — почех ја. — Не могу ја овако да живим! — повика он из свег гласа. — Не могу ја да живим у вашем господском. проклетом дому! Мени је одвратно, мене је срамота да живим тако мирно! ... Како само можете ви то да подносите! — То значи, — прекидох га сад ја,

— ти хоћеш да кажеш да ти без ракије не можеш да живиш... — Е, па јесте! тако је! — викну он опет: — главно, пустите ви мене мојој браћи, мојим пријатељима, сиромасима!... Да будем далеко од ваше властеоске, углађене, одвратне сорте! — Ја већ хтедох да га потсетим на његове заклетве и обећања, али дивљачки израз Мишиног лица, његов промукли глас, грчевито подрхтавање свег његовог тела, — све је то било тако страшно да ја похитах да га се ослободим; рекох му да ће му се одмах дати његово одело, да ће му се спремити кола, и, извадивши из фијоке банкноту од двадесет пет рубаља, метнух је на сто. Миша је већ почињао са претњом да навали на мене, — али при том се наједаред заустави, лице му се у једном тренутку измени, поцрвене, он се удари у груди, сузе му грунуше на очи; промрмљавши: — чико! анђеле! па ја сам сасвим изгубљен човек! хвала вам! хвала вам! — он зграби банкноту и истрча напоље.

Кроз један сат он је већ седео у колима, обучен опет у черкеску, опет румен и весео, а када су се коњи кренули, он покликну, скиде шубару с главе и, машући њоме високо изнад главе, непрестано се дубоко клањао на све стране. Пред самим одласком он ме је дуго и чврсто грлио и мрмљао: — Доброторе, добротворе... нико мене не може спасти! — Он је отрчао чак и до дама и изљубио им руке, падао пред њима на колена, призивао Бога и молио за опроштај! Каћу сам после тога затекао сву уплакану.

А кад се кочијаш, којим је отишао Миша, вратио, рекао ми је да га је одвезао до прве механе на друму — и да су „они тамо и заседи", почели су да часте све од реда — и ускоро су и свест изгубили.

Отада се више нисам сретао с Мишом, али сам његову крајњу судбину сазнао на следећи начин.

VIII

После три године ја сам опет био у своме селу; наједаред улази слуга и јавља ми да би код мене желела да уђе госпођа Полтјева. Ја нисам познавао ни једну госпођу Полтјеву, а и слуга, који ју је пријављивао, због нечег се саркастички смешкао. На мој упитни поглед он ми одговори да је то госпођа сасвим млада, сиромашки обучена, и да је допутовала сељачким колима са једним коњем кога је сама терала! Ја му рекох да замоли госпођу Полтјеву да уђе к мени у кабинет.

У собу уђе жена од својих двадесет пет година, обучена као паланчанка, са великом марамом на глави. Лице просто, округласто, не без извесне пријатности; поглед оборен и унеколико тужан, покрети стидљиви. — Ви сте госпођа Полтјева? — запитах ја, и замолих је да седне.

— Јест, тако је, — одговори она тихим гласом, не решавајући се да седне. — Ја сам удовица вашег братанца, Михаила Андрејевића Полтјева.

— Михаил Андрејевић је умро? Одавно? Али седите, молим вас.

Она се спусти на столицу.

— Ево је већ други месец.

— А јесте ли се ви одавно удали за њега?

— Поживела сам с њим свега годину дана.

— Одакле ви сад долазите?

— Ја сам из околине Туле... Има тамо село Знаменскоје - Глушково, можда сте изволели чути за њега. Ја сам кћи ондашњег црквењака. Ја и Михаило Андрејевић смо тамо и живели... Он се населио код мога оца. Живела сам с њим свега годину дана.

Младој жени лако задрхташе усне — и она их покри руком. Изгледало је да се она спрема да заплаче — но она се ипак савлада и само се накашља.

— Мени је покојни Михаило Андрејевић, — настављаше она, — пред своју смрт наредио да дођем до вас: неизоставно, вели, отиди! И рекао ми је још да вам се захвалим за сву вашу доброту, и да вам предам... ево ову... ову стварчицу (она извади из џепа мали замотуљак), коју је он увек са собом носио... И рекао ми је Михаило Андрејић — ако будете желели да примите то за успомену — ја бих вас молила да му то не одбијете... Другим, каже, ничим не могу да их дарујем... то јест, вас... не могу...

У замотуљку је била мала сребрна чашица са монограмом Мишине мајке. Ту чашицу сам ја често виђао у Мишиним рукама, — а једаред ми је он чак и казао, причајући ми о неком сиромашку, да је он, мора бити, сасвим го као прст, кад нема ни чашице ни карлице — а ја ето бар њу имам.

Ја захвалих, узех чашицу и запитах је: од какве је болести умро Миша? — Вероватно...

Ту се ја уједох за језик... али млада жена разумеде моје недовршено питање... Она ме брзо погледа, затим обори очи, тужно се осмехну, па одмах проговори: — Ах, не! он је то био сасвим оставио откако се са мном упознао... Само какво је било његово здравље?!... Сасвим упропаштено. Чим је престао да пије, његова болест се одмах показала. Постао је тако достојанствен; непрестано је хтео оцу да помаже око стоке или у башти... или ако се десио какав други посао... иако је био властеоског порекла. Само где му је била снага?... Хтео је и писањем да се бави — знате и сами, он је тај посао одлично разумео; али руке су му дрхтале — није ни перо могао да држи како треба... Стално је пребацивао себи: госпоче сам, вели, ја, ником добра нисам чинио, ником нисам помагао, нити се трудио! Много га је то тиштало... Стално је говорио да се наш народ труди и мучи — а ми?... Ах, Николаје Николајићу, добар је он био човек — и мене је волео... и ја сам... Ах, опростите...

При том се млада жена отворено заплака. Ја сам желео да је утешим — али нисам знао како.

— Јесте ли имали дете? — упитах ја напослетку.

Она уздахну. — Не, нисам. Откуд би било! — И сузе јој линуше још јаче.



Дакле ето чиме су се завршила Мишина скитања кроз искушења, заврши стари П. своју причу. — Ви ћете се, господо, наравно, сложити са мном, да сам ја имао право кад сам га назвао усијаном главом, али ћете се, вероватно, сложити и у томе, да он није личио на данашње усијане главе, и ако би, по свој прилици, какав филозоф можда и пронашао сродне црте између њега и њих. — И код овога као и код ових може се запазити жудња за самоуништењем, сета, незадовољеност... А одакле све то долази, то остављам да пресуди — баш сам филозоф.

Ђужквал. — Новембар, 1881 год.